

HALLITSEVA KÖYHYYS
NARRATIIVINEN TUTKIMUS ARKIPÄIVÄN KÖYHYYSKOKEMUKSISTA

Heidi Nissinen
Maisterintutkielma
Valtio-oppi
Yhteiskuntatieteiden laitos
Jyväskylän yliopisto
Kevät 2024

JYVÄSKYLÄN YLIOPISTO

Tiedekunta Humanistis-yhteiskuntatieteellinen	Laitos Yhteiskuntatieteiden laitos
Tekijä Heidi Nissinen	
Työn nimi Hallitseva köyhyys – Narratiivinen tutkimus arkipäivän köyhyyskokemuksista	
Oppiaine Valtio-oppi	Työn tyyppi Maisterintutkielma
Aika 20.5.2024	Sivumäärä 92
Ohjaaja Mika Ojakangas	
<p>Tiivistelmä</p> <p>Köyhyys on yksi aikamme suurista sosiaalisista ongelmista, jota pyritään ratkomaan eri tavoin. Köyhiin kohdistuu erilaisia hallinnan muotoja, jotka rakentuvat kulloinkin vallassa oleville köyhyyden käsityksille sekä poliittisille ohjelmille. Kääntöpuolen muodostaa yksilön itseensä kohdistama hallinta, joka muovautuu subjektin kohdistuvien odotusten ja yhteiskunnallisten normien kanssa vuorovaikutuksessa. Tutkimuksessa tarkastellaan köyhiin kohdistuvaa hallintaa hallinnan kohteena olevan subjektin näkökulmasta.</p> <p>Aineistona tutkimuksessa käytetään vuonna 2019 kerättyä Arkipäivän kokemuksia köyhyydestä -kirjoituskilpailun kirjoituksia. Aineisto koostuu 89 vapaamuotoisesta kirjoituksesta, joissa kuvaillaan eri tavoin köyhyyden vaikutuksia arkeen, niin yksilötasolla kuin suhteessa yhteiskuntaan. Aineistoa lähestytään narratiivisen analyysin keinoin ja teoreettisena viitekehyksenä hyödynnetään Michel Foucault'n hallinnallisuutta ja hallintavaltaa nojautuen etenkin Mitchell Deanin, Nikolas Rosen ja Peter Millerin tulkintoihin. Tutkimuskysymyksiä ovat: Miten kirjoittajat kokevat tulevaisuensa hallituiksi? Millaista hallintaa he kohdistavat itseensä? Millaisia vastarinnan muotoja tai toisin olemisen ja tekemisen tapoja kirjoituksista on tulkittavissa?</p> <p>Tutkimus osoittaa, kuinka monimuotoinen köyhiin kohdistuva ja heidän itseensä kohdistama hallinta ilmiönä on, sekä miten eri hallinnan muodot ovat yhteen kietoutuneita. Köyhän arjessa valta on läsnä niin valtiollisesti, byrokraattisesti, taloudellisesti kuin sosiaalisesti. Poliittiset ja yhteiskunnalliset vaikutusmahdollisuudet ovat usein rajattuja. Köyhyys vaikuttaa merkittävästi yksilön käsitykseen itsestään sekä identiteetistään, sen ollessa myös läsnä erilaisina ruumiillisina kokemuksina arjessa. Etenkin häpeä on merkittävä yksilön arkea rajoittava tunne. Toisin olemisen ja toisin tekemisen tavoilla vastataan kohdatuun hallintaan ja neuvotellaan yhteiskunnallista omien arvojen mukaista tilaa, jossa köyhilläkin on mahdollisuus saada äänensä kuuluviin.</p>	
Asiasanat köyhyys, köyhät, hallinta, hallinnallisuus	
Säilytyspaikka Jyväskylän yliopisto	
Muita tietoja	

SISÄLLYS

1	JOHDANTO.....	1
1.1	Köyhyys ilmiönä ja tutkimuskohteena.....	3
1.2	Tutkimuskysymykset	7
2	TEOREETTINEN VIITEKEHYS.....	8
2.1	Hallinta ja hallintavalta	8
2.2	Hallittu köyhyys ja köyhyys subjektiutena	13
3	TUTKIMUKSEN TOTEUTTAMINEN	19
3.1	Aineiston esittely.....	19
3.2	Narratiivinen analyysi	20
3.3	Tutkimuseettinen pohdinta.....	23
4	KÖYHÄ VALLAN JA HALLINNAN KOHTEENA	26
4.1	Hallittu arki	26
4.2	Sosiaalisesti ulossulkeva köyhyys	33
4.3	Poliittinen marginaalisuus.....	38
5	KÖYHYYS SUBJEKTIIVISENA KOKEMUKSENA	45
5.1	Köyhyys osana identiteettiä	45
5.2	Köyhyyden ruumiillisuus.....	52
5.3	Hallitseva häpeä	58
6	VASTARINTAA JA NEUVOTTELUA HALLINNASTA	63
6.1	Arjessa selviytyminen	63
6.2	Elämän arvot puntarissa	68
6.3	Voimauttava puhe	73
7	LOPUKSI	77
	LÄHTEET.....	86

LIITTEET

(Kutsu kirjoituskilpailuun ja kirjoitusohjeet)

1 JOHDANTO

Köyhyys on kuin sellainen painava peitto koko ajan pääsi yläpuolella ja yrität vain jotenkin työntää sitä koko ajan edes hiukan sivummalle nähdäksesi hetken päivänvaloa. (57)

Yksi aikamme suurimmista sosiaalisista ongelmista on köyhyys. Ilmiönä se ei ole yksiselitteinen ja jokaisella on siitä mielipide tai jonkinlainen käsitys, huolimatta siitä ettei köyhyydestä olisi omakohtaista kokemusta. (Eskelinen & Sironen 2017, 4.) Köyhyyttä kokevalle köyhyys konkretisoituu arjessa usein materiaalisena puutteena, rajattuina mahdollisuuksina ja toistuvina ulkopuolisuuden kokemuksina.

Hakiessani tutkielmalleni suuntaa päädyin selailemaan yhteiskunnallisen tietoarkiston sähköistä tietokantaa, Ailaa, sekä Arkipäivän kokemuksia köyhyydestä -kirjoistuskilpailu aineistoa. Kilpailun aineisto löytyy sekä vuodelta 2006 että 2019. Hain oikeuden vuoden 2019 aineiston tarkasteluun. Perehdyttyäni aineistoon kiinnostuin köyhyyskertomuksista. Aineistossa keskiössä ovat yksilön kokemukset köyhyydestä sekä erilaiset tulkinnat, joita köyhyys kirjoitelmissa saa suhteessa yhteiskuntaan. Vaikka kohtalot ja köyhyyteen johtaneet syyt kirjoituksissa olivat erilaisia, kertomuksissa toistuivat erilaiset yksilön kokemat hallinnan muodot. Lähestyessäni aineistoa sekä rajatessani aihetta pyrin havainnoimaan, missä valta on nähtävissä aineistossa. Kirjoitelman lähettäneet köyhäksi itsensä mieltävät yksilöt voi nähdä vallan ja hallinnan kohteina. Monissa kirjoitelmissa toistuu kokemus toiseudesta ja arvottomuudesta yhteiskunnan ulkolaidalla. Osattomuus ja erilaiset rajat ovat osa pienituloisen arkea. Puhuttaessa ilmiöstä, tilastoista, tutkimustiedosta, arjen haasteista, työttömyydestä tai köyhyyden kierteestä, puhutaan aina yksilöistä, joihin puhe kohdistuu. Ajatuksia herättävää kirjoitelmia lukiessa on ollut se, että kuka tahansa meistä voi syrjäytyä, sairastua ja kohdata taloudellisia haasteita.

Valitsemani aineiston keskiössä ovat erilaiset kokemukset köyhyydestä. Menetelmäksi olen valinnut narratiivisen analyysin sen sopiessa kertomusten tulkintaan. Teoreettisena viitekehyyksenä hyödynnän Michel Foucault't hallintamentaliteettia nojautuen etenkin Mitchell Deanin, Nikolas Rosen ja Peter Millerin tulkintoihin. Köyhiin kohdistuu erilaisia hallinnan muotoja, jotka rakentuvat muun muassa kulloinkin vallassa oleville köyhyyden käsityksille sekä poliittisille ohjelmille. Toisaalta kääntöpuolen muodostaa yksilön itseensä kohdistama hallinta, joka muovautuu subjektiin kohdistuvien odotusten ja yhteiskunnallisten normien kanssa vuorovaikutuksessa. Tarkastelen tutkielmassani yksilön kohtaamaa ulkoista hallintaa, hänen itseensä kohdistamaa hallintaa sekä millaisia toisin olemisen ja tekemisen muotoja aineistosta on tulkittavissa.

Tutkielmani aihe on ajankohtainen. Petteri Orpon hallituksen leikkaustoimet kohdistuvat pienituloisiin, herättäen huolta useissa tahoissa tutkijoista köyhien parissa työskenteleviin. Arvioiden mukaan leikkausten seurauksena pienituloisten määrä tulee kasvamaan kuluvan vuoden aikana noin 40 000 henkilöllä (Järvinen, 2023), kun samalla köyhiin kohdistunut puhe on kovenunut (Blomqvist & Gertsch, 2023). Tämänkaltainen ilmapiirin muutos vaikuttaa väistämättä pienituloisiin kohdistuviin toimiin, yhteiskunnalliseen keskusteluun sekä köyhien arkeen. Samaan aikaan kun köyhyys ja köyhät ovat nousseet yhteiskunnallisen keskustelun keskiöön, on ymmärrys köyhyydestä ja siihen johtaneista syistä edelleen kapea. Usein puheenvuoroissa toistuvat käsitykset köyhistä, jotka vapaaehtoisesti valitsevat heittäytymisen yhteiskunnan tukijärjestelmän kannateltavaksi, sen sijaan, että tunnistettaisiin monen olevan jo nyt vaarassa tipahtaa pienituloiseksi. Vastoinkäymisten kasaantuessa olemassa olevat tukiverkot läheisten tai yhteiskunnan puolelta eivät välttämättä kannattele, vaan on mahdollista "tipahtaa köyhyyteen" kuten yksi kirjoituksen lähettäneistä sanoittaa.

Anna-Maria Isola ja Esa Suominen huomattavatkin, että huolimatta siitä, kuinka vaikea köyhyys on ilmiönä määritellä, on yhteiskunnallisesti valtava tarve kategorisoida köyhät ihmiset. Tällöin on vaarana, ettei yksilön ääni tai kokemukset pääse kuuluviin. (Isola & Suominen 2016, 12–13.) Saman ongelman on tunnistanut myös EAPN-verkosto, joka palkitsee vuosittain *Kunnioittavasti köyhyydestä* -palkinnolla toimittajia. Helsingin Sanomien toimittaja Stina Nykänen mainitsee, kuinka merkityksellistä on saada yhteiskunnan huono-osaisempien ääni kunnioittavasti kuuluviin. Nykänen toteaa, että ”jos köyhät tekevät lakon, eivätkä anna haastatteluja, ei

niitä kukaan kaipaa.” Hänen mukaansa sen aika on ohi, että vain ”asiantuntijat” puhuvat ihmisten asioista. (Saarinen 2021.) Myös Isola ja Suominen myöntävät, että turhan usein köyhien asioista ja elämästä ovat puhumassa tutkijat, virkamiehet tai poliittiset toimijat, sen sijaan, että köyhydessä elävien mielipiteitä osattaisiin kuunnella (Isola & Suominen 2016, 13). Tutkielmani tavoitteena onkin pyrkiä ymmärtämään ja tulkitsemaan köyhien kokemuksia arjestaan, antaen tilaa heidän ajatuksilleen.

Tutkielmani etenee seuraavasti. Esittelen johdannon alaluvuissa lyhyesti köyhyden ilmiönä ja tutkimuskohteena sekä tutkimuskysymykseni. Luvussa kaksi syvennyn teoreettiseen viitekehukseen esitellen hallintavallan ja hallinnallisuuden, tarkentaen etenkin köyhiin kohdistuvaan hallintaan. Luvussa kolme käyn läpi tutkimuksen toteuttamisen esittelemällä käyttämäni aineiston, narratiivisen analyysimenetelmän sekä tuomalla esille tutkimuseettisiä pohdintoja. Luvut neljä, viisi ja kuusi ovat aineiston analyysilukuja, joissa vastaan esittämiini tutkimuskysymyksiin. Luku seitsemän sisältää loppupohdinnat. Työn lopussa on liitteenä kirjoituskilpailukutsu sekä kirjoitusohjeet, joilla aineisto on kerätty.

1.1 Köyhyys ilmiönä ja tutkimuskohteena

Köyhyys on ilmiönä monitahoinen sekä -tulkinnallinen, joten köyhyden määritelmä ei ole yksioikoinen. Sanakirjamääritelmä köyhydestä pitää sisällään käsitteitä kuten varattomuus, puute, ahdinko, kurjuus, niukkuus, vähyys, pienuus ja puutteellisuus. Kapeasti ajatellen köyhyys viittaa asioiden rajallisuuteen tai vähyyteen, puhutaan sitten lajikirjosta tai yksilön taloudellisista resursseista. Yhteiskuntatieteellisessä tutkimuksessa köyhyden käsitettä tarkastellaan moniulotteisesti. Dan Banik määrittelee köyhyden tarkoittavan matalan elintason lisäksi tai sen asemasta myös mahdollisesti rajallisia resursseja, perusturvallisuuden puutetta ja perustarpeiden vaillinaista tyydyttymistä, epätasa-arvoisuutta, poissulkemista sekä riippuvaisuutta muista yksilöistä, ryhmistä, organisaatioista tai valtiosta (Banik 2006, 11). Pete Alcock (1997) toteaaakin, että monisäikeisyys on keskeinen elementti köyhyden ymmärtämisessä. Jotta köyhyden käsitettä voidaan tarkemmin rajata tapauskohtaisesti, olennaista on myös lähestymistavan valinta. (Alcock 1997, 4.) Myös Merja Kallion mukaan köyhyys on diskursiivinen ilmiö, joka voi näyttäytyä samaan aikaan niin suhteellisena, neuvoteltavissa olevana kuin

kulttuurisidonnaisena. Se muuttuu ja muuntuu niin poliittisessa julkisessa keskustelussa kuin arkisessa vuorovaikutuksessa. (Kallio 2004, 18.)

Ville Kainulainen huomauttaa, että vaikka arkikielessä köyhyydellä viitataan yleisemmin heikosta taloudellisesta tilanteesta johtuvaan puutteeseen ja kurjuuteen, ovat määritelmän haasteet havaittavissa, kun köyhyyttä halutaan mitata tai tutkia. (Kainulainen 2013, 12.) Kallion mukaan köyhyys on alati historiallisesti, paikallisesti ja käsitteellisesti muuttuva ilmiö. Hän toteaa, että köyhyyden vähentämisessä olennaista on toimivien menettelytapojen kehittämisen lisäksi myös tieteellisen konsensuksen löytäminen siitä, mitä köyhyyden käsitteellä tarkoitetaan. Ongelmana hän näkee ristiriitaiset tulkinnat köyhyyden käsitteestä sekä käytettävistä mittareista ja poliittisista lähestymistavoista. (Kallio 2004, 7–8.) Toisaalta Kangas ja Ritakallio huomauttavat, ettei yhteiskuntapoliittisena tavoitteena ole edes merkityksellistä kehittää yhtä ainoaa oikeaa indikaattoria. Tavoite pelkistää moniulotteinen ilmiö yhteen ulottuvuuteen ei tee oikeutta todellisuudelle vaan hyödyllisempää ilmiön ymmärtämisen kannalta on hyödyntää useita toisiaan täydentäviä lähestymistapoja. Heidän mukaansa lähestymistapojen rinnakkainen ja vertaileva ote auttaa ymmärtämään köyhyyden monitahoisuutta. (Kangas & Ritakallio 2008, 6.) Merkityksellistä on, että köyhyyden ymmärtämiseksi mittareiden, määritelmien ja indikaattoreiden rinnalle tarvitaan myös tutkimusta ihmisten kokemuksista, jotta köyhyyden monimuotoisuutta ja sen vaikutuksia arkitodellisuuteen voidaan tarkastella. Kokemusten tutkiminen auttaa löytämään toimivia keinoja köyhyyden vähentämiseen ja ennalta ehkäisemiseen. (Eskelinen & Sironen 2017, 10.)

Köyhyyden tutkimus empiirisesti on käynnistynyt jo 1800-luvulla, ja läpi köyhyystutkimuksen historian köyhyyden määritelmä ja sen mittaaminen ovat olleet tutkijoiden käymien keskusteluiden keskiössä (Niemelä 2005, 468). Giovanni Procacci (1997, 31–32) tulkitsee, että vuoden 1789 Ranskan vallankumouksen aikoihin syntyi uusi käsitys köyhyydestä, joka korvasi aieman käsityksen kerjäläisyydestä *ancien régime*n ajoilta. Yhteiskunnallisessa muutoksen ja sittemmin vaurastumisen yhteydessä heräsi uudenlainen tarve vastata syntyneisiin rakenteellisiin ongelmiin. Procacci näkee myöhemmin seuranneen vuoden 1857 vallankumouksen yhteydessä heränneen tarpeen ratkaista köyhyyden ongelmat työllistymisen kautta. (Procacci 1997, 31–32). Köyhyyden määritelmä onkin elänyt ja laajentunut riippuen elinolosuhteista ja saatavilla olevista resursseista. Niemelä (2005) huomauttaa, että toisen maailmansodan jälkeen

yhteiskuntien vaurastuessa lännessä määritelmiin tulivat rinnalle myös sosiaaliset ja suhteelliset kriteerit, mutta esimerkkejä suhteellisen köyhyyden kuvauksista on havaittavissa aiemmin: esimerkiksi jo Karl Marx ja Adam Smith ovat kuvanneet köyhyyden suhteellisuutta. Niemelä näkee esimerkkejä köyhyyden suhteellisesta kuvaamisesta myös kaunokirjallisuudessa, kuten Fedor Dostojevskin kertomuksessa *Köyhää väkeä*¹. (Niemelä 2005, 468.) Huolimatta pitkästä historiasta, keskustelu tarkasta määritelmästä ja mittaamistavasta jatkuu edelleen.

Nykyisin köyhyys jaetaan usein absoluuttiseen ja suhteelliseen köyhyyteen. Moisio tarkoittaa, että absoluuttinen köyhyys, jota esiintyy nykyisin lähinnä globaalissa etelässä, tarkoittaa aliravitsemusta, nälkää ja puutetta biologisten perustarpeiden tyydyttämisessä. Suhteellinen köyhyys määritellään taasen kykenemättömydeksi saavuttaa yhteiskunnassa yleisesti odotettua, minimiksi katsottua elintasoja tai säädyllistä elämää² taloudellisten resurssien puutteen vuoksi. (Moisio 2006, 639.) Matti Heikkilän (1990) väitöskirjaan viitaten Merja Kallio nostaa rinnalle debrivaation käsitteen laajentaen tapoja ymmärtää köyhyyttä. Käsite sisältää taloudellisten resurssien lisäksi myös muita yksilön elämänhallinta- tai toimintaresursseja, jolloin voidaan tarkastella esimerkiksi suhteellista, absoluuttista tai sosiaalista debrivaatiota. Jotta esimerkiksi suhteellista debrivaatiota voidaan tutkia, on oltava tietoa väestön aineellisista resursseista, elämäntavasta sekä -tyylistä. (Kallio 2004, 11; Heikkilä 1990, 20–21.) Esimerkiksi Peter Townsendin (1979) köyhyysmääritelmän mukaan köyhäksi voidaan määritellä henkilö, jolla ei ole mahdollisuutta saavuttaa yhteiskunnassa vallitsevan normin mukaista elämisen tasoa. Townsendin määritelmässä katse kohdistuu nimenomaan köyhäksi katsotun henkilön ja yhteiskunnan väliseen suhteeseen. (Kainulainen 2013, 12.) Kangas ja Ritakallio lisäävät myös, että köyhyyden määritelmät ovat aina sopimuksenvaraisia niin absoluuttisen kuin suhteellisen köyhyydenkin osalta (Kangas ja Ritakallio 2008, xi). Esimerkiksi Euroopassa köyhyysrajaa tarkastellaan mediaanitulojen kautta, jolloin jos kotitalouden tulot jäävät 60 % alle yleisen keskiarvon määritellään heidät kuuluvaksi pienituloiseen, köyhään väestöryhmään (Eskelinen & Sironen 2017, 5). Kun vertaillaan objektiivisia ja subjektiivisia mittareita köyhyydestä, voidaan niiden havaita tuottavan ajoittain hyvinkin erilaisia tuloksia köyhyydestä, etenkin kun ulkopuolelta

¹ Fedor Dostojevski kuvaa tarinassaan Köyhää väkeä, kuinka Makar Devushkin kokee häpeää köyhyydestään, miettien mitä muut ajattelevat hänen vaatteistaan. Päälylystakki ja saappaat edustivat Makarille keinoa säilyttää muiden ihmisten kunnioitus. (Niemelä 2005, 468.)

² Säädyllisen elämän vaatima vähimmäiselintaso vaihtelee eri aikoina eri yhteiskunnissa ja yleensä se suhteutuu yhteiskunnan keskimääräiseen elintasoon (Moisio 2006, 639).

arvioitu ja yksilön oma arvio köyhyydestä eivät kohtaa. Sama tilanne ulkopuolelta arvioituna voi toiselle olla kohtuullinen, hyväksyttävä tilanne ja toiselle taas kestämaton kurjuus. (Ohi-salo, Laihiala & Saari 2017, 437) Suhteellisen köyhyyden lähestymistavassa olennainen paino annetaankin yksilön kokemuksille köyhyydestä.

Köyhyyden määritelmät sekä mittaukset ovat vaikuttaneet siihen, miten ilmiötä on tutkittu sekä miten köyhyyttä on pyritty vähentämään sekä ennaltaehkäisemään. Pohjoismaisesta ja suomalaisesta kontekstista Kainulainen (2013) toteaa, että köyhyys on nähty yhteiskunnallisenä ongelmana, jonka vähentäminen on ollut sosiaalipolitiikan keskeisempiä tavoitteita. Esimerkiksi 1900-luvulla puute ja kurjuus olivat läsnä useimpien kansalaisten arjessa maatalousvaltaisissa Pohjoismaissa. Suomessa muutos moderniksi teollisuusvaltioksi käynnistyi muihin Pohjoismaihin verrattuna myöhemmin; 1950-luvulle asti Suomi oli maatalousvaltainen maa. Elinkeinorakenteen muutoksesta seuranneen talouskasvun myötä köyhyyttä ei nähty enää hyvinvointiyhteiskunnan ongelmana, vaan sen nähtiin koskettavan vain marginaalista osaa väestöstä sekä kolmansia maita. (Kainulainen 2013, 11). Hyvinvointivaltion voittokulku kuitenkin keskeytyi 1990-luvun lamaan, eikä työllisyysaste ole taloudellisesta kasvusta huolimatta palannut entiselleen. Päinvastoin vuoden 2008 talouskriisin seurauksena työttömyys on kääntynyt jälleen nousuun. (Isola, Turunen & Hiilamo 2016, 150.) Tämän myötä köyhyyttä on siirrytty pitämään suhteellisenä ilmiönä, jolloin äärimmäisen kurjuuden sijaan sitä tarkastellaan erilaisten resurssien puutteesta johtuvana sosiaalisen toimintakyvyn rajoitteena. (Kainulainen 2013, 11; Kangas & Ritakallio 2008) Köyhyyttä lähestytään perinteisesti pohjoismaisessa sosiaalipolitiikassa rakenteellisenä ongelmana, jolloin myös ratkaisuun pyritään rakenteita muuttamalla, kuten tavoittelemalla universaalia hyvinvointivaltiota. (Isola, Turunen & Hiilamo 2016, 150.)

Anna-Maria Isolan ja Esa Suomisen näkevätkin köyhyyden haasteena, joka ei ole ratkaistavissa vain aineellisella tasolla kuten rahalla. Heidän mukaansa olennaista on, että köyhyyden aineelliset ominaisuudet, kuten ylisukupolvinen huono-osaisuus tai riippuvuushaasteet, kietoutuvat aineelliseen niukkuuteen ja vahvistavat toisiaan. Ongelmien kertautuessa taloudellinen niukkuus tuo mukanaan vaihtoehtojen vähyyden, toivottomuuden, näköalattomuuden, itsetunnon heikkouden sekä ulkopuolisuuden kokemukset (Isola & Suominen 2016, 11–12 & 31). Köyhyydestä puhuttaessa ja sitä tutkittaessa tulee olla tietoinen millaisiin määritelmiin nojaututaan

sekä millaisia mittareita köyhyyden mittaamisessa käytetään. Viime kädessä ihmisen omille kokemuksille köyhyydestä tulee antaa niiden ansaitsema painoarvo. Englantilainen köyhyyttä tutkinut Pete Alcock kiteyttää hyvin kokemusten merkityksen tutkimuksissa. Hän näkee, että jos köyhien omat kokemukset sivuutetaan, on se sama, kuin jättäisi osan köyhyyden kuvasta maalaamatta. (Alcock 1997, 9) Myös Ruth Lister haastaa yhteiskuntatieteilijöitä tarttumaan nimenomaan köyhyydessä elävien tulkintoihin ja kokemuksiin, kun köyhyyttä käsitteellistetään tutkimuksissa (Lister 2015, 141).

1.2 Tutkimuskysymykset

Valitsemani aineisto antaa mahdollisuuden tarkastella köyhien kokemuksia, ajatuksia ja tulkintoja heidän kokemastaan köyhyydestä kirjoitusten keräämisen ajankohdan Suomessa. Olen lähestynyt aineistoa alusta lähtien huomioiden, miten ja missä valta on nähtävissä arkipäivän kokemuksissa. Tutkielmassani minua on kiinnostanut miten köyhyys ja köyhiin kohdistunut hallinta ilmenee kirjoittajien tulkinnoissa arjestaan? Valitsemani teoreettinen viitekehys, hallintavalta ja hallinnallisuus, ohjaa tulkitsemaan valtaa monitahoisena ilmiönä, sillä Foucault'n ajattelua noudatellen valta ei ole vain yhdensuuntaista vaan jatkuvaa verkostoissa tapahtuvaa liikettä molempiin suuntiin. Neuvottelu siitä, miten elämämme on hallittua ja hallinnoitua, on läsnä jatkuvasti.

Tutkielmani keskiössä ovat siis köyhyys ja köyhät hallinnan kohteena subjektin näkökulmasta. Lähestyn aineistoa tutkimuskysymyksin:

1. Miten kirjoittajat kokevat tulevansa hallituiksi?
2. Millaista hallintaa he kohdistavat itseensä?
3. Millaisia vastarinnan muotoja tai toisin olemisen ja tekemisen tapoja kirjoituksista on tulkittavissa?

Vaikka tutkimuskysymyksissä olen eritellyt ulkopuolelta tulevan ja sisältä kumpuavan hallinnan erillisiksi tarkastelun kohteiksi, tutkimuksen kannalta olennaista on niiden yhteen kietoutuminen. Tämä näkyy myös tutkielmani aineistoanalyysiluvuissa, joissa vuoroin keskiössä ovat koettu ulkoinen ja sisäinen hallinta, mutta molempien voi silti kokea olevan jatkuvasti läsnä.

2 TEOREETTINEN VIITEKEHYS

2.1 Hallinta ja hallintavalta

Poliittisesti tarkasteltuna hallitsemisessa on kyse aina kamppailusta siitä, kenellä on oikeus hallita, on kyseessä sitten valtion suvereniteetti tai yhteiskunnallinen työnjakokysymys (Pekonen 2005, 18). Jos yhteiskunnassa on niitä, jotka hallitsevat, on vastapainona olemassa myös hallitut. Nyky-yhteiskunnassa vapaus ja moderni kuri mahdollistavat tilanteen, jossa itsensä vapaaksi tunteva yksilö onkin sidottu entistä kurinalaisempaan elämään. (Pekonen 2005, 186–187, 192.) Olennaista tämänkaltaisen yksilön vapauden illuusion säilyttämisessä tuntuu olevan modernin hyvän hallinnon perustukseksi muodostunut yksilön suostumus tulla hallituksi. Pekonen huomauttaakin, että nykyinen hallintamentaliteetti on halua ja pyrkimystä hallita hallitsematta tilanteessa, jossa asiat tai tapahtumat eivät ole enää minkään yksittäisen toimijan vallassa tai hallittavissa. Huomioon on otettava myös se, että hallitsemisessa ja vallassa on kyse suhteesta, jossa myös hallittavilla on valtaa. (Pekonen 2005, 275.) Myös Michel Foucault'n ajattelua noudatellen valta ei ole vain yhdensuuntaista, vaan se on jatkuvaa verkostoissa tapahtuvaa liikettä molempiin suuntiin. Neuvottelu siitä, miten elämämme on hallittua ja hallinnoitua, on läsnä jatkuvasti.

Hallinnan analytiikka pohjaa ranskalaisen filosofin Michel Foucault'n (1926–1984) ajatuksiin. Foucault esitteli hallintamentaliteetin käsitteen 1978 pitämällään luennolla *Turvallisuus, alue, väestö* (Miller & Rose 2010, 26). Sittemmin hallintamentaliteetin teoriaperinne on ollut

tutkijoiden suosioissa 1990-luvulta lähtien, muodostaen laajan tutkimusten aallon leikaten läpi eri tieteenaloja. Peter Miller ja Nikolas Rose huomauttavatkin, etteivät tuolloin julkaistut tutkimukset muodostaneet yhtenäistä koulukuntaa, vaan ennemmin kirjoittajat olivat seuranneet omia polkujaan. Sittemmin köyhyyden ja turvattomuuden tutkimusta ovat hallintamentaliteetin tutkimuksen parissa jatkaneet esimerkiksi Mitchell Dean ja Giovanna Procacci (Miller & Rose 2010, 25), kuten myös Peter Miller ja Nikolas Rose. Foucault'n käsitteet ovat luoneet sateenvarjon, jonka alle jää kirjava joukko eri tieteenalojen tutkijoita eri teemoihin keskittyneiden tutkimusten kanssa. Jani Kaisto ja Miikka Pyykkönen toteavatkin, ettei hallinnan analytiikan tavoitteena ole muodostaa yleistä teoriaa tai jäsenyyksiä vallasta. Heidän mukaansa hallinnan analytiikan suosiota on nostanut sen tapa tarkastella valtaa yhteiskuntaan hajautuneena kaikkialla olevana. Näiden vallankäytön moninaisten ilmiöiden tarkasteluun hallinnan analytiikka pyrkii tarjoamaan konkreettisia työkaluja, joiden käyttökelpoisuutta on arvioitava ja koeteltava aina tapauskohtaisesti. Lähestymistapa eroaa merkittävästi perinteisestä politiikan tutkimuksesta, jossa esimerkiksi tarkastellaan vallankäyttöä valtiollisena elementtinä, joka kohdistetaan kansalaisiin tietyllä maantieteellisellä alueella. Tämänkaltaisessa tulkinnassa valta on ihmisen, yhteisön tai instituution mahdollisuus vaikuttaa toiseen, eikä kaikilla vastavuoroisesti ole valtaa käytettävissä sen keskittyessä vain tietyille tahoille. Foucault'laisessa hallinnan analytiikan valtakäsityksessä valta ei keskity yhden toimijan kuten valtion ympärille, vaan valta on ennemmin läsnä erilaisten toimijoiden välisinä valtasuhteina. Tämän tulkinnan mukaan kaikki ovat valtasuhteiden myötävaikutuksella syntyneiden käytäntöjen tuottajia tai tuotteita. Tämä ei kuitenkaan tarkoita, ettei yhteiskunnassa voisi olla vallan keskittymiä. Olennaista on, että valtaa ei foucault'laisen lähestymistavan kautta nähdä rakenteena vaan sen on jotain mitä kehitetään, muunnetaan ja organisoidaan, ja joka vastavuoroisesti myös itse muuntelee ja organisoi. (Kaisto & Pyykkönen 2010, 7–13.)

Peter Miller ja Nikolas Rose toteavat, ettei heillä ollut tarkoituksena tutkimustyössään kehittää vallan teoriaa vaan havainnoida vallan muotoja, joihin perinteisessä poliittisessa tutkimuksessa ei yleensä tartuttu. Heidän tavoitteenaan oli havainnoida valtaa ilman valtakeskusta sen monisäikeisessä muodossa, joka tuotti merkityksiä, puuttui asioihin, muodosti tietynlaisia kokonaisuuksia, objekteja, kirjallisia jälkiä, prosesseja ja elämää. Näin he pyrkivät osoittamaan, kuinka nykyiset vallan muodot perustuvat ennako-oletukseen vapaudesta, joka todellisuudessa oli säänneltyä vapautta. Millerin ja Rosen mukaan nämä vallan muodot toimivat "valtion tuolla

puolen" irrottaen valtion vallan keskittymän roolista ja vaikuttaen niin yksilön kuin yhteisön tasoilla. Tässä muodossaan monikeskinen valta oli havaittavissa niin yleisissä ylläpidetyissä rakenteissa, kuten aikatauluissa ja työsuunnitelmissa kuin henkilökohtaisessa elämässä, esimerkiksi seksuaalikäyttäytymisessä tai syömätavoissa. (Miller & Rose 2010, 19–20.) Vallankäytön muotona hallinta on läsnä kaikilla yhteiskunnan osa-alueilla sitoen toisiinsa moninaisia toimijoita erilaisine pyrkimyksineen, tiedon muotoineen sekä yksilöön itseensä että muihin kohdistuvia käyttäytymisen ohjaamisen tapoja (Kaisto & Pyykkönen 2010, 11; Dean 1999, 11; Foucault 1991). Hallinnan tavoitteena on yksilöiden, yhteisöjen ja populaatioiden ohjaaminen johdonmukaisesti sekä laskelmoidusti kohti hyväksi koettua päämäärää. Jotta tämä tapahtuisi tehokkaasti, hallinta on yksilöllistä ja yksilöivää, jolloin jokainen on vastuussa roolinsa toteuttamisesta esimerkiksi kansalaisena, kuluttajana tai opiskelijana. (Kaisto & Pyykkönen 2010, 11; Rose 1999, 156–166.) Kaiston ja Pyykkösen mukaan hallintavallan ytimessä on yksilöön kohdistuvan ulkoisen vallankäytön ja yksilön itseensä kohdistaman vallankäytön punoutuminen yhteen. He viittaavat Foucault'n (2000) tulkintaan, jonka mukaan hallinnallisuus (*gouvernementalité*) edustaa yksilön ulkoisen hallinnan ja itsehallinnan leikkauspistettä. Tällöin hallinnan kohteena on nimenomaan yksilön itseohjautuvuus ja Rosen (1999, 65–66) ajatuksiin nojaten he näkevät, että hallintavalta perustuukin hallintaan vapauden kautta. Tämä mahdollistaa sen, että hallintaa perustellaan vastuullisten ja vapaiden kansalaissubjektien ja -kollektiivien toiminnan edistämiseksi, vaikka todellisuudessa hallinta nojaa toiminnan tuottamiseen ja ohjaamiseen. (Kaisto & Pyykkönen 2010, 11.) Vapauden ja hallinnan suhde onkin toisiinsa limittynyt. Vapaus ei ole rajoittamatonta vapautta, vaan siihen kuuluu ennalta määritellyt vaihtoehdot, joilla ihminen voi kokea olevansa vapaa (Kaisto & Pyykkönen 2010, 12; Rose 1999; 61–97). Tämänkaltainen valinnan vapauden kautta hallinta ei kosketa kuitenkaan kaikkia vaan poikkeavia subjekteja pyritään hallitsemaan toisin. Tällä huomiolla Kaisto ja Pyykkönen viittavat esimerkiksi Mitchell Deanin (2002; 2007) ajatuksiin siitä, kuinka erilaiset suvereeni- ja kurivallan muodot tukevat ja toimivat yhdessä hallintavallan kanssa, kun kohteena ovat rikolliset, päihdekuntoutujat tai turvapaikanhakijat. (Kaisto & Pyykkönen 2010, 12).

Hallinnan käsitettä voi lähestyä Foucault'n ”*conduct to conduct*” määritelmän kautta, jossa hallinta merkitsee hallintaa ja ohjaamista. Toisaalta rinnalla on hallinnallistaminen, ”*to conduct oneself*”, jolla pyrkimyksenä on saada hallinnan kohteet hallinnoimaan itseään. Deanin mukaan hallinta voidaan nähdä käyttäytymiseen kohdistuvana toimintana, johon rationaalinen toimija

kuten viranomainen tai muu auktoriteetti pyrkii vaikuttamaan erilaisin tekniikoin ja tiedon keinoin. Hallinnan pyrkimyksenä on muokata esimerkiksi hallinnan kohteiden toiveita, kiinnostuksen kohteita, haluja ja uskomuksia, vaikkakaan se ei aina onnistu pyrkimyksissään, vaan hallinnan seuraukset voivat olla ennakoimattomia. Dean kehoittaa tarkastelemaan hallinnan analytiikassa esimerkiksi seuraavanlaisia kysymyksiä: minkälaisesta hallinnoijasta ja hallinnoinnista on kyse; kuka tai ketkä on hallinnoimisen kohteena ovat; millaista tekniikkaa ja tietämystä hallinta hyödyntää sekä mihin hallinnoimisella pyritään, ja mitkä ovat sen tahalliset ja tahattomat seuraukset. (Dean 2010, 17–19.)

Foucault'ta seuraten Miller ja Rose keskittyvät hallintamentaliteetin (*governmentality*) käsitteeseen erottaen siitä kaksi erillistä hallinnan (*governing*) aspektia nimeten ensimmäisen hallinnan "rationaliteeteiksi" tai "ohjelmiksi" ja toisen "teknologioiksi" tai "tekniikoiksi". Heidän mukaansa rationaliteetit ovat ajattelutyylejä ja -tapoja, joilla todellisuus pyrittiin valjastamaan laskelmoitavaksi ja ohjelmoitavaksi. Olennaisena he näkevät, että rationaliteetit tulee käsittää nimenomaan monikossa, sillä yhden yhtenäisen muodon sijaan he järjen muotojen moninaisuuden. Toinen aspekti, teknologiat, muodostuvat käyttäytymisen ohjausvälineistä ihmisistä, tekniikoista ja instituutioista. Nämä kaksi ulottuvuutta, rationaliteetit ja teknologiat, ovat Millerin ja Rosen ajattelussa kietoutuneet erottomasti yhteen, sillä teknologiat ovat tapa, jolla rationaliteetit välineellistyvät. (Miller & Rose 2010, 28–30.) Hallinnan teknologiat voidaankin nähdä erilaisten voimien kuten lainsäädännön, arkkitehtuurin, asiantuntijatahojen, rahoitustoimen, hallintovirkamiesten ja oikeuslaitoksen muodostamana verkostona, jossa valtaapitävien kriteerit muodostavat ja määrittävät yksilöiden, ryhmien ja organisaatioiden toimintaa ja päätöksiä. Bruno Latourin (1986, 1987) ajatuksiin nojaten Miller ja Rose nostavat esille, kuinka valta piilee oikeastaan rakenteissa ja vakiintuneissa käytännöissä. He esittävät, että näin tulkituna: *"valta" on kestävään muotoon saatettua ihmisten, tilan, viestinnän ja kirjoituksen yhteenliittymisen tulosta.* (Miller & Rose 2010, 94–96.) Millerin (1987) ajatuksiin viitaten Miller ja Rose huomauttavat, että moderni poliittinen valta ei ota subjektin alistamisen muotoa, vaan se on enemmän muuttunut riippuvaiseksi itsehallintaa tuottavasta ja sitä ylläpitävästä teknologiaseitistöstä (Miller & Rose 2010, 79). Hallinnan tekniikat ulottuvat myös yksilön poliittiseen hallintaan minätekniikoiden kautta. Foucault'n käsittelemät minätekniikat viittaavat tietoisesti sovellettuun käyttäytymiseen, jossa yksilöt asettavat itselleen sääntöjä suhteessa yhteiskunnan

normeihin. Nämä tekniikat heijastavat yksilön pyrkimystä hallita ja muokata omaa identiteettiään yhteiskunnan hyväksymän normiston mukaisesti. (Foucault 1988, 16–22.)

Foucault'laisen hallinnan tutkimuksen työvälineeksi Kaisto ja Pyykkönen nostavat rationaliteettien ja tekniikoiden rinnalle myös subjektin. Subjektin määritelmä on hallinnan analytiikan parissa joustava, mahdollistaen esimerkiksi minuuden, persoonan, identiteetin tai toimijan tarkastelun erilaisten hallinnallisten toimien puoleensa vetäjänä ja toisaalta muodostajana. Subjekteja voidaan havainnoida erittelemällä esimerkiksi millaista subjektiutta hallinnalla pyritään luomaan, millaisia velvollisuuksia ja oikeuksia subjekteilla on tai millaista käyttäytymistä tai roolia heiltä toivotaan sekä mitkä toimijuuden muodot nähdään subjekteille ongelmallisina. Olennaista on myös, että vaikka subjekteihin kohdistetaan erilaisia hallintatekniikoita toiminnan tai olemuksen korjaamiseksi, on subjektilla itsellään käytettävissä neuvotteluvaltaa suhteessa esitettyihin vaatimuksiin tai ehdotuksiin. (Kaisto & Pyykkönen 2010, 17–19.) Foucault näkee yksilön, subjektin, rakentuvan suhteessa moraaliin. Moraalinen toiminta on sidottu todellisuuteen, jossa se toteutuu noudattaen olemassa olevia sääntöjä ja lakeja. Moraalinen toiminta edellyttää hänen mukaansa myös suhdetta itseen. Foucault'n mukaan moraalirakentuu köyhtäytymissäännöistä sekä subjektivaatiotavoista, jotka eivät kuitenkaan ole toisistaan erotettavissa. Yksilö asettaa osan itsestään moraalin kohteeksi, moraalisubjektiksi, pyrkien hallinnoimaan, koettelemaan ja muokkaamaan itseään olemassa olevien käyttäytymissäännösten mukaisesti kehittämällä itseään yhä paremmaksi. (Foucault 2010, 138–139.)

Mihin kysymyksiin hallinnan analytiikka sitten vastaa ja millaisiin tutkimusasetelmiin se soveltuu? Deanin (1999) ajatuksia viitaten Kaisto ja Pyykkönen huomauttavat, että hallinnan analytiikkaa voi ymmärtää kritisismien käsitteen kautta, sillä hallinnan tutkimuksella tavoitteena ei ole hallinnasta vapautuminen. Ottaen huomioon, että kaikki sosiaalinen toiminta vaatii jonkun asteista hallintaa, ei siitä vapautuminen ole käytännössä mahdollista. Vakiintuneiden olomuotojen ja käytäntöjen tarkastelemisen kautta voidaan kuitenkin avata kysymisen tila, jossa hallintakäytäntöjen rationaalisuudet on mahdollista saada esiin ja riisua niiden luonnollisuuden ja välttämättömyyden leima. Kritismin tavoitteena ei myöskään ole muutoksen jouduttaminen, sillä se ei itsessään sisällä mahdollista muutoksen suuntaa. Deanin mukaan hallinnan analytiikka vastaakin nimenomaan kysymyksiin, *miten*. Esimerkiksi miten tieto ja totuus tuodaan

osaksi hallintaa, miten hallinnan kohde nostetaan esiin, miten hallinta on yhteydessä rationaalisuuksiin, miten eri tekniikoin toteutetaan hallintaa sekä miten hallinta muodostaa yksilöistä muun muassa subjekteja ja toimijoita. (Kaisto & Pyykkönen 2010, 13–14; Dean 1999, 23.) Helénin mukaan hallinnan analyttisellä tutkimuksella vastataankin kysymyksiin miten valta toimii ja millaisia identiteettejä valta tuottaa sen sijaan, että tarkastelussa olisi kuka on vallassa tai vallan kohteena (Helén 2004, 210).

Otso Sandberg muistuttaa väitöskirjassaan *Hallittu syrjintä*, että hallinnan tutkimusta on lähtökohdiltaan kritisoitu. Hän viittaa esimerkiksi Ilpo Helénin huomioihin siitä, onko hallinnan analytiikka menettänyt jo terävimmän kärkensä työväliseen muuttuen tunnistamattomaksi Foucault'n uudelleentulkinnaksi sen ollessa nykyisin yhteiskuntatieteellisen tutkimuksen valtavirtaa. Helén kyseenalaistaa antavatko Foucault'n ajatukset hallinnasta enää työväliteitä nyky-yhteiskunnan ilmiöiden ja tapahtumien ymmärtämiseen ja sen tavoittamiseen mikä on tärkeää ja tutkimuksen arvoista. (Sandberg 2015, 12–13; Helén 2010, 47–48.) Sandbergin tavoin tunnistan, että Foucault'n ajattelutapojen olleen yksi vallalla olevista yhteiskunnallisesta tutkimussuunnista viimeisinä vuosikymmeninä. Tämä on johtanut hyvin erilaisiin tapoihin käyttää, tulkita ja hyödyntää Foucault'n ajatuksia. Sandberg painottaakin hallinnan tutkimuksen edustavan yleisen teorian, koulukunnan tai metodin sijaan lukutapaa tai näkökulmaa, jolla tutkittavaa ilmiötä lähestyä (Sandberg 2015, 14–15).

2.2 Hallittu köyhyys ja köyhyys subjektiutena

Hallinnalla on yksilöön, yhteisöön tai kokonaisuuteen populaatioon kohdistuva, kulloinkin tärkeäksi koettu tavoite, jota kohden pyritään erilaisin ohjauksen keinoin määrätietoisesti. Yhtenä ryhmänä, joihin on kohdistettu ja kohdistetaan hallintaa yhteiskunnassa, ovat köyhät. Sakari Hänninen ja Jouko Karjalainen huomauttavat kuinka köyhiin, köyhäläisiin, kurjiin ja köyhyyteen (*pauperismiin*) kohdistunut tutkimus ja tiedontuotanto on muovannut jopa yhteiskuntatieteiden nykyistä jäsentelyä (Hänninen & Karjalainen 1997, 7). Tämä kertoo siitä, että aiempaa tutkimusta köyhyydestä, köyhistä ja esimerkiksi heihin kohdistuneesta hallinnasta löytyy runsaasti. Huomioitavaa on, että köyhyyden määritelmä on elänyt ja laajentunut riippuen elinolosuhteista ja saatavilla olevista resursseista. Eija Stark toteaaakin köyhyyden muuttaneen

muotoaan viimeisen sadan vuoden aikana muuttuneen yhteiskunnan myötä. Samalla köyhyys ilmiönä on sekä tutkimuksellisesti että fyysisenä kokemuksena monimutkaistunut. (Stark 2002, 513)

Köyhiä ja köyhyyttä on pyritty hallinnoimaan historiallisesti tarkasteltuna eri tavoin, eri aikoina, eri paikoissa. Dean (1997, 69 & 91) toteaa, että köyhyden historiaa tulee tarkastella tietomuodostelmien, hallinnan mekanismien ja elämänhallinnan historiana, jolloin köyhyys ymmärretään tiedon kohteena ja hallinnoimisen kenttänä. Miller ja Rose jaottelevat erilaisia muotoja hallinnoida köyhyyttä. Heidän lähestymistapansa jaotella köyhyden eri ulottuvuuksia huomioi eri ajanjaksoina kulloinkin käytetyn asiantuntijatiedon merkityksen köyhyden tulkinnoissa. Ensimmäiset hallinnan muodot he poimivat historiasta. Ensimmäiseksi he nostavat 1700-luvulla käytössä olleen poliisin tieteen, jonka tavoitteena oli tunnistaa ja tukahduttaa yhteiskuntaan kohdistuvat uhat kuten pauperismi, laiskuus, puutteellisuus ja irtolaisuus. Toiseksi Miller ja Rose esittelevät köyhien kurinalaistamisen, jolla oli aikanaan kasvatuksellisia tavoitteita tuottaa liberaaliin yhteiskuntaan soveltuvia subjekteja. Kolmannen ja neljännen lähestymistavan köyhyteen he näkevät uudempina hallinnan muotoina. Hyvinvointijärjestelmä, jota tukevat sosiaaliryöpylän ja sosiaalivakuutuksen teknologiat, on kolmas hallinnan muoto. Viimeisenä hallinnan muotona he esittävät uusliberalismin, jonka tavoitteena on köyhien itsenäistäminen. Keskeisenä ajatuksena Millerin ja Rosen ajattelussa on se, että köyhiin kohdistuu asiantuntijatiedon myötävaikutuksella erilaisia hallinnan muotoja. Kulloinkin käytetyn asiantuntijatiedon erittely on heidän mukaansa merkityksellistä, jotta ymmärretään, kuinka köyhyyttä problematisoidaan, käsitteellistetään ja hallinnallistetaan. (Miller & Rose 1997, 113–114.)

Foucault'n ajatuksista lähtöisin oleva hallinnan tutkimus on myös yksi tapa tarkastella identiteetin rakentumista ja yksilön subjektivisaatiota, jossa painoarvoa annetaan yhteiskunnallisten ilmiöiden vaikutukselle yksilöön. Hallinnan tutkijat tarkastelevat länsimaista minäkäsitystä tuotettuna ja ylläpidettynä ilmiönä, jossa suoran alistamisen vallan sijaan poliittisiin ja sosiaalisiin päämääriin pyritään vaikuttaen yksilöiden toimintoihin, suhteisiin ja voimavaroihin. Olennaista tässä lähestymistavassa on ymmärrys vallasta kaikissa suhteissa läsnäolevana, sillä se itsessäänkin on suhde, joka ei rajoita vaan luo ja saa aikaan asioita. Näin ymmärrettynä länsimaisten vallankäytön, hallinnan, tehokkuus perustuu vapaudelle eli kyvylle tehdä valintoja sekä

kontrolloida itseä. (Saastamoinen 2006a, 151–152.) Rosen (1999) ajatuksiin viitaten Saastamoinen huomauttaakin kuinka länsimainen vapaus on sidottu yhteiskunnalliseen kontrolliin ja säätelyyn, sillä vaikka vapauttamme ei hallita niin meitä hallitaan vapautemme kautta. Yhteiskunnassa on tarjolla loputtomiin mahdollisuuksia erilaiselle itsensä kehittämiseksi, joiden tavoitteena on antaa työvälineitä itsearvointiin ja -kontrolliin. Kukaan ei pakota näihin tarttumaan, mutta tietoinen laiminlyöminen on osoitus niin yksilön kannalta kuin yhteiskunnallisesti paheksuttavasta passiivisuudesta. (Saastamoinen 2006a, 153.) Näitä toimintoja ja tapoja tarkkailla omaa itseään sekä omaa toimintaa Foucault kutsui minuusteknologioiksi/minäteknologioiksi. Taustalla olevilla enemmän tai vähemmän tiedostetuilla ja systemaattisilla vallankäytön muodoilla luodaan ihmisenä olemisen tavoiteltava ihanne, normaali. Ja vastaavasti normaalia poikkeaminen oikeuttaa viralliset sekä epäviralliset yksilöön kohdistuvat sanktiot. Vapauden ja valinnan välinen jännite voidaan nähdä tapana hallita. (Saastamoinen 2006b, 176; Rose 1999, 61–97). Hallinnan tutkijat kuten Dean (1996) ja Rose (1991) tuovat esille kuinka yhteiskuntamuodon ylläpitämisen ja jatkuvuuden takaamiseksi on hyödyllistä valjastaa yksilöt yhteiskunnallisten tavoitteiden ja päämäärien toteuttajiksi. Kun yksilö tarkastelee ja arvioi elämänsä tekojaan tehden mahdollisimman huolellisesti mahdollisimman hyvään elämään tähtääviä valintoja ja päätöksiä, on se osoitus hänen identiteetistään ja autenttisuudestaan. Huomionarvioista on myös, kuinka ongelmien siirtäminen yhteiskunnalliselta tasolta yksilötasolle on hallinnan ja talouden näkökulmasta tehokasta. (Saastamoinen 2006a, 154.) Tämänkaltaisen ajattelumalli säilyttää vastuun epäonnistumisesta myös yksilön harteille, koska kaikilla on vapaus valita. Tätä logiikka noudattaen on myös valinta elää köyhyydessä.

Köyhyyteen ja köyhiin on kohdistunut erilaisia käsityksiä vuosien varrella myös suomalaisessa yhteiskunnassa ja nämä käsitykset ovat ohjanneet myös heihin kohdistunutta hallintaa. Köyhyys on yhteiskunnallinen ongelma, jonka ratkaisumallit kiteytyvät usein yksilötasolla. Käyttämäni aineisto antaa mahdollisuuden tarkastella hallinnallisuutta ja hallintavaltaa nimenomaan hallinnan kohteen, subjektin, näkökulmasta. Köyhyys on jotain mikä läpileikkaa ja rajoittaa, jolloin siitä muodostuu jopa yksilöä määrittelevä ominaisuus. Köyhyys subjektiivana rakentuu vuorovaikutuksessa yhteiskunnan normien, odotusten ja ideaalien kanssa. Köyhyyteen ja köyhiin liitetään nykyisessä yhteiskunnallisessa keskustelussa useita määritteitä ulkopuolisuudesta syrjäytymiseen. Tämä ilmiö ei ole yhteiskunnallisesti tarkasteltuna uusi. Gia Virkkunen havainnoi 1930-luvun suomalaisen köyhyyteen keskittyneessä väitöskirjassaan,

kuinka köyhiin ja köyhyyteen on liittynyt vahvasti toiseuden leima, johon kuuluu valta ja vallankäyttö. Väitöskirjassaan hän toteaa, kuinka “köyhään toiseen” on suhtauduttu kaksijakoisesti; vuoroin sääliä herättävänä, apua ansaitsevana ja vuoroin stigmatisoituna, jota kuuluu rangaista. (Virkkunen 2010, 19 & 223-225) Tämänkaltainen kahtiajako kunniaattomiin työtä vieroksuviin köyhiin ja kunniallisiin työtä tekeviin köyhiin heijastuu vielä nykypäivänkin käsityksiin köyhyydestä ja köyhistä (Alcock 1997, 9). Virkkunen huomauttaa, kuinka yhteiskunnan rakenteet kuten poliittiset ja taloudelliset päätökset ja viranomaispuhe vaikuttavat koettuun köyhyyteen. Etenkin ylisukupolvisessa köyhyydessä näkyvät toiseuden kokemukset, joita yhteiskunta itsessään luo ja ylläpitää. (Virkkunen 2010, 260). Robert Walkerin (2014, 120) mukaan köyhyys on relationaalista siinä mielessä, että köyhyyden kokemus määräytyy sekä toisten että itsen toimesta. Ruth Lister (2015, 141) jatkaa köyhyyden olevan luonteeltaan relationaalista sekä ihmisten välisellä että yhteiskunnallisella tasolla.

Köyhien kohtaama hallinta rakentuu kulloinkin vallassa oleville köyhyyden määritelmille sekä ymmärrykselle, miten köyhyyden ongelma tulisi ratkaista. Erityisesti huoli siitä, nauttivatko köyhät etuuksistaan vastikkeetta näkyy esimerkiksi yhteiskunnallisissa keskusteluissa sosiaaliturvariippuvuudesta, jonka yhtenä avauksena oli presidentti Niinistön uudenvuodenpuhe vuonna 2013, jossa hän viittasi “oleskeluyhteiskuntaan” (Saari 2017, 13). Etenkin työikäisille ja -kykyisille suunnatut etuudet ja palvelut ovat olleet poliittisen kiinnostuksen kohteina säästöjä mietittäessä (Saari 2017b, 74). Tuomas Laihiala ja Maria Ohisalo toteavatkin, että keskustelu huono-osaisuudesta johtaa väistämättä väittelyyn siitä, kuka on riittävän köyhä tai oikeasti köyhä sekä mitä ovat köyhän oikeudet ja toisaalta velvollisuudet (Laihiala & Ohisalo 2017, 254). He viittaavat käytössä olevaan Wim van Oorschotin (2000) kriteeristöön, jolla on mahdollista hahmottaa ihmisten ansaitsevuuskäsityksiä eli sitä kenelle ja millä perustein myötätuntoa ja apua ollaan valmiita antamaan. Kriteereitä ovat tarve, kontrolli, identiteetti, asenne ja vastavuoroisuus. Lyhyesti avattuna avun tarpeen määrä määrittää ansaitsevuutta. Kontrollilla tarkastellaan ansaitsevuuden suhdetta valtaan ja vaikutusmahdollisuuksiin niin, että mitä enemmän yksilöllä on mahdollisuus tilanteeseensa vaikuttaa, sitä vähemmän hän ansaitsee apua. Identiteetti kuvaa etäisyyttä avun antajien ja sitä saavien välillä. Identiteetti määrittelee yksilöt eli sen ketkä kuuluvat apua ansaitsevaan sisäryhmään, meihin, ja ketkä suljetaan ulkopuolelle apua ansaitsemattomiin muukalaisiin. Asenne mittaa avuntarvitsijoiden kiittollisuutta ja nöyryyttä,

sillä oikein ja myötämielisesti asennoituneet ansaitsevat saamansa avun verrattuna kiittämättömiin avun vastaanottajiin. Vastavuoroisuudella viitataan siihen, onko avunsaajasta hyötyä avunantajalle tai yhteiskunnalle, sillä mitä enemmän hyötysuhde on molemminpuolinen, sitä enemmän kannattaa apua sitä tarvitsevalle osoittaa. (Laihiala & Ohisalo 2017, 237-238.) Laihialan ja Ohisalon hyödyntämä mittaristo on vain yksi tapa hahmottaa ansaitsevuuden logiikkaa, mutta yksilöön kohdistuvan hallinnan näkökulmasta se on ajatuksia herättävä jäsentely vaatimuksista ”oikealle, apua ansaitsevalle köyhälle”.

Vastinparin köyhän kohtaamalla hallinnalle muodostaa yksilön itseensä kohdistama hallinta, joka muovautuu subjektiin kohdistuvien odotusten ja yhteiskunnallisten normien kanssa vuorovaikutuksessa. Hallinnalla niin ulkoisella kuin sisäisellä on merkittävästi vaikutusta subjektin muotoutumiseen, ja usein köyhiin ja köyhyyteen liitetyt tunteet ja kuvaukset ovat varsin kielteisiä. Häpeä, voimattomuus ja katkeruus ovat usein läsnä yksilön elämässä köyhyiden myötä vaikuttaen hänen kuvaansa itsestään ja identiteettiin (Virkkunen 2010, 273–274). Esimerkiksi avainkäsitteitä huono-osaisuusidentiteetin tutkimuksessa ovat Erving Goffmanin stigma (1963) sekä Robert Walkerin sosiaalinen häpeä (2014), joilla pyritään kuvaamaan minuuden pysyvää vahingoittumista (Saari 2015, 38.) Huomionarvoista onkin, millainen voima etenkin häpeällä on yksilön hallinnassa. Samuel Strong (2020) on tutkinut etnografisin menetelmin tilallisuuden, ajallisuuden ja poliittisuuden ulottuvuuksia ruokapankkien kontekstissa Britanniassa. Hän tuo esille, kuinka hallinnallisuuden tutkimuksissa aiemmin elämän hallinnan pääkeinoiksi nostettujen numeeristen ja tilastojen rinnalle voi nostaa häpeän. Hänen mukaansa häpeän vaikutukset eivät rajoitu vain rajattuihin tiloihin tai ruokapankkien kävijöihin, vaan sitä voi ajatella keskeiseksi kehykseksi, jonka kautta voi ymmärtää nykypäivän ”ankaruuden”(austerity) politiikkaa, jolla luodaan tiloja, tunteita ja käytösmalleja sekä rohkaistaan tiettyjä arvoja. (Strong 2020, 73.) Häpeän merkitys yksilön kokemusmaailmassa on merkittävä.

Elina Oinas toteaa häpeän olevan sidoksissa yhteisölliseen normaaliin, joka on rakentunut nykyhetken ja historian valtasuhteiden tuloksena. Häpeää ymmärrettäessä on hyödyllistä kysyä, mistä se kertoo ja miten se rakentuu, sillä häpeä voi olla yhteisöllisen kuulumisen ehto. Tällöin se paljastaa yhteisöä rakentavia yhteisöllisiä sääntöjä. Foucault'n (1998) ja Helenin (1998) ajatuksiin viitaten yksilön kaipuu normaaliin on minäteknologia. (Oinas 2011, 155–156.) Häpeä paljastaa sitä kokevan asemoiden kokijan/subjektin yhteiskunnan normien ja arvojen

alapuolelle. Näin ollen häpeää määrittää dualistisuus paljastavan ja toisaalta piilottavan luonteensa vuoksi. Olennaista on, millainen yhteiskunnallinen alennustila häpeän kokemus sitä kokevalle on. (Strong 2020, 74.) Köyhien asemaa tutkineet Elaine Chase ja Robert Walker tulkitsevat häpeällä olevan kaksi fundamentaalista ulottuvuutta, joiden välinen suhde on monitahoinen. Yksinkertaistettuna häpeä on sisäisesti koettu, mutta ulkoisesti määrätty. (Chase & Bantebya-Kyomuhendo 2015, 284 & Chase & Walker 2013.) Listerin mukaan ratkaisevaa onkin ymmärtää, millä tavoin köyhyydessä eläviä ihmisiä häpäistään (*shaming*) ja pyritään ohjaamaan muutokseen (Lister 2015,140). Walker toteaa, kuinka tekemällä pieniäkin muutoksia köyhiin kohdistuviin toimenpiteisiin, saadaan aikaan muutosta parempaan, millä on merkittävä vaikutus köyhyyttä kokevien arkeen. Ihmisarvoinen ja kunnioittava kohtelu ei tosin hänen mukaansa ole ainoa mitä tulisi huomioida, vaan ennemmin se on vähintä mitä tulisi tehdä. (Walker 2015, 8)

3 TUTKIMUKSEN TOTEUTTAMINEN

3.1 Aineiston esittely

Arkipäivän kokemuksia köyhyydestä -kirjoituskilpailun aineisto vuodelta 2019 koostuu 89 yksittäisestä, vapaamuotoisesta kirjoituksesta, joiden pituus vaihtelee kahdesta sivusta kymmeneen sivuun³. Kilpailun järjestävänä tahona toimi tutkijaryhmä yhdessä Suomen köyhyiden vastaisen verkoston (EAPN-Fin) sekä Kuka kuuntelee köyhää? -verkoston kanssa osana Koneen Säätiön rahoittamaa väitöskirjatutkimusta. Tutkimuksen tavoitteena oli kerätä kokemuksia ihmisten köyhyyskokemuksista ja ymmärtää näin syvällisemmin suomalaista köyhyyttä. Palkitsemiskriteerinä kirjoituskilpailussa oli mainittu, että kirjoitus on totuudenmukaisesti ja suorasanaisesti omasta elämästä, kuvaten tämän ajan köyhyyttä ja tuoden uusia näkökulmia köyhyyteen. Parhaat kirjoitukset palkittiin rahapalkinnoilla. Vastaava Arkipäivän kokemuksia köyhyydestä -kirjoituskilpailuaineisto on kerätty myös vuodelta 2006 sekä seuranta-aineisto vuodelta 2012⁴. Kerättyjä aineistoja on käytetty jo monipuolisesti erilaisten tutkimusten toteuttamiseen.

³ Kirjoituskilpailun maksimipituudeksi oli asetettu 10 sivua (Turunen & Isola 2019).

⁴ Aiempien aineistojen vastaajat eivät ole yhdistettävissä uuteen aineistoon. Taustatietoina kaikissa aineistoissa on kerätty vastaajien nimi/nimimerkki, sukupuoli, ikä, asuinalue, koulutus sekä ammatti/entinen ammatti. Myöhempää käyttöä varten arkistoitu aineisto on karkeistettu tutkijoiden toimesta niin, että tunnistetietoja on poistettu. (Turunen & Isola 2019.)

Aineistoa valitessani harkitsin, käyttäisinkö sekä 2006 että 2019 kerättyjä aineistoja, mutta päädyin keskittymään uudempaan aineistoon havaittuani sen mielenkiintoiseksi ja rikkaaksi. Pääosin aineistossa toistuvat erilaiset yksityiskohdat arjesta, vastoinkäymisistä ja niistä selviytymisestä, mutta niissä havainnoidaan myös suhdetta yhteiskuntaan ja ympäröivään yhteisöön. Aineistoon viitatessani käytän kirjoittajan saamaa arkistointinumeroa viittaamatta hänen taustansa, esimerkiksi koulutukseen tai sukupuoleen. Päädyin tähän ratkaisuun, sillä tarkoitukseni ei ole tehdä vertailevaa tutkimusta eri väestöryhmien kesken, eikä kaikista kirjoittajista tietoja olisi ollut saatavilla.

Vuonna 2006 kirjoituskilpailuaineistoa sekä vuoden 2012 seuranta-aineistoa kuvaavassa artikkelissaan aineiston keränneet Anna-Maria Isola ja Elina Turunen tuovat esille mahdollisia kerättyyn aineistoon vaikuttaneita tekijöitä. (Isola & Turunen 2014, 23–25) Vaikka heidän huomionsa koskevat aiemmin kerättyjä aineistoja, on syytä olettaa, että myös tuoreempaa 2019 vuoden aineistoa koskevat vastaavat kysymykset. Isola ja Turunen korostavat, että kilpailuasetelma on todennäköisesti rahapalkintoineen houkuttellut lähettämään kirjoituksen. Todennäköistä on, että osallistujat ovat olleet kouluttautuneita ja lahjakkaita, omassa luokassaan hyväosaisia. Kirjoitukseen on käytetty aikaa, niitä on hiottu sekä oikoluettu. Havaittavissa on ollut myös, että kertomukset ovat olleet osin siloteltuja versioita todellisuudesta, joissa pyritään kertomaan kunniallisen köyhän tarinoita jättäen esimerkiksi kertomatta päihdeongelmista. (Isola & Turunen 2014, 23–25.) Näin ollen on syytä muistaa, ettei käytetty aineisto anna koko kuvaa suomalaisesta köyhyydestä (Isola, Turunen & Hiilamo 2016, 158), sillä vaikka aineisto antaa äänen köyhyyttä kohdanneille ihmisille, huomionarvoista on ettei kuka tahansa köyhyyttä kokenut osallistu kirjoituskilpailuun. Kirjoituskilpailu on myös suomenkielinen rajaten osan köyhyyttä Suomessa kokevista aineiston ulkopuolelle. Esimerkiksi kielelliset vähemmistöt tai maahanmuuttaneet eivät näy aineistossa.

3.2 Narratiivinen analyysi

Tutkimukseni aineistona on itsensä köyhäksi kokevien kirjoitelmat arjestaan sekä köyhyyskokemuksistaan. Kyseessä ovat siis henkilöiden tulkinnat arjen kokemuksista, joita tutkimuksessani tulkitsen valitsemani teoreettiseen viitekehykseen nojaten. Pertti Alasuutari on todennut kertomusten muotoutuvan kertomukseksi tulkitsijansa päässä, jolloin luodun

kertomuksen muotoon ja rakenteeseen vaikuttavat yksilön ajatukset sekä maailmankuva (Alasuutari 2001, 130). Hannu Heikkisen mukaan kertomuksia voidaan tarkastella inhimillisen tulkinnan perusmuotona niihin kiteytyessä yksilön kokemus elämästä. Kertomuksia tulkitsemalla on mahdollista ymmärtää ihmisiä ja heidän toimintaansa, kuitenkin niiden sisältöä samalla kriittisesti arvioiden. (Heikkinen 2015, 149.) Heikkinen ehdottaa, että kerronnalliseen tutkimukseen tulisi suhtautua pelkän metodin sijaan kokonaisvaltaisena tutkimusotteena, taustafilosofiana tai lähestymistapana. Ihmisajille tyypillinen tapa hahmottaa maailmaa on kertomusten ja tarinoiden muodossa, joilla jaamme ja siirrämme tietoa jopa historiallisesti läpi aikakausien. Konstruktionismin käsite sitoutuu myös kerronnalliseen tulkintaan maailmasta. Perusajatukseksi konstruktionismissa on, että ihmiset rakentavat eli konstruoivat tietoaan sekä identiteettiään jatkuvasti, rakentaen aiemman olemassaolevan tiedon ja kokemusten päälle. Näin ollen käsitys itsestä sekä ympäröivästä maailmasta on jatkuvasti muuttuva kertomus, joka elää vuorovaikutuksessa muiden ihmisten kanssa uusien kokemusten ja keskustelujen myötä. Heikkinen kuvaakin tietoa kertomusten kudelmaksi, joka muuntuu ja uusiutuu hyödyntäen ja aina uudelleen palaten laajempaan kulttuuriseen tarinavarantoon. Narratiivisuus toimii hänen mukaansa tutkimuksessa, kuten arkitiedon ja identiteetin rakentumisessa kahteen suuntaan, kertomuksien ollessa sekä tutkimuksen lähtökohta että lopputulos. (Heikkinen 2015, 157.)

Heikkinen huomauttaa tutkimuskäytänteiden sekä käsitteistön eläneen narratiivisen tutkimuksen lisääntyessä runsaasti 1980-luvun puolesta välistä lähtien. Siinä missä aiemmin narratiivinen, kerronnallinen, kertomuksellinen ja tarinallinen tutkimus ovat olleet käytössä lähes toistensa synonyymeina, on hänen mukaansa kerronnallisuus vakiintumassa narratiivisuuden suomennokseksi (Heikkinen 2015, 150). Riippuen käyttämästäni lähteestä tulen tutkielmassani käyttämään näitä käsitteitä rinnakkain.

Donald E. Polkinghornen jaottelun mukaan yleisesti ottaen tutkimusaineistoa tuotetaan kolmessa eri muodossa: numeerisesti (*numerical*), lyhyiden sanallisten vastausten (*short answers*) muodossa sekä kerrontana (*narrative*). Huomionarvoista on, että niiden analysoiminen vaatii erilaisia lähestymistapoja ja samoin niiden lopputulos on erilainen. (Polkinghorne 1995, 6-8 & Heikkinen 2015, 160). Esimerkiksi narratiivisen aineiston käsittely vaatii tulkintaa eikä se ole pelkistettävissä numeroiksi tai kategorioiksi (Heikkinen 2015, 160).

Näin ollen valittu aineisto määrittelee myös sen millaisia kysymyksiä sille voidaan esittää. Aineiston käsittelytapana narratiivisuutta voi Polkinghornen mukaan lähestyä narratiivien analyysina (*analysis of narratives*) tai narratiivisena analyysina (*narrative analysis*), missä ensimmäisessä kertomuksia luokitellaan ja toisessa pyritään luomaan yksi yhtenäinen uusi kertomus (Polkinghorne 1995, 6-8 & Heikkinen 2015, 160). Tutkielmani tavoitteena ei ole luoda yhtä koherenttia kertomusta köyhyydestä, vaan ymmärtää köyhyyttä kokeneiden moniäänisyyttä.

Heikkinen toteaa kerronnallisen tutkimuksen olevan luonteeltaan lähellä fenomenologiaa ja hermeneutiikkaa sen ymmärrykseen pyrkivän tulkinnallisen muotonsa puolesta (Heikkinen 2015, 158). Anu Puusan ja Pauli Juutin mukaan fenomenologis-hermeneuttista tutkimusotetta voi ajatella tuttujen asioiden tarkasteluna ja tulkitsemisena uusin silmin. Oppi ilmiöistä eli fenomenologia tarkastelee ihmisten kokemaa todellisuutta sekä heidän kokemuksiinsa, joissa ihminen on sosiaalisessa maailman vaikutusten kohde, mutta myös vaikuttaja. (Puusa ja Juuti 2020, 10–11.) Aki-Mauri Huhtinen ja Juha Tuominen lisäävät, että fenomenologia on kytköksessä myös tulkinnan teoriaan eli hermeneutiikkaan, sillä kokemustodellisuutta lähestytään tulkintoja tehden. Tavoitteena ei ole objektiivisuus itsessään vaan tutkimuksen luotettavuus rakentuu tutkijan havainnoista, tulkinnoista sekä niiden aukikirjoittamisesta. (Huhtinen & Tuominen 302-305 & 297-298.) Narratiivisen tutkimuksen lähtöoletuksena onkin, että sosiaalisista ilmiöistä on olemassa eri tulkintoja ja ”todellisuuksia”, joita tutkija tulkitsee kontekstin huomioiden (Puusa, Hänninen & Mönkkönen 2020, 226).

Kertomukset toimivat arkemme ja minuutemme rakennuspalikoina. Nira Yuval-Davisin mukaan identiteettejä voi tarkastella tarinoina, joita kerromme itsellemme ja muille määritelläksemme keitä olemme ja toisaalta keitä emme ole. Yksilöllisiä ominaisuuksia kuvaillessamme rakennamme jatkuvasti kuvaa siitä, millaisiin ryhmiin mielestämme ja muiden silmissä kuulomme. Olennaista on myös jatkuva liike, sillä muuttumattoman, vakaan identiteetin sijaan kyseessä on prosessi. Tämä on nähtävissä esimerkiksi identiteetikertomuksissa, joissa yksilöt ja ryhmät kuuluvat tai toivovat kuuluvansa johonkin sekä olevansa jotakin tai tulevansa joksikin. (Yuval-Davis 2006, 201–202 & Riesmann 2008, 8.) Yuval-Davisin huomioon viitaten Riesmann toteaa narratiivien olevan strategisia, toiminnallisia sekä tarkoituksellisia. Narratiivit myös toimivat eri tavoin yksilön ja ryhmän kohdalla, vaikka yhtäläisyyksiä on. Siinä missä

yksilöt käyttävät kertomuksia muistaakseen, väittääkseen, perustellakseen, sitouttaakseen, viihdyttääkseen ja jopa harhaanjohtaakseen, isommalle ryhmälle kertomukset toimivat myös poliittisella tasolla luoden yhteenkuuluvuuden tunnetta sekä herättäen toimimaan. Esimerkiksi Riesmann tuo yhtenä huomionaan esille, että tarinat voivat luoda myönteiseen muutokseen tähtäävää toimintaa, kuten vähemmistön jakaessa keskenään kokemuksia arjessa kohtaamastaan syrjinnästä. (Riesmann 208, 8–9.) Vaikka tutkielmassani tarkastelen yksilöiden yksittäisiä kertomuksia, on pohdinnanarvoista, milloin toistuvista tarinoista tulee jaettu yhteinen kertomus, narratiivi, joka määrittää ryhmään kuulumista, identiteettiä. Suomalaisessa yhteiskunnallisessa kontekstissa köyhien jakama todellisuus yhdistää ja erottaa niin yksilöllisellä kuin yhteisöllisellä tasolla. Aineistossa toistui muun muassa jaettu ymmärrys siitä, ettei köyhyyttä kokematon voi tietää miltä niukka toimeentulo ja arjessa selviytyminen todella on, sen ratkaisumalleista puhumattakaan.

Tutkimukseni kannalta olennaista on, että aineistoni koostuu omaelämäkerrallisista kirjoituksista, joita on voitu hioa, oikolukea ja kirjoittaja on voinut palata niihin useaan kertaan. Kirjoitukset voivat olla sävyiltään hetkeä kuvaavia selviytymistarinoita arjesta tai kaarimaisia kertomuksia köyhyydestä, jossa tarinan päätöksenä on elämän merkityksen löytäminen muualta kuin rahasta tai taloudellisen turvattomuuden ja niukkuuden aiheuttama lamaannus ja ahdistus. Launis, Bergroth ja Anttila toteavat, että omaelämäkerrallisissa teksteissä pelkän todellisuuden kuvaamisen lisäksi kertomusta myös luodaan ja käsitteellistetään vuorovaikutuksessa nykyhetken kanssa. Kirjoitukset eivät näin ollen ole reitti köyhyyden puhtaaseen autenttiseen kokemukseen, vaan ne ovat nimeomaan alistetussa asemassa olevien ihmisten kertomuksia, joilla he pyrkivät saamaan tilaa sekä äänensä kuuluviin, määrittäen ja jäsentäen köyhyyskokemuksiaan sekä suhdetta muihin ihmisiin ja yhteiskuntaan. (Launis, Bergroth & Anttila 2016, 138.)

3.3 Tutkimuseettinen pohdinta

Käyttämäni aineiston keränneet tutkijat Elina Isola ja Anna-Maria Isola ovat esittäneet toiveen aineistoa hyödyntäville tutkijoille aiemmin keräämänsä aineiston kohdalla. Koen sen koskevan myös tätä tuoreempaa käyttämäni vuoden 2019 Arkipäivän kokemuksia köyhyydestä -kirjoituskilpailun aineistoa. He kehottavat tutkijoita käyttämään aikaa tutkimuseettisiin

pohdintoihin, sillä aineiston keräämisellä on ollut yhteiskunnallinen tavoite parantaa köyhien asemaa. Heidän mukaansa kyseessä on myös luottamuksesta, jota aineiston keräämiseen osallistuneet ovat osoittaneet osallistuessaan ja uskoessaan antavansa äänen hyvälle asialle. (Isola & Turunen 2014, 27.) Mielestäni kehotus on aiheellinen huomioiden myös tutkimuksen kohderyhmän haavoittuvan aseman yhteiskunnassa niin taloudellisesti kuin sosiaalisesti.

Yhteiskuntatieteellistä tutkimusta tehtäessä ongelmia voi herättää myös tutkittavan aiheen arkaluontoisuus tai arvolatautuneisuus, jolloin tutkittavaan ilmiöihin voidaan suhtautua paheksuvasti tai tuomitsevasti (Heikkinen 2002, 165–166), kuten esimerkiksi köyhiin tai köyhyyteen ajoittain suhtaudutaan. Tutkimusasetelman luomisessa käsitteiden valitseminen on myös valankäyttöä. Esimerkiksi käsite "köyhä" on yhteiskunnassamme arvolatautunut. Tutkielmaa kirjoittaessani pohdin olisiko tarpeen käyttää jotain muuta käsitettä sen rinnalla. Vaihtoehtoinen käsite, joka nousee tutkimuskirjallisuudessa vaihtoehdoksi köyhyyden käsitteelle, olisi ollut esimerkiksi pienituloisen⁵. Toisaalta käyttämäni aineisto on kerätty nimenomaan köyhyyden kokemuksista arjessa, jolloin kirjoituskilpailuun osallistuneet ovat tarttuneet köyhyyden käsitteeseen ja avanneet kokemuksiaan köyhyydestä. Jos kilpailu olisi ollut suunnattu esimerkiksi pienituloisille olisi se voinut houkutella puoleensa toisenlaisia kertomuksia. Käsitevalinnalla pyrin pysymään uskollisena valitsemalleni aineistolle. Tutkimuksen edetessä koin kuitenkin merkitykselliseksi sekä toimivaksi käyttää rinnalla käsitteitä, jotka usein liittyvän köyhiin ja köyhyyteen niin tutkimuskirjallisuudessa kuin yhteiskunnallisessa keskustelussa. Näitä käsitteitä ovat muun muassa huono-osainen⁶, vähävarainen, köyhyyttä kokenut ja aiemmin mainitsemani pienituloisen. On kuitenkin syytä pitää mielessä, etteivät nämä ole synonyymeja keskenään, vaikka niitä yhteiskunnallisessa keskustelussa ja arjessa ajoittain niin käytetäänkin.

Valitsemani aineisto antaa äänen köyhyyttä kohdanneille ihmisille, mutta tekemilläni valinnoilla tutkimuksen edetessä korostan aineistosta tiettyjä osa-alueita jättäen osan huomiotta. Huomionarvoista on myös, kuten jo aineiston esittelyssä toin esille, ettei käyttämäni aineisto edusta kattavaa kuvausta suomalaisesta köyhyydestä. Kyseessä ovat omassa ryhmässään

⁵ Pienituloisella viitataan kotitalouksiin, joiden käytettävissä olevien tulojen lasketaan olevan alle 60 prosenttia mediaanitulosta kansallisella tasolla (Saari 2020, 73).

⁶ Huono-osaisuus on hyvinvoinnin vajetta useammalla eri elämänosa-alueella (Laihiala 2018, 30). Köyhyys yksistään ei tarkoita, että yksilö olisi huono-osainen (Saari 2015, 161–162).

hyväosaiseksi luokiteltavien omaelämäkerralliset kirjoitukset. Lisäksi tulee muistaa, että aineisto on kuvaus köyhyyden kokemuksista keräysajankohtaan sidottuna.

Heikkinen (2002, 165) huomauttaa, että yhteiskuntatieteellisessä tutkimuksessa tutkijan oma positio on yksi tutkimukseen vaikuttavasti tekijöistä. Vaikka objektiivisuus on perinteisesti edustanut tutkimuksellista ihannetta, on laadullisessa tutkimuksessa täydellistä objektiivisuutta mahdotonta saavuttaa, sillä muun muassa tutkijan tutkimuksessa tekemät ratkaisut edustavat viime kädessä tämän subjektiivisia valintoja (Puusa & Julkunen 2020, 189). Tutkimuksen edessä olenkin miettinyt omaa positiotani tutkijana tutkimaani ilmiöön. Olen kasvanut Suomessa ajanjaksona, jolloin lama ja sen seuraukset olivat voimakkaasti läsnä. Eräänlainen puute ja rajatut mahdollisuudet ovat jälkikäteen ajateltuna näkyneet arjessani aina, mutta niiden merkitys sekä vaikutus elämääni on vaihdellut. Ilmiöt ja havainnot, joita aineistoissa nousee esiin, ovat minulle osittain samaistuttavia. Tutkielman teemoihin syventyessäni olen miettinyt, kuinka köyhyyskokemukseni vaikuttavat tekemiini valintoihin ja tulkintoihin. Olen kokenut henkilökohtaisen historiani vahvuudeksi, sillä kirjoittajat peräänkuuluttavat aineistossa toistuvasti, ettei köyhyyttä kokematon sitä voi ymmärtää.

4 KÖYHÄ VALLAN JA HALLINNAN KOHTEENA

Köyhyyden kokemukset eivät rakennu tyhjiössä. Ne vaativat ympärilleen yhteiskunnan, rakenteita, yhteisöjä ja erilaisia kohtaamisia. Köyhän arjessa toimeentulon saaminen edellyttää yhteydenpitoa ja yhteistyötä useamman eri toimijan kanssa. Kohtaamisissa ja yhteydentotoissa korostuu valta, sillä tuen hakijana pienituloisen on asemaltaan alisteinen tuen myöntäjään. Valtiollinen, byrokraattinen, taloudellinen ja sosiaalinen valta eri ulottuvuuksineen ovat vahvasti läsnä pienituloisen arjessa. Suomessa huono-osaisuutta tutkinut Juho Saari toteaaakin kontrollijärjestelmien koskettavan yksilön arkea sitä voimakkaammin mitä syvemmälle huono-osaisuuden pariin sukeltautaan (Saari 2015, 26).

Tässä luvussa tarkastelen yksilöön ulkopuolelta kohdistuvaa hallintaa ja valtaa, keskittyen muun muassa siihen miten yhteiskunnallisia rakenteita ja niiden asettamia rajoja kuvataan kirjoitelmissa. Millä tavalla valta ja hallinta vaikuttavat elämään ja miten se näkyy sosiaalisissa suhteissa ja poliittisissa vaikutusmahdollisuuksissa?

4.1 Hallittu arki

Suomessa köyhyydestä puhutaan pääsääntöisesti suhteellisena köyhyytenä, joka muuttuu näkyväksi suhteessa ympäröivään yhteiskuntaan ja tavanomaiseksi koettuun elintasaan. Se mikä määritellään säädyllisen elämän vaatimaksi vähimmäiselintasoksi, vaihtelee eri yhteiskunnissa eri aikoina. (Moisio 2006.) Esimerkiksi köyhyyden kokemukset ovat hyvin erilaisia kun

verrataan aikalaiskokemuksia 1960-luvun Suomesta 2020-luvun Suomeen. Köyhyyden mittareina toimivat nykyisin hyvin erilainen elintaso sekä kulutustottumukset. Myös köyhyyteen ja köyhiin on kohdistettu erilaisia toimenpiteitä riippuen siitä, millainen käsitys köyhyydestä ja köyhistä kulloinkin on vallassa. Euroopan unionin poliittisia ohjelmia tarkasteltaessa köyhyys ja syrjäytyminen ovat olleet keskeisiä teemoja jo vuosia (Penttilä ym. 2003, 14) ja köyhyyden vähentäminen on ollut yksi niin YK:n kuin EU:n keskeisistä tavoitteista (Eskelinen & Sironen 2017, 48). Suomessa hallitusten ohjelmissa köyhyys on esiintynyt vaihtelevasti. 1960-luvulta lähtien laskussa ollut köyhyys lähti kasvamaan Suomessa 1990-luvun laman, korkeiden työttömyyslukujen ja sosiaaliturvaleikkausten jälkiseurauksena. Tähän vastineeksi suomalaisessa sosiaalipolitiikassa pyrittiin ongelmia korjaamaan nimenomaan köyhyyteen kohdistuvilla korjaustoimilla. Viime aikaisten hallitusten tavoitteissa köyhyys ja sen vähentäminen ovat esiintyneet vaihtelevasti.⁷ Kohdennettu köyhyyspolitiikka nähdään lähtökohtaisesti tavoittelemisen arvoisena, jotta heikoimmassa asemassa olevien asemaa voidaan parantaa. (Eskelinen & Sironen 2017, 48–49.)

Väestöryhmien kokemusmaailmojen eriytyessä on kasvanut tarve vaatia vastikkeellisuutta sosiaaliturvaan. Esimerkiksi jo 1990-luvulta lopulla aktiivisen työvoimapolitiikan sijaan on siirrytty puhumaan aktiivisesta sosiaalipolitiikasta, joiden yhteen sulautuma on aktivointipolitiikka, jossa velvollisuudet korostuvat työttömien oikeuksien sijaan. Näin ollen saadakseen sosiaalietuuksia on taloudellista ja sosiaalista turvaa tarvitsevan ihmisen oltava valmis todistamaan tilanteensa ja tarpeensa. (Isola & Suominen 2016, 22–23.) Aineistossa kohdattu hallinta konkretisoitui usein juuri tähän todistamisen tarpeeseen.

Köyhyys on nykypäivänä sitä, että teet kymmeniä hakemuksia, selvityksiä ja lisäselvityksiä eri viranomaisille. Se on sitä, että jonotat puhelinpalvelussa, jossa on jälleen ruuhkaa. Se on sitä, että sinulle luvataan jotain ja kuitenkin lopputulema on, että jäät vaille. (84)

Köyhän arjessa ovat läsnä erilaiset yhteiskunnan rakenteet ja tukipalvelut, joita poliittiset ohjelmat ohjaavat. Toimenpiteet, joilla pyritään puuttumaan huono-osaisuuteen, syrjäytymiseen

⁷ Vuonna 1999 Paavo Lipposen hallituksen ohjelmassa köyhyyden ja syrjäytymisen ehkäisy mainittiin, jonka jälkeen seuraavan kerran se oli kirjattuna Jyrki Kataisen hallituksen ohjelmaan yhdeksi painopistealueeksi vuonna 2011. Juha Sipilän hallituksen ohjelmassa vuonna 2015 köyhyys mainitaan lyhyesti vain ulkopolitiikan osuudessa. (Eskelinen & Sironen 2017, 48.) Antti Rinteen hallitusohjelmassa vuonna 2019 köyhyys- ja syrjäytymisriskiin tartuttiin useilla tavoin ja myös Sanna Marinin hallitus sitoutui toteuttamaan ohjelmaa pääministerin vaihdoksen jälkeen (Järvinen & Saarinen 2021, 3). Nykyisessä Petteri Orpon hallituksen ohjelmassa köyhyys mainitaan jälleen lyhyesti ulkopoliittisessa osuudessa.

ja köyhyyteen vaikuttavat usein suoraan köyhyyttä kokevaan yksilöön. Nykypäivän köyhyys muodostuu kirjoittajan (84) mukaan eri viranomaisille toimitettavista hakemuksista ja selvityksistä. Toimeentulo on usein useamman lomakkeen ja hakemuksen takana, joka luo arkeen ennakoimattoman elementin ja jatkuva huolen, sillä kuten kirjoittaja kuvaa, lopputulema voi olla se, ettei haettua tukea saa. Sosiaalituen saaminen ei ole aina itsestäänselvyys vaan on oltava varautunut siihen, ettei se aina säännöllisesti tule tilille.

On myös aina varauduttava siihen, että perustoimeentulotukea ei syystä tai toisesta makseta joka kuukausi, joten olen aina henkisesti varustautunut siihen, että joudun todellakin koko kuukauden tulemaan toimeen neljälläsadalla eurolla ilman mahdollisuutta helpotukseen. (55)

En jaksa uskoa, että taloudellinen tasapainoni on pysyvää, riippuvuus Kelan päätöksistä pitää minut alati varpaillaan. Pelkään, että teen jonkin virhelaskelman ja pienieleisen arkeni hallinta keikkaa siten siinä taas. (69)

Se jatkuva ahdistus toimeentulosta on käsittämättömän lamaannuttavaa. Jokainen kirje on joko lasku tai Kelalta. (77)

Kirjoittajat kuvaavat arkeaan, jossa taloudellinen toimeentulo on riippuvainen tehdyistä tukipäätöksistä. Ensimmäinen kirjoittaja (55) kuvaa, kuinka arjessa tulee aina olla varautunut siihen ettei toimeentulotukea makseta. Kun toimeentulo on tuista kiinni, hallitsevat Kelan tekemät päätökset arkea ja pienikin tehty virhe voi kostautua kuten seuraava kirjoittaja (69) kuvaa. Viimeinen kirjoittaja (77) kertoo, kuinka kuvatuunlainen tilanne aiheuttaa jatkuvaa ahdistusta sekä lamaannuttaa.

Tukijärjestelmä koetaan ajoittain myös epävarmana ja osittain mielivaltaisena tulonlähteenä. Kuten kirjoittajat kuvaavat, toimeentulon ollessa riippuvainen Kelan myöntämisestä tuista, kuuluu arkeen jatkuva huoli. Epäluottamus yhteiskuntaan ja tukijärjestelmään vaikuttaa toimintamahdollisuuksiin arjessa. Yhteiskunnallisten rakenteiden ja tukipalveluiden epäluotettavuus tilanteessa, jossa toimeentulo on riippuvainen maksetuista tukisummista, aiheuttaa stressiä ja ahdistusta kuluttaen yksilön voimavaroja.

Köyhien on totuttava pelaamaan myös köyhien sidosryhmien kanssa. Useimmat joutuvat asioimaan Kelan kanssa. Kelan ja muiden "sidosryhmien" (työeläkeyhtiöt ja työttömyyskassat, terveyskeskukset sekä TE-toimistot) kanssa on parempi tottua siihen, että oikeudenmukaisuus ei aina toteudu päätöksissä ja kaikkeen sisältyy omavastuuaika. (65)

Kuten kirjoittaja (65) toteaa, köyhien arjessa ovat läsnä erilaiset viranomaistahot toimintajärjestelmineen, joiden toimintatavoista köyhän pitää olla tietoinen palveluja hyödyntääkseen. Kirjoittaja kokee ettei palveluiden käyttäjän silmissä oikeidenmukaisuus aina toteudu.

Työssäkäyviä köyhiä tutkineet Mikko Jakonen, Jenny Säilyvaara ja Hanna-Mari Ikonen ovat havainneet, että erilaisten selvitysten toimittaminen toistuvasti Kelalle tai TE-palveluille koetaan haastavassa elämäntilanteessa raskaaksi. Erityisesti kuormittavaa on epäselvä ja epäjohdonmukainen byrokratia, jossa virkahenkilöiden toiminta koetaan ajoittain epärealistisena ja jopa ilkeänä tehtyjen toimeentulon vaikuttaneiden päätösten perusteella (Jakonen, Säilyvaara & Ikonen 2023, 21–22). Anna Metterin mukaan suomalainen sosiaaliturvajärjestelmä tunnustetaan monimutkaiseksi etuuksien ja niihin liittyvien kriteerien ollessa keskenään erilaisia. Tuet vaikuttavat toisiinsa ja aiemmin tehdyt ratkaisut voivat vaikuttaa tuleviin päätöksiin tukien myöntämisessä. Tämänkaltaisen järjestelmän vaatii hyvää asiointiosaamista, mitä ei todennäköisesti kaikilta löydy. Yksilön vastuuseen nojaava malli hyödyttää niitä, jotka kykenevät valitsemaan ja ovat vahvoja. (Metteri 2014, 308 & 318.) Sosiaaliturvajärjestelmä koetaan ajoittain myös kankeaksi ja epäkäytännölliseksi.

Lapsen koulusta soitetaan, nyt ei mene hyvin. Sosiaalitoimistosta tulee virkailija käymään, haastattelee minut ja lapsen, kaikki kunnossa, lapsi on tasapainoinen, koti siisti ja äiti selväjärkinen, asiallinen. Ei aihetta jatkotoimenpiteisiin. Kerron, että lapsi tarvitsisi kipeästi uusia vaatteita ja kenkiä, omia moneen kertaan paikatun en jaksa enää edes ajatella. Pahoitellen virkailija kertoo, että ennen heillä oli mahdollisuus joustaa enemmän, mutta toimeentulotuen siirryttyä Kelalle, he eivät voi enää näissä asioissa auttaa, niin tiukat ovat säännökset nyt. Mutta jos haluaisin viettää kylpyläviikonloppun, sen he voisivat kustantaa, varmasti olisin sellaisen tarpeessa. Tuijotan häntä epäuskoisena. En lähde kylpylään. (70)

Kirjoittaja (70) kertoo, kuinka arjessa kaivattavaa apua ei ole tarjolla. Palvelujärjestelmä ei välttämättä vastaa aina yksilön tarpeita kankeudessaan, vaan tarjolla voi olla välttämättömien vaatteiden sijaan esimerkiksi kylpyläloma hallinnollisten rajojen määrittellessä palveluntarjoajan tukivaihtoehdot.

Sosiaaliturvajärjestelmän käyttäminen oli haastavaa myös tilanteissa, joissa oli terveydellisiä ongelmia. Toimijuuden kaventuminen terveydentilan vuoksi ja yksilön syyllistäminen omasta olotilastaan koettiin epärealistisena, sillä tukijärjestelmät ja erilaisten palveluiden pariin hakeutuminen vaativat riittävää toimintakykyä. Seuraavassa lainauksessa läheinen kuvaa miten hän koki sairastuneen isänsä puolesta asioimisen.

Sain kokea kuinka mahdoton suo tukien hakeminen, liitteiden lähettely ja päivämääristä huolen pitäminen on. Ajatella jos et osaa vielä käyttää tietokonetta tai olet masentunut, miten mahdotonta tuo kaikki byrokratia on. On mielestäni todella väärin ja ihmisarvoa sivuuttavaa vaatia elämän ja vastoin käymisten nujertavilla ihmisiltä kaiken maailman liitteiden ja asiakirjojen toimittamista, sekä lääkärin lausuntojen sähköistä lähettelyä, kun jo kaupassa käyminen saattaa olla mahdoton tehtävä, saati ruoan laittaminen. (32)

Sairastumista ei useinkaan voi ennakoida sen osuessa joko omalle tai läheisen kohdalle. Yllättävällä terveydentilan muutoksella voi olla merkittäviä seurauksia toimeentuloon niin lyhyellä kuin pitkällä aikavälillä johtaen mahdollisesti jopa työttömyyteen. Kirjoittaja (32) toimi sairastuneen läheisensä tukena arjessa auttaen tukihakemusten kanssa. Kokemus siitä, miten byrokratia kuormitti arkea, oli hänelle silmiä avaavaa ja sai kyseenalaistamaan, miten toimintakyvyltään rajoittuneet pärjäisivät vastaavassa tilanteessa. Hän ihmettelee, miten ihmisarvo tulee huomioitua, jos sairaus rajoittaa ja antaa epätasa-arvoisen lähtökohdan elämään. Aineistossa ongelmalliseksi koettiin myös lähtökohtaisesti eriarvoistavat terveydenhoitopalvelut, joihin ei jokaisella ole yhdenvertaista pääsyä.

Ajoittain haastavaksi koetun sosiaaliturvajärjestelmän keskeiseksi elementiksi kuvattiin valvonta ja tarkkailu, johon tukijärjestelmään turvautuvan oli alistuttava.

Se [köyhyys] on sitä, että elät ja olet jatkuvan tarkkailun alla. Sinua valvovat Kela, työttömyyskassa, eläkelaitos ja sosiaalityö, vain muutamia luetellakseni. Sinua valvovat myös naapurit ja ennen kaikkea sinä itse. (84)

Kirjoittaja (84) kuvaa miten köyhyys konkretisoituu hänelle jatkuvan tarkkailun kohteena olemisena. Häntä valvovat eri viranomaistahot, mutta myös yhteisö ympärillä, naapurit sekä ennen kaikkea hän itse. Lainaus tuo hyvin esille kokonaisvaltaisen hallittuna olemisen tunteen, jossa Foucault'n ajatuksiin nojaten on tulkittavissa yksilöön kohdistuvat hallinnan ulottuvuudet sekä ulko- että sisäpuolelta. Tarkkailuun kuului myös toistuvan arvioinnin kohteena oleminen, jotta yhteiskunnallisesti tulee varmistettua oikeus haettuun tukeen. Köyhän pitää olla valmis avaamaan elämänsä ulkopuolisille. Jotta olet oikeutettu yhteiskunnan tarjoamiin tukiin, on tukea myöntävällä taholla oikeus tarkastella ja valvoa elämääsi. Tiedossa pitää olla muun muassa tilitiedot, tulot, menot, hankinnat, terveydentila, mahdolliset lääkitykset, parisuhdestatus, perheenjäsenet, lapset, lemmikit, asunto, auto, säästötili ja vakuutus. On kyseessä sitten iso elämänmuutos tai pieni yksityiskohta, on se alistettu yhteiskunnalliselle suurennuslasille, taholle, joka arvioi onko hakija oikeutettu tukeen, palveluun tai korvaukseen. Tämän kokonaisvaltaisempaa hallitukseksi tuleminen kokemuksesta on vaikea kuvitella. Tämänkaltainen ”hallinta yhteisön nimissä” (Rose 1999) kohdistuu yleensä nimenomaan heikoimmassa sosiaalisessa asemassa oleviin hyvinvointivaltion toimesta (Hänninen 2017, 109). Köyhyys tarkoittaa näin tarkasteltuna myös osittaista yksityisyyden menettämistä, sillä elämän eri osa-alueet on asetettu

ulkopuolisen tarkkailun kohteeksi. Kirjoittajat kuvaavatkin millainen kokemus elämän ”avaaminen” vieraille on.

Köyhyys on sitä, että tapaat aina uusia ihmisiä, joille selostat tilanteesi ja jotka eivät sitä kuitenkaan ymmärrä. Et tule kuulluksi eikä kenelläkään ole kokonaisvastuuta tilanteestasi. Köyhyys on sitä, että kodissasi käy ventovieraita arvioimassa tilannettasi. Köyhyys on nykypäivänä sitä, että sinun täytyy jaksaa taistella, taistelu käydään hengissä pysymisestä ja etuuksista. (84)

Toivon, että nämä sosiaalityöntekijät lukevat potilaskansioni, sillä en jaksakaan kertoa enää heille elämästäni ja itsestäni yhtään mitään. Ehkä soitan tälle sosiaalityöntekijälle vielä ennen heidän käyntiään ja pyydän, että he tulevat luokseni valmistautuneena tiedoillani. (79)

Kummankin kirjoittajan kokemuksissa on tulkittavissa turhautuminen tilanteeseen, jossa heille vieraat ihmiset arvioivat heitä. Usein tilanne on myös toistuva virkailijoiden vaihtuessa, joten köyhän on oltava valmis yhä uudelleen avaamaan elämäntilannettaan uusille toimijoille. Ensimmäinen (84) kuvaakin tätä taisteluksi hengissä pysymisestä ja jälkimmäinen (79) myöntää suoraan, ettei jaksaisi kertoa jälleen uudelle ihmiselle enää mitään itsestään ja elämäntilanteestaan. Kirjoittaja toivoisi käymään tulevien sosiaalityöntekijöiden tutustuvan hänen tilanteeseensa etukäteen. Jatkuva arvioinnin ja tarkastelun kohteena oleminen on ymmärrettävästi raskasta ja kykenemättömyys vaikuttaa omaan tilanteeseen heikentää yksilön toimijuutta. Avunsaajilta odotettiin myös tietynlaista asennetta.

On myös tullut tunne, että ulkopuolisten mielestä minun pitäisi elää jatkuvassa kiitollisuuden vellassa, sillä tukeehan minua yhteiskunta edes jotenkin. (34)

Köyhänä olet ehdollisen armon tai armollisuuden varassa. Armon, jonka pitäisi olla ilmaista. (84)

Kirjoittaja (34) kokee, että hänen odotetaan tuntevan kiitollisuutta saadusta yhteiskunnallisesta tuesta, on sen varassa eläminen kuinka ahdistavaa tai stressaavaa tahansa. Toinen kirjoittaja (84) viittaa tukea tarjoavan tahon armoon tai armollisuuteen, jonka varassa hän kokee olevansa apua hakiessaan. Molemmissa arjen kuvauksissa on tulkittavissa valta-asetelma, jossa avunsaaja on päättävän tahon armoilla. Toimijuuden ja yksityisyyden saaminen takaisin tilanteessa vaatisi riittävää toimeentuloa, joka takaisi mahdollisuuden vaikuttaa omaan tilanteeseen ilman nöyryyttäväksikin koettuja tukimuotoja. Hakemiseen liittyvät haasteet saavatkin osan siihen oikeutetuista olemaan hakematta tukea.

Toimeentulotukea en ole hakenut muistaakseni kuin joskus 1990-luvun lopulla. En kertakaikkiaan jaksaa alkaa sitäkin selvittämään, ennenkuin on ihan pakko. Kammottaa se paperisota ja netinkautta asioiden hoitaminen. (83)

Kirjoittaja ilmoitti suoraan ettei jaksakaan tuen hakemiseen liittyvää byrokratiaa. Hänen kokemuksensa tukien varassa olemisesta oli jo vuosien takaa, mutta tuo esille välttelevänsä sitä viimeiseen asti. Mahdollista tuen hakemista vältelläänkin sen ollessa aikaa vaativaa ja työlästä. Myös Jakonen, Säilyvaara ja Ikonen huomauttavat, että sosiaaliturvajärjestelmään ei luoteta, eikä sen varassa haluta elää jos vaihtoehtoja on, sillä sosiaaliturvajärjestelmä koetaan nöyryyttävänä ja epäselvänä (Jakonen, Säilyvaara & Ikonen 2023, 23).

Vaikka suomalainen sosiaaliturva koettiin useissa kirjoituksissa vaikeaselkoisena, epävarmana ja ajoittain mielivaltaisena, siitä koettiin myös kiitollisuutta. Esimerkiksi kirjoittaja (55) kertoo, että huolimatta tuen suuruudesta on sillä vaikutusta hänen arkeensa.

Katkeruudesta huolimatta olen kiitollinen Suomen sosiaaliturvasta. Elämän saaminen edes näinkin tolpilleen olisi ollut suorastaan mahdotonta ilman yhteiskunnan tukea; olkoonkin että tuesta käteen jäävä summa ei kyllä päästä huimaa. (55)

Olemassa olevat tukijärjestelmät, palvelut sekä viranomaiset ovat köyhien arjessa mukana kulkeva, arkeen merkittävästi vaikuttava elementti, johon suhtautuminen aineistossa vaihtelee. Myönteinen kohtaaminen viranomaistahon kanssa on yksilölle merkityksellinen, luoden luottamusta ja tunnetta selviytymisestä; vastaavasti huono kokemus nakertaa luottamusta sosiaaliturvajärjestelmään (Metteri 2014, 308.) Toisaalta tukien varassa eläminen tunnistettiin laajasti kuormittavana ja huolta aiheuttavana. Olennaista onkin valta, jota järjestelmällä on yksilön arkeen. Foucault'n mukaan sosiaaliturvajärjestelmä toivoo ja ehdottaa tietynlaista elämäntapaa, ja jos yksilö tai ryhmä ei ole halukas tai kykeneväinen sitä noudattamaan, heidät syrjäytetään instituutioiden omilla ehdoilla. Tämänkaltainen valtasuhde ei itsessään ole hyvä tai paha, mutta sitä voi pitää vaarallisena nimenomaan sisäänrakennetun vallan näkökulmasta. (Foucault 1995, 94–96.) Niin kauan kun köyhällä on motivaatiota, resursseja ja voimavaroja toimia järjestelmän edellyttämällä tavalla, on hän yhteiskunnan silmissä oikeutettu tukeen.

Tässä alaluvussa olen tarkastellut kirjoituksista esiin nousseita valtiollisia, byrokraattisia ja taloudellisia hallinnan ulottuvuuksia. Kirjoituksissa toistuvat kokemukset siitä, miten köyhän arkea rytmittävät erilaisten tukijärjestelmien vaatimat hakemukset ja selvitykset sekä toimeentuloon liittyvä epävarmuus ja huoli. Kuormittavaksi koettiin myös yksilöön kohdistuva toistuva valvonta, tarkkailu ja arviointi.

4.2 Sosiaalisesti ulossulkeva köyhyys

"Tapahtuma hylätty!" Jähmetyin, sydän hyppäsi kurkkuun ja polvet notkahtivat. Uusi yritys ja sama teksti. Ei pelastajaa edessä eikä takana. "Jätä vaan siihen. Kerään ne pois." Tilannetajuinen kassahenkilö pelasti sen, mitä pelastettavissa oli. Kävelin pois kyyneliä nieleskellen. (89)

Köyhyys luo arjessa ulossulkevia tilanteita. Edellä kirjoittaja (89) on kuvannut hetken kaupassa, jossa hänellä ei yllättäen ollut riittävästi rahaa ostoksiin. Hetki, jossa kukaan ei ole rinnalla ja toisaalta häpeä siitä, näkikö kukaan, ovat tulkittavissa kirjoituksesta. Onneksi asiakaspalvelijan tilannetaju teki tilanteesta kirjoittajalle siedettävämmän. Aineistossa kuvataan toistuvasti isompia tai pienempiä hetkiä, joissa taloudellinen tilanne on vaikuttanut mahdollisuuksiin osallistua. Köyhyys kaventaa toiminnanmahdollisuuksia ja elinpiiriä arjessa harrastusten, vapaa-ajan viettotapojen ja sosiaalisten kanssakäymisten ollessa tavalla tai toisella sidottuja kuluttamiseen.

Köyhyys rajoittaa ja myös erakoittaa. Köyhän kanssa haluta olla tekemisissä, koska ei tiedetä miten suhtautua rahattomuuteen. Joudunko maksumieheksi? (65)

Sitä vain jättää tiettyjä tilanteita väliin, kun kuitenkin joutuisi toteamaan itselleen tai jopa toisille, ettei pysty osallistumaan. Sosiaalinen verkostokin on kaventumistaan kaventunut, siis koen itseni myös yksinäiseksi ja ulkopuoliseksi. (83)

Mutta olen tuntenut myös suurta yksinäisyyttä ja ulkopuolisuutta kaikesta, koko suorittavasta yhteiskunnasta, joka tuntui usein vain vilisevän silmiäni edessä, kenenkään pysähtymättä kohdalleni ja näkemättä minua sen laidalla. (27)

Edellä olevat kirjoittavat kertovat köyhyiden vaikutuksista sosiaaliseen elämään. Ensimmäinen (65) kuvaa köyhyiden rajoittavan, sillä kokee ettei rahattomuuteen osata suhtautua. Toinen kirjoittaja (83) kertoo jättävänsä sosiaalisia tilanteita väliin rahan puutteen rajoittaessa osallistumista, kokien tästä yksinäisyyttä ja ulkopuolisuutta. Kolmas (27) kuvaa laajempaa yhteiskunnallista ulkopuolisuuden kokemusta, jossa kukaan ei näe tai kohtaa häntä. Vaikka köyhyys ja sen mukanaan tuomat ulkopuolisuuden kokemukset eivät automaattisesti johda yksinäisyyteen, on niiden välinen suhde merkittävä. Köyhien ja huono-osaisten parissa koetaan yksinäisyyttä tilastollisesti merkittävästi enemmän verrattuna muuhun väestöön⁸. (Saari 2016, 313.) Yksinäisyyttä tutkinut sosiaalipsykologi Niina Junttila erottelee sosiaalisen ja emotionaalisen yksinäisyyden⁹. Siinä missä sosiaalinen yksinäisyys on konkreettisesti sosiaalisten kontaktien

⁸ Siinä missä ei-köyhästä väestöstä joka kymmenes on kokenut yksinäisyyttä viimeisen kuukauden aikana, jopa kolmannes köyhistä on kokenut yksinäisyyttä. (Saari 2016, 313.)

⁹ Junttilan käyttämä jaottelu on Robert S Weissin kirjoittamasta teoksesta *The Experience of emotional and social isolation* vuodelta 1973, joka on yksi ensimmäisistä yksinäisyyttä käsittelevistä tieteellisistä julkaisuista (Junttila 2022, 16).

puutetta, emotionaalista yksinäisyyttä voi kokea myös sosiaalisissa tilanteissa. Merkitykselliseksi Junttila nostaa myös yksinäisyyden kokemuksen pituuden, onko se hetkellistä vai pitkäaikaista. Kroonistuessaan yksinäisyyden kokemus on paitsi yksilölle mutta myös yhteiskunnalle ilmiö, josta olisi syytä olla huolissaan. (Junttila 2022, 19–20.) Juho Saari (2017, 10) huomauttaakin, että yksinäisyyden yhteiskunnallinen merkitys on tutkijoiden, poliitikkojen ja toimittajien keskuudessa tunnustettu.

Minulla on ihanat ystävät. He ymmärtävät tilanteeni ja he eivät arvostele minua elämäntilanteeni takia, mutta silti koen olevani jotenkin vähäarvoisempi. Tiedän, että tämä tunne on vain oman pääni sisällä. Silti aina, kun joudun vetoamaan taloudelliseen tilanteeseen, enkä voi osallistua rientoihin, sen sanominen sattuu ja haavoittaa todella syvältä. (55)

Ensimmäisenä opiskeluvuoteni minulle valkeni, että oli kummallista, etten oikein osannut käydä kahvilassa. Uudet ystäväni tykkäsivät käydä tavaratalossa, ja se ahdisti minua suunnattomasti – siellä ainakin huomattaisiin, että olen liian köyhä ja syrjäytynyt asioidakseni kyseisessä firmassa. (50)

Aineistosta on havaittavissa sekä sosiaalisia että emotionaalisia yksinäisyyden kokemuksia. Toisaalta köyhyys voi sulkea toiminnan ja yhteisöjen ulkopuolelle jo pelkästään sillä, ettei rahaa osallistua ole eikä osallistuminen ole mahdollista. Tämä rajaa vääjäämättä monella mahdollisuuksia kohtaamisiin, johtuen sosiaaliseen yksinäisyyteen. Emotionaaliset yksinäisyyden kokemukset näkyvät myös kirjoituksissa, joissa koetaan ettei lähipiiri ymmärrä elämäntilannetta. Edellä oleva kirjoittaja (55) kuvaa kuinka, huolimatta lähipiirinsä hyväksyvistä asenteista hänen elämäntilannettaan kohtaan, hän kokee olevansa vähempiarvoinen, tiedostaen tämän olevan vain hänen oma tulkintansa tilanteesta. Toinen kirjoittajista (50) kuvaa, kuinka opintoja aloittaessaan hänelle konkretisoitui kulutustottumuksiin liittyen ulkopuolisuus ystäväpiirissä. Ajanviettäminen kahviloissa ja tavarataloissa oli hänelle vierasta, johtuen voimakkaaseen ulkopuolisuuden kokemukseen. Toisaalta kirjoituksista oli luettavissa, että vaikka osallistuminen sosiaalisiin kanssakäymisiin olisi ollut mahdollista, oli helpompi jättäytyä ulkopuolelle. Tämä korostui etenkin sosiaalisissa tilanteissa, joissa oli käytettävä rahaa.

Eräs ystäväni meni naimisiin viime kesänä. Olen siitä tosi iloinen: hän löysi sen oikean ja se oikea halusi juuri hänet. Kun kutsu tuli, ajattelin kuitenkin ihan ensimmäiseksi rahaa. No, köyhä ajattelee rahaa tietysti aika usein, mutta häät on hyvä esimerkki järkyttävästä rahareistä. (81)

Edellä oleva kirjoittajan (81) kommentti kuvaa hyvin ajatuksenjuoksua, jossa iloiseksi koettua hääkutsua varjostaa heti mieleen nousevat lisäkustannukset. Kirjoittaja jatkaa toivoen ettei saisi kutsua polttareihin, jossa mahdollisesti keskiluokkaisen kaveripiirin perinteisiin kuuluvat erilaiset elämykset syömässä käymisestä mökin vuokraamiseen, saunomiseen sekä juhlahuomiin

yhteisesti sovittujen ”kohtuullisten kulujen” mukaisesti. Samoin juhliin pukeutuminen, häälahjan hankkiminen, matkustaminen paikan päälle ja siellä yöpyminen ovat huolta aiheuttavia rahareikiä. Köyhyyden vaikutuksia ajatusmalleihin tutkineet Anuj K. Shah, Jiaying Zhao, Senhdi Mullainathan ja Eldar Shafir (2018, 8–9) toteavatkin, että taloudellinen tilanne voi vaikuttaa myös ystävyysuhteisiin, sillä ystäviä tavatessa ajatuksia voi hallita se, mitä kaikkea rahanpuutteen vuoksi jää heidän kanssaan tekemättä. Aineistosta löytyi useita vastaavanlaisia kirjoittajien tulkintoja, jossa sosiaalisiin tilanteisiin osallistumista varjosti ahdistus niin rahasta kuin siitä mitä muut ajattelevat.

Sosiaaliset tilanteet tarkoittavat nykyisin myös isoja rahanmenoja. Jos menen syntymäpäiväjuhliin, pitää olla lahja tai tuomisia. Ei ole reilua vaan sanoa, että mulla ei nyt ole rahaa. Se ymmärretään todella helposti väärin. (74)

Varovaisuutta on syytä noudattaa myös keskusteluissa; olen usein huomannut, että köyhyyden tai pienituloisuuden ilmitulo keskusteluissa ja kohtaamisissa on vaivaannuttavaa ja vastenmielistä, kummallista ja nukkavierua, tuntematonta. Erittäin huono puheenaihe ja aiheuttaa puolustautumisreaktion. ”Eikö ihmisten keskitulo kuitenkin koko ajan nouse?”. (12)

Köyhyyden esiin tuominen lähipiirille ei ole aina helppoa tai arvovapaata. Kirjoittaja (74) kuvaa kokevansa, että rahattomuuden esiin tuominen voidaan ymmärtää sosiaalisessa tilanteessa väärin. Toinen kirjoittaja (12) kertoo, kuinka rahaongelmien esiin tuomista ei myöskään koettu sosiaalisesti hyväksyttäväksi, jolloin oli helpompi vaieta kohdatuista taloudellisista huolista. Köyhyydestä voi ollakin vaikea puhua julkisesti ja kertomatta jättäminen voi olla tapa suojautua esimerkiksi häpeää vastaan (Isola & Turunen 2014, 6). Aineistossa nousee esille myös, miten taloudellista tilanteesta puhumiseen suhtauduttiin.

Vaikeinta köyhyydessä on se, ettei se ole sosiaalisesti hyväksyttävää. Minua ei häiritse toisten ulkomaanmatkat, mutta se häiritsee, etten voi jakaa elämäni vapaasti naapureideni tai ystäväperheiden kanssa. Jos joku vahingossa kuulee, että perheelläni ei ole varaa johonkin, tai että elämme opiskelijabudjetilla, laskeutuu kiusallinen hiljaisuus ja keskustelu käännetään heti toiseen aiheeseen. (11)

Kun kerroin muille ihmisille tuloni ja menoni, tuli aina hiljaista. Sukulaiset vaihtoivat puheenaihetta. (73)

Mielenkiintoista on, miten kirjoittajat kertovat lähipiirinsä suhtautuvan puheeseen köyhyydestä. Molemmilla edellä olevilla kirjoittajilla oli kokemus siitä, että raha-asioista ja etenkin köyhyydestä suoraan puhuminen kohdattiin hiljaisuudella tai puheenaiheen vaihtamisella. Kirjoittaja (11) tulkitseekin ettei köyhyys ole sosiaalisesti hyväksyttävää. Toisaalta aineistossa tuotiin esille, miten rahasta kyllä puhutaan, mutta tapa miten siitä puhutaan, on erilainen.

Yksi iso ero puhetavoissa on se, että köyhät ihmiset puhuvat paljon rahasta. Se ei ole mitenkään no-loa. Keskiluokan mielestä raha kuuluu ehdottomasti vältettäviin aiheisiin, ainakin sen puute. Tosin ihmiset, joilla on irtorahaa, eivät huomaa puhuvansa rahasta käytännössä koko ajan. Esimerkiksi matkailu on hyvä puheenaihe seurassa kuin seurassa, samoin asunnon osto tai myynti. Kun keskiluokkainen ihminen kertoo lapsensa harrastavan jääkiekkoa tai tanssimista tai käyvän soittotunneilla, hän ei ajattele puhuvansa vauraudestaan, mutta siitä ne silti usein kertovat. [-- --] Nyt kun oikein mietin asiaa, niin keskiluokka puhuu koko ajan etuoikeuksistaan tiedostamatta sitä. (81)

Sosiaalisissa tilanteissa ulkopuolisuuden kokemukset kumpusivat aineistossa etenkin suhteessa keskiluokkaan ja keskiluokkaiseen elämäntapaan, kuten kirjoittaja (81) kuvaa. Hän on havainnoinut, kuinka taloudellinen tilanne ja raha on läsnä keskiluokan puheessa erilaisten kulutustottumusten myötä ilman, että ihmiset sitä edes ymmärtävät. Mielestäni mielenkiintoinen kirjoittajan tekemä havainto on se, että hän kokee keskiluokan edelleen puhuvan rahasta toistuvasti, mutta tapa, jolla se tehdään, on erilainen verrattuna köyhiin. Siinä missä raha ja toimeentulo kehystyy keskiluokkaiseen arkeen keskusteluissa kulutustottumuksina, harrastuksina ja lomamatkoina, ei siitä kirjoittajan kokemuksen mukaan koskaan puhuta suoraan. Toimeentulosta, rahasta, suoraan puhuminen tai puutteen mainitseminen koetaan kielletyksi tai häpeälliseksi. Myös Shah, Zhao, Mullainathan ja Shafir ovat havainneet köyhien suhtautuvan rahaan arjessaan eri tavoin kuin paremmin toimeentulevien. Vaikka puhe ei olisi suoraan rahasta, väärittävät keskustelun aiheet kulujen kautta köyhän ajatuksissa. Taloudelliset haasteet ja niistä selviytyminen johtavat siihen, että köyhän tulee olla eri tavoin tietoinen vastaan tulevista kustannuksista. Tämänkaltainen ero tavoissa ajatella ja kiinnittää huomiota kuluihin on Shahin ja hänen tutkijakollegojensa mukaan perustavanlaatuisen köyhiä ja hyvinvointeentulevia jakava tekijä. Köyhyyden subjektiivinen kokemus on heidän mukaansa näin ollen merkityksellisempi, kuin köyhyyden materiaaliset rajoitteet. (Shah ym. 2018, 5–6.) Tämä on mielestäni mielenkiintoinen havainto, joka selittäisi osittain sen, että kirjoittajat kokivat paremmin toimeentulevien puhuvan toistuvasti rahasta sitä ymmärtämättä. Etuoikeutetussa asemassa ollessaan ei tule ajatelleeksi mitä lomamatka, lapsen harrastus tai ravintolailta maksaa siinä missä köyhällä mielessä on ensimmäisenä, millaisen loven kustannukset tekisivät tiukkaan kuukausibudjettiin. Kyseessä onkin perustavanlaatuisen ero, joka jakaa ihmisten välisiä todellisuuksia ja tapaa ajatella.

Siinä missä yhteiskunnallisissa tutkimuksissa on pitkään keskitytty tarkastelemaan esimerkiksi köyhien kohtaamia rajoitteita työelämässä, asuinoloissa tai koulutuksessa, on rinnalle merkitykselliseksi nousseet nyt myös niukkuusajattelun (*scarcity mindset*) kokemukselliset lähtökohdat. Shahin ja hänen kollegoidensa mukaan (2018) mukaan köyhyys ei tarkoita vain

erilaisia elämäkokemuksia vaan myös erilaista tapaa kokea maailman. Hyvintoimeentulevat kokevat usein erilaisen todellisuuden verrattuna niihin, jotka joutuvat kamppailemaan toimeentulonsa kanssa arjessa. Tämänkaltainen yksilön ajatuksia ja käsityksiä läpileikkaava tapa olla ja ajatella voi olla vaikeasti havaittava, mutta sen vaikutukset ovat merkittävät. Siinä missä mukavasti toimeentulevalla raha on viimeinen mieleen tuleva asia, on se aina läsnä niille, joilta sitä puuttuu. (Shah ym. 2018, 17–18.) Tämä ero tulee esille myös aineistossa. Kirjoituksissa peilataan toistuvasti arkea ”tavalliseen, normaaliin” keskiluokkaiseen kulutuskulttuuriin.

Merkityksellistä mielestäni on, että vaikka köyhyys koettiin sosiaalisesti rajoittavana, toisaalta sosiaalinen elämä ja läheiset ovat nimenomaan se voimavara, joka aineistossa toistuvasti tuodaan esille.

Minä kasvoin puutteen keskellä arvostamaan hyviä ihmissuhteita, tarvitsevan auttamista ja pienistä iloista nauttimista. (29)

Ystävät ovat kannatelleet minua vuodesta toiseen vuosikymmenestä toiseen – olen todella onnekas. (40)

Kirjoituskilpailuun osallistuneet korostivat toistuvasti perheen, läheisten, ystävien ja ihmissuhteiden merkitystä arjessaan merkittävinä eteenpäin vievänä ja arkea kannattelevana voimavarana. Ihmisten materiaalien olosuhteiden lisäksi syytä olisikin köyhien elinoloja parannettaessa kiinnittää huomiota erityisesti mahdollisuuksiin olla vuorovaikutuksessa toistensa kanssa, sillä tämä parantaa merkittävästi ihmisten tyytyväisyyttä (Kainulainen 2014, 295). Moni toi esille lähipiirinsä koostuvan osittain samanlaisessa taloudellisessa tilanteessa olevista. Kokemus olikin, että apua sai todennäköisemmin lähipiiriltä, jolla oli kokemuksia köyhyydestä.

Kaiken keskellä olen myös oppinut, että eniten apua saa juuri sellaisilta ihmisiltä, jotka ovat itse samanlaisessa asemassa kuin olet itse. (34)

Kun kaikki ovat köyhiä, ihmisistä huolehditaan eri tavalla, ketään ei jätetä yksin. Ruokaa tehdään isompi määrä ja kutsutaan toiset syömään, kahvia lainataan ja avustuspaketteja jaetaan tasan niiden kanssa, jotka eniten sitä tarvitsevat. Jos jollain ystävällä tai sukulaisella on rahat loppu, häntä autetaan heti ja lainataan rahaa omista vähistäkin varoista. (1)

Vähästä jakaminen ja toisen auttaminen oli luontevasti osa arkea köyhien kesken, siinä missä esimerkiksi rahan lainaamista paremmin toimeentulevilta läheisiltä ei tehty. Kokemus oli ettei heillä löytynyt ymmärrystä toisen auttamiseen hädän hetkellä, koska heillä itsellään ei ollut siitä kokemusta. Isola (2017, 287) on tulkinnut köyhien olevan hyviä havaitsemaan ennakkoluuloja ja valta-asetelmia, mikä toisaalta johtaa siihen, että vertaisille tarjotaan tukea herkästi.

Laihiala ja Ohisalo huomauttavatkin, että valtaväestön katsoessa huono-osaisuutta etäältä on tunnistettavissa sosiaalisen etäisyyden mekanismi, joka vähentää väestönryhmien välistä ymmärrystä ja auttamisen halua. Sosiaalisen etäisyyden kasvaessa riittävästi, ei erilaisia elämäntodellisuuksia enää tunnisteta. On myös todennäköisempää auttaa toista, kun on häntä lähempänä. Jos etäisyyttä arkisiin haasteisiin on enemmän, ei auttamista nähdä samalla tavoin merkityksellisenä. (Laihiala & Ohisalo 2017, 234–236.)

Tässä alaluvussa tarkastelin, miten eri tavoin köyhyden kuvaillaan vaikuttavan sosiaalisiin tilanteisiin arjessa. Vaikka hallinnan näkökulmasta varsinaisesti kasvoton köyhyys ei ole valta-asemassa, asettavat köyhyden mukanaan tuomat ennakkoluulot ja -asenteet sekä taloudelliset rajoitteet köyhän usein alisteiseen asemaan sosiaalisissa tilanteissa. Rahan puute kavensi esimerkiksi mahdollisuuksia osallistua, harrastaa ja olla läsnä sosiaalisissa tilanteissa, johtuen yksinäisyyden, ulkopuolisuuden ja syrjäytymisen kokemuksiin. Köyhyys vaikuttaa myös tapaan olla ja ajatella.

4.3 Poliittinen marginaalisuus

Aiemmissä luvuissa olen tarkastellut, millaisia muotoja hallinnalle on tulkittavissa aineistosta niin valtiollisena ja byrokraattisena kuin sosiaalisissa tilanteissa koettuna. Tässä luvussa keskityn aineistosta löytyviin kirjoittajien tulkintoihin suhteestaan yhteiskuntaan ja poliittisiin osallistumis- sekä vaikuttamismahdollisuuksiin.

Palasin köyhyden teoreettiseen pohtimiseen viimeksi muutama vuosi sitten suorittaessani yhteiskuntatieteiden peruskursseja yliopistossa. Köyhyys on minulle kuitenkin paljon enemmän kuin sosiaalinen ilmiö, yhteiskunnallinen ongelma tai käsite erilaisine teoreettisineen määrittelyineen. Se on yksi pitkäaikaisimmista suhteistani yhteiskuntaan, toisiin sekä tietyllä tapaa itseni. Suhteeni köyhyyteen on kuitenkin ajan mittaan muuttanut muotoaan saaden erilaisia sävyjä suhteessa vallitsevaan kulttuuriseen, sosiaaliseen ja rakenteelliseen kontekstiin. Köyhyys näyttää tästä näkökulmasta varsin tilannesidonmaiselta suhteelta: neuvottelulta, jota käydään suhteessa yhteiskuntaan, muihin ja itsen. (18)

Kirjoittaja (18) kertoo, kuinka opinnoissaan teoreettisella tasolla opitut asiat konkretisoituvat ja määrittyvät eletyssä elämässä. Kuvaus siitä, miten köyhyys on hänen pitkäaikaisin suhteensa yhteiskuntaan, toisiin ihmisiin sekä itseensä pukee hyvin sanoiksi miten köyhyden kokemus on olemukseltaan läpileikkaava. Hän huomauttaa myös, miten konteksti (kulttuurinen, sosiaalinen tai rakenteellinen) on muuttanut köyhyden kokemusta, jolloin köyhyydestä tulee

tilannesidonnainen neuvottelu, jota käydään suhteessa itseen, muihin sekä yhteiskuntaan. Tapa, jolla kirjoittaja analysoi suhdettaan köyhyyteen on ajatuksia herättävää. Jos suhde itseen, yhteisöön ympärillä ja viime kädessä yhteiskuntaan määrittyy köyhyyden kautta, tulee siitä väisämättä hallitseva elementti yksilön elämässä.

Kirjoituksissa kerrottiin myös tarpeesta tulla nähdyksi ja kuulluksi yhteiskunnassa.

En tule nähdyksi, eli en tunne olevani olemassa. Sen syvempää ja kipeämpää ihmiselämän köyhyyttä en osaa kuvitellakaan. (26)

Yhtäkkiä olin siellä samassa kuopassa, jossa olin nähnyt lukuisien asiakkaitteni olevan. En olisi koskaan osannut kuvitella, että saattaisin rämpiä siellä itsekin ja yrittää pyristellä sen pohjalta takaisin osaksi yhteiskuntaa, osaksi ihmisiä, joita kuullaan ja nähdään. (27)

Ensimmäinen kirjoittaja (26) kertoo, kuinka hän ei edes tunne olevansa olemassa kokiessaan ettei häntä nähdä yhteiskunnassa kuvaten sitä syväksi ja kipeäksi köyhyyden kokemukseksi. Toinen kirjoittaja (27) vertaa nykyistä tilannettaan yhteiskunnan ulkopuolella, pohjalla, olemiseen. Hän kokee pyrkivänsä takaisin kohti yhteiskunnallista asemaa, jossa hänet kuullaan ja nähdään. Listerin (2015, 156) mukaan merkityksellinen osa köyhyyden aiheuttavaa voimattomuutta onkin tunne siitä ettei tule nähdyksi tai kuulluksi. Köyhyyden koettiin myös hiljentävän.

On helppo sanoa “kyllä tekevä töitä löytää” tai muita ymmärtämättömiä sanontoja. Olen kuullut näitä suoraan ja epäsuorasti. Harva osaa asettua asemaani, vaikka kerronkin tilanteistani. Niinpä olen lakannut kertomasta tästä. (65)

Puhuin omasta köyhyydestäni julkisesti, ja se vahvisti sen mitä uskoin jo aiemmin. Ihmiset ovat monesti pahoja ja valmiita nauramaan toisen ahdingolle. (8)

Köyhien kohtaama syrjintä hiljentää yksilöiden kokemukset, sillä köyhyydestä julkisesti puhuminen ei ole helppoa. Ensimmäinen kirjoittaja (65) edellä kertoo, kuinka on lakannut kertomasta tilanteestaan, kokiessaan saavansa ymmärtämättömiä neuvoja vastineeksi. Toinen (8) tuo esille puhuneensa julkisesti köyhyydestä, mutta koki sen epämiellyttäväksi kohtaamansa yleisen asenteen seurauksena. Vaatiikin rohkeutta ja voimavaroja puhua omasta tilanteesta ja tuoda esille epäkohtia, joihin on mahdollista puuttua ja niitä olisi mahdollista muuttaa. Isola ja Turunen muistuttavat, että köyhyydestä puhuminen julkisesti voi olla vaikeaa myös häpeän pelon seurauksena. Puhumattomuus suojaa yksilöä, joka välttelee häpeää eikä usko tulevansa kuulluksi. (Isola & Turunen 2014, 6.)

Yhteiskunnallinen suhde voi jäädä myös täysin puuttumaan tai siitä halutaan vetäytyä. Köyhistä ja köyhydestä puhuttaessa nostetaan usein esille myös syrjäytyminen, joka kuvaa yhdenlaista suhdetta yhteiskuntaan.

Syrjäytynyt on sanakirjan mukaan jostain sivuun vetäytynyt tai jäänyt. Kansalainen, joka on yhteiskunnasta eristäytyneenä siten, ettei osallistu sen toimintaan. Sellainen kai sitten olen. Olen aina ollut. Tulen aina olemaan. (24)

Kirjoittaja (24) kokee olevansa syrjäytynyt. Jäädessään miettimään syrjäytyneen määritelmää, hän toteaa tilanteen olevan myös muuttumaton. Syrjäytynyt on jotain mitä hän on aina ollut ja tulee olemaan. Yhteiskunnallisessa keskustelussa ja poliittisessa päätöksenteossa syrjäytymisen on ollut paljon esillä, vaikka sen määrittelemisen on ajoittain haastavaa. Sandberg (2015) huomauttaakin, ettei syrjäytymiskeskusteluissa aina ole konsensusta siitä mistä puhutaan. Hänen mukaansa kysymyksen, miten ja miksi syrjäytymisestä tuli yhteiskunnallinen ongelma taustalla piilee jatkokysymys, miten ja miksi syrjäytymisestä tuli ongelma, jota pitää hallita ja hallinnoida. Syrjäytymistä on lähestytty yhteiskunnallisena ilmiönä, joka tulee tunnistaa, tiivistää ja vangita tiedon muotoihin, jotta sitä voitaisiin hallita. Nykyisin se on osa hallitusohjelmia ja poliittisia toimenpideohjelmia nousten yhdeksi keskeiseksi painopistealueeksi niin sosiaali- ja terveyssektorilla, sisäisen turvallisuuden saralla kuin kansantaloudellisena resurssikysymyksenä. (Sandberg 2015, 1–3.) Jos syrjäytyminen kuvaa suhdetta yhteiskuntaan, koetaankin se monitahoisesti ongelmana, johon tulisi puuttua ja joka tulisi korjata. Kuitenkin yhteiskunnalliseen keskusteluun ja vaikuttamiseen osallistuminen koetaan haastavaksi alistetusta asemasta käsin, sen sisältäessä painolastina köyhiin kohdistuvia ennakkoluuloja. Köyhyys nähdään usein esimerkiksi yksilön omana syynä.

Kun ihminen joutuu työttömäksi tai jää työkyvyttömäksi, ympäröivä yhteiskunta haluaisi lokeroida hänet heti. Ja vähintään tukien ja sosiaalietuuksien takia on suostuttava lokeroitavaksi - jos ei muuta niin ainakin köyhäksi. Ja köyhyys jo itsessään jättää ihmiseen leiman. Se herättää tiettyjä mielikuvia. Vähintäänkin sen, että vika on ihmisessä itsessään. [-- --] Olet jollain tavoin sössinyt asiiasi. Olet omaa syytäsi joutunut tuohon loukkoon. Ei köyhyytesi mitenkään muuten voi olla mahdollista. Emme me halua uskoa, että hyvinvointivaltiossa voi tulla köyhäksi muutoin kuin omaa syytään. (27)

Kirjoittaja (27) kertoo, kuinka tarve lokeroida käynnistyy välittömästi ihmisen jäädessä työelämän ulkopuolelle, ja jotta tukiin on oikeutettu, on lokerointiin suostuttava. Köyhyysleiman kylkiäisenä hän kuvaa tulevan syytöksen, että hyvinvointiyhteiskunnan tarjotessa mahdollisuuksia taloudellisen tilanteen parantamiseen, on köyhyys yksilön omaa syytä. Ymmärrys ja todellisuus siitä, millaisessa yhteiskunnassa elämme ja millaisia mahdollisuuksia se yksilölle

tarjoaa esimerkiksi taloudellisen tilanteen kohentamiseksi, voivat olla hyvinkin erilaisia. Tilanteesta, jossa auttamisen halu yhteiskunnassa on heikentynyt heikompi osaisia kohtaan, puhutaan myös solidaarisuusvajena. Myös empatiakuilulla viitataan tilanteeseen, jossa myötätuntoa ei huono-osaisia kohtaan tunneta. (Saari 2015a; Laihiala & Ohisalo 2017, 237) Tämä vastakkainasettelu on merkittävä köyhän subjektiutta määrittävä kehys. Molempien ilmiöiden taustalla piilee ajatus huono-osaisten ansaitsemattomuudesta, jonka perusteella jaotellaan väestönryhmää kunnollisiin ansaitseviin ja kunnioitettuihin ansaitsemattomiin (Laihiala & Ohisalo 2017, 237).

Toiminnan mahdollisuudet ja yksilön käytössä olevat resurssit voivat rajoittaa merkittävästi yksilön kokemusta osallisuudesta yhteiskuntaan ja poliittiseen toimintaan.

Tarvitsen yhteiskunnan apua taloudellisesti, joten olen vähempiarvoinen, tarvitsen holhousta, olen lähtökohtaisesti epärehellinen, minulla ei ole oikeutta olla iloinen, rakastettu, yhteiskuntaan osallistuva. Olen vain toimeentulotuen saaja, jonka tilitapahtumat tulee tarkastaa joka kuukausi, jolta pitää joka kuukausi vaatia milloin millaista selvitystä, jolle Kelan kirjeen saapuminen ei ole enää ylpeyden aihe vaan kuristavaa ahdistusta aiheuttava: ”mitä ne haluaa minun toimittavan tällä kertaa seuraavan hakemuksen mukana? Mistä sen saa?” (77)

Toisinaan köyhyys tekee ja latistaa minut passiiviseksi oman elämäni sivustakatsojaksi, subjektista objektiksi. Onneksi näitä hetkiä on koko ajan vähemmän, en anna köyhyyden hallita minua kokonaan. Köyhyys lamaannuttaa ja sitoo valtavia energiavarastoja. Köyhyys kaventaa näkökulmaa. (84)

Kirjoittajat yllä kuvaavat, miten kapea-alainen heidän yhteiskunnallinen toimijuutensa on. Ensimmäinen kirjoittaja (77) kuvaa, kuinka hänen roolinsa on kavennettu tarkkailtavaksi, vähempiarvoiseksi, mahdollisesti epärehelliseksi toimeentulotuen saajaksi, ilman että hänellä olisi oikeutta kokea positiivisia tunteita tai osallistua yhteiskuntaan. Toinen (84) kertoo, kuinka hän kokee köyhyyden lamaannuttavan hänet oman elämänsä sivustakatsojaksi, subjektista objektiksi. Molemmissa tulkinnoissa poliittinen tai yhteiskunnallinen osallistuminen on jotain yksilölle kaukaista tai jotain mikä on evätty hänen ulottumattomiin. Joonas Martikainen määrittelee väitöskirjassaan poliittisen köyhyyden käsitettä, jonka hän tulkitsee olevan yhteiskunnallisen kokemuksen vahingoittumista. Poliittista köyhyyttä on haastava osoittaa, mitata tai pukea sanoiksi, sillä se on jotain mitä eletään ja siitä kärsitään usein hiljaisuudessa. Sen voi tunnistaa voimattomuuden, turhautumisen ja häpeän kaltaisten tunteiden kautta. Tunteiden taustalla voivat olla kokemukset syrjäytetyksi tulemisesta, stigmasta, julkisesta nöyryytyksestä ja huonommuudesta verrattuna muihin. (Martikainen 2021, 297.) Martikaisen havainnot yhteiskunnallisen suhteen vahingoittumisesta olivat tunnistettavissa köyhien kirjoituksissa, jolloin poliittinen

köyhyys voisi olla sopiva määritelmä heidän kokemalleen voimattomuudelle vaikutusmahdollisuuksien ollessa rajattuja.

Poliittinen toimijuus voi yksinkertaisuudessaan edellyttää tiettyä elintasoja, jolloin on mahdollista omistaa esimerkiksi osallistumiseen välttämättömiä välineitä.

Jos ei ole puheaikaa puhelimessa, ei rahaa bussimatkaan, ei ole älykännykkää, ei tietokonetta, ei tulostinta, ei rahaa edes kirjekuoreen ja postimerkkiin, miten Te luulette että syrjäytynyt pitää yhteyttä virkakoneistoon, joka on osaltaan ihmisen sinne ansan pohjalle pudottanut. (76)

Eilen taistelin Nordean tunnuslukulaitteen kanssa. Minulla ei ole älykännykkää. Yritin saada tunnuslukulaitteen toimimaan kaupungin palvelussa. Olisin halunnut antaa ääneni joillekin ehdotuksille, joita kaupunkilaiset ovat ehdottaneet omien asuinalueittensa parantamisen suhteen. En saanut tunnuslukulaitetta toimimaan. Jaksanko mennä pankkiin joku päivä, jotta selviää, että mitä teen väärin sen kanssa. En tiedä. En voinut siis äänestää ja olla osallinen tässäkin asiassa. (79)

Kirjoittaja (76) toteaa ettei hänellä ole arjessa käytettävissä riittäviä yhteydenpitovälineitä, joilla pystyisi vastaamaan arkeensa vaikuttaviin päätöksiin. Myös seuraava kirjoittaja (79) tuo esille, kuinka ei voinut osallistua kaupunkinsa asukkaille järjestämään äänestykseen tarpeellisten välineiden puuttuessa. Poliittinen toimijuus voi olla kiinni pienistä asioista kuten puhelimesta, toimivasta tietokoneesta tai tunnuslukulaitteen toimimisesta, kuten kirjoittajat edellä kuvaavat.

Rahalla saa valtaa. Koska mainonta ja muu ammattimarkkinointi vaikuttavat meihin, kaupunginvaltuusto ja eduskunta ovat täynnä ihmisiä, joilla on ollut mahdollisuus laittaa rahaa vaalikampanjaan. He päättävät kaikkien asioista, myös meidän, joiden elämään suurimmalla osalla päättäjistä ei ole minkäänlaista kosketusta. (81)

Kirjoittajan (81) kokemus on, että poliittiseen päätösvaltaan käsiksi pääseminen vaatii pääomaa, jota hänellä ei ole. Päättävillä paikoille hän näkeekin päätyvän ihmisten, joilla on varaa kampanjoida. Valitettavasti tämä johtaa tilanteeseen, jossa asioista ovat päättämässä henkilöt, joilla ei ole ymmärrystä huono-osaisten arjesta. Wass ja Ohisalo tuovat esille myös tilastojen osoittavan, että päättämään valitut ovat keskimäärin enemmän ansaitsevia, korkeammin koulutettuja sekä korkeammista ammattiluokista. Mielenkiintoista on, että vaikka kansalaisten intressit ovat useimmiten yhteneväisiä keskenään tuloluokasta huolimatta, intressien eriytyessä tulee rikkaiden ääni paremmin kuulluksi. Wass ja Ohisalo viittaavatkin poliittisen eliittikehän käsitteeseen, jossa yhteiskunnallinen eriarvoisuus heijastuu myös sosioekonomisena vinoutumana poliittisessa edustuksessa sekä osallistumisessa. Tämä heikentää entisestään poliittisesti marginalisoitujen väestöryhmien osallistumismotivaatiota, kaventaen päätöksentekoon

osallistuvien mahdollisten äänten joukkoa. Huolestuttavaa onkin, että heikoimmassa asemassa oleviin, poliittisesti vähäistä vaikutusvaltaa omaaviin on jo pitkään kohdistunut säästötoimenpiteitä. (Wass & Ohisalo 2017, 605.)

Poliittinen ilmapiiri ja keskustelu siitä, että köyhät ovat syyllisiä omaan tilanteeseensa, heikentää luottamusta yhteiskuntaan sekä päättäjiin.

Pitkittynyttä työttömyyttä ja siitä seuraavaa kaikenkattavaa köyhyyttä on vaikea kuvata ulkopuolisille; se täytyy kokea, jotta voi ymmärtää. Useimmat poliitikot eivät ymmärrä, koska omaa kokemusta köyhyydestä ei yksinkertaisesti ole. (61)

On parempi tottua myös siihen, että poliitikoista tulee ystäviäsi ja ne on parempi valita tarkkaan. Jokainen lupaa hoitavansa asiat kuntoon, mutta sitä päivää saat odottaa. Kerta toisensa jälkeen huomaat, että on aina tärkeämpiä lakeja säädettävänä tai asioita valmisteltavana. Köyhyys ei ole koskaan asialistan kärjessä. (65)

Ylläolevat kirjoittajat kuvaavat, millaisia ajatuksia poliitikot heissä herättävät. Ensimmäisen (61) mukaan poliitikot eivät ymmärrä köyhyyttä, koska heillä ei ole siitä omakohtaista kokemusta. Toinen (65) kokee, ettei köyhyys ole koskaan poliittisesti niin merkityksellistä, että siihen tartuttaisiin juhlapuheista ja lupauksista huolimatta. Usein oletus on, ettei poliitikoilla ole ymmärrystä pienituloisen arjesta tai rahasummista, joilla on arjessa merkitystä. Saari, Kainulainen ja Mutanen toteavatkin, että suomalaisessa yhteiskunnassa on havaittavissa elämänkokenusten eriytyneen niin etteivät hyvin toimeentulevat ymmärrä köyhien todellisuutta ja vastavuoroisesti köyhillä ei ole kosketuspintaa hyvin toimeentulevien elämään. Tämänkaltainen tilanne ei rakenna yhteiskunnallista yhteisymmärrystä, vaan luo väärinymmärryksiä ja jännitteitä väestöryhmien välille. (Saari, Kainulainen & Mutanen 2017, 206) Halukkuudessa kaventaa tuloeroja on esimerkiksi havaittavissa eroja riippuen vastaajan yhteiskunnallisesta asemasta (Hannikainen-Ingman & Saikkonen 2017, 54).

Köyhyyden koettiin muuttavan suhdetta yhteiskuntaan.

Köyhyys ei ole vain nälkää. Köyhyys on toivon puutetta. Köyhyys on sitä, että viedään kaikki mahdollisuudet vaikuttaa omaan tulevaisuuteen. Köyhyys on orjuutta, rahan palvomista yhteiskunnassa, joka on aikaisemmin arvostanut tietoa, ja toisista huolta pitämistä. (33)

Meidän yhteiskunta on keskittynyt keppiin ja en kyllä tiedä yhtään keppi- tapaa toimia, jolla rankaisusta olisi saatavilla tyytyväiset, onnelliset ja tuottavat ihmiset. (57)

Edellä olevat tulkinnat arjesta kuvaavat miten vieraaksi yhteiskunta, sen arvot ja toimintamallit koetaan. Kirjoittaja (33) määrittelee köyhyyden olevan materiaalsen niukkuuden lisäksi myös

toivon puutetta, toimijuuden rajoittumista sekä suoranaista orjuutta yhteiskunnassa, jonka arvot tuntuvat vierailta. Jälkimmäinen kirjoittaja (57) pohtii, kuinka köyhyyteen ja köyhien hyvinvointiin pyritään ristiriitaisesti puuttumaan erilaisin sanktioiden ja rangaistusten kautta. Kirjoitukset kuvaavatkin yhteiskunnallista vaihtoehdottomuutta, mihin köyhän toimijuus eriarvoisessa yhteiskunnassa ajoittain kaventuu. Wass ja Ohisalon (2017) mukaan huomionarvoista on, etteivät eriarvioistumiskehitys ja siihen liittyvät ilmiöt koske vain huono-osaisia. Ymmärtämättömyys ja kasvava sosiaalinen etäisyys murentavat solidaarisuutta sekä sopimusyhteiskunnan perusteita, edistäen mahdollisesti myös poliittista radikalisoitumista. Olennaista demokratian kannalta onkin, kuinka taata haavoittuvassa asemassa olevien ryhmien perustuslailliset yhdenvertaiset vaali- ja osallistumisoikeudet. (Wass & Ohisalo 2017, 606.)

Tässä luvussa olen tarkastellut, miten köyhyys vaikuttaa yksilön asemaan yhteiskunnassa poliittisen osallistumisen näkökulmasta. Köyhien yhteiskunnalliseen asemaan liittyy usein keskustelua syrjäytymisestä, ulkopuolisuudesta ja toimijuuden heikkenemisestä. Esimerkiksi Wass ja Ohisalo (2017, 606) toteavat taloudellisen huono-osaisuuden vaikuttavan heikentävästi poliittiseen luottamukseen sekä haluun osallistua yhteiskunnallisesti.

5 KÖYHYYS SUBJEKTIIVISENA KOKEMUKSENA

Tässä luvussa keskityn tarkastelemaan, millaista on yksilön itseensä kohdistama hallinta. Pyrin ymmärtämään ja tulkitsemaan, miten valta ja hallinta toimivat yksilön ajatusten tasolla kirjoittajien tulkinnoissa arjestaan. Keskityn luvussa tarkastelemaan kertomuksia, joilla köyhyyden kokemuksia sanoitetaan identiteetin, ruumiillisuuden ja häpeän yhteyksissä sisäistettynä köyhyytenä, joka ohjaa yksilön toimintaa arjessa.

5.1 Köyhyys osana identiteettiä

Kertomukset toimivat arkemme ja minuutemme rakennuspalikoina. Yuval-Davisin (2006, 202) mukaan identiteetit muodostuvat tarinoista, joita kerromme muille sekä itsellemme määritelmäksemme keitä olemme sekä keitä me emme ole. Tämänkaltainen ymmärrys jatkuvasti rakentuvasta identiteetistä prosessina, joka muotoutuu vuorovaikutuksessa ympäristön kanssa, on yhdenmukainen Stuart Hallin identiteettitulkinnan kanssa. Hall kuvaa identiteettiä postmodernissa yhteiskunnassa ”liikkuvana juhlanä”, joka on jatkuvassa muutoksessa rakentuen yhä uudelleen erilaisista keskenään myös ristiriitaisista osista (Hall 1992, 20–23). Identiteettikertomukset voivat olla yksilöllisiä tai kollektiivisia, linkittyen esimerkiksi historiaan tai nykyisyyttä selittäviin tulkintoihin. Kuvaillessamme yksilöllisiä ominaisuuksiamme, rakennamme kuvaa siitä, millaisiin ryhmiin kuulumme niin omasta mielestämme kuin muiden silmissä. (Yuval Davis 2006, 202.) Hallinnan tutkimuksessa painoarvoa identiteetin muodostumisessa saavat myös yhteiskunnallisten ilmiöiden vaikutukset yksilöön. Hallinnan tutkijoiden mukaan

länsimaista minäkäsitystä on tarkasteltava tuotettuna ja ylläpidettynä, jossa olennaista on valan läsnäolo kaikissa suhteissa. Keskiössä on yksilön vapaus tehdä valintoja sekä kontrolloida itseään. (Saastamoinen 2006a, 151–152.) Suomalaisessa yhteiskunnallisessa kontekstissa köyhien jakama todellisuus yhdistää ja erottaa niin yksilöllisellä kuin yhteisöllisellä tasolla.

Miltä köyhyys tuntuu? Se tuntuu nololta, surulliselta, epäonnistuneelta, vähäpätöiseltä ja merkityksettömältä. Nöyryyttävyuden sisäinen valokeila osoittaa suoraan sinne syvimpään, itseen. Köyhyys heijastuu kaikkiin elämän osa-alueisiin. (35)

Kirjoittaja (35) kuvailee, miltä köyhyys hänestä tuntuu. Köyhyyden ollessa kokonaisvaltainen tunne ja kokemus, sitä on vaikea olla päästämättä ihon alle jopa osaksi identiteettiä. Kuten kirjoittaja kuvaa, köyhyys heijastuu kaikkiin elämän osa-alueisiin, läpäisten minuuden ja osoittaen syvälle sisimpään, itseen. Kirjoituksista oli tulkittavissa, että vaikutusta oli myös sillä, kuinka pitkäkestoinen köyhyyskokemus oli ollut.

On vaikeaa saada ketään tällaista köyhyyttä kokematonta ymmärtämään, miltä tuntuu, kun ei ole ollut vuosiin haaveita, koska mihinkään ei ole, eikä tule koskaan olemaan rahaa. Kun köyhyys ei ole vain hetkellinen kokemus rahattomuudesta ennen palkkapäivää, vaan kuukaudesta, vuodesta toiseen kestävä tila, joka lopulta määrittelee koko identiteettiäni. (19)

Minulla on tahtomattani köyhän ihmisen identiteetti. Tarkoitan, että köyhyys on minun minuuttani versovaan niukkaan maaperään koodattu elämänlaatu, jota vuorovaikutus ympäristön kanssa on kaikkina vaiheina vahvistanut. Köyhyys elämässäni on syvä, subjektiivinen tila, jossa vaille jäämistä ja puutteen tunnettakin voimakkaammin painottuu voimakas arvottomuuden ja näkymättömyyden kokemus. (26)

Kirjoittaja (19) kuvaa köyhyyttä, joka kulkee rinnalla kuukaudesta ja vuodesta toiseen sen sijaan, että se olisi hetkellinen seuralainen. Jatkuva epävarmuus toimeentulosta on ahdistavaa ja lamauttavaa muuttaen ihmisen käsitystä itsestään vieden mahdollisuuden haaveilla. Kirjoittaja kuvaakin köyhyyden määrittelevän koko hänen identiteettiään. Myös seuraava kirjoittaja (26) kertoo omaavansa köyhän ihmisen identiteetin tahtomattaan. Hän kokee köyhyyden olevan voimakas sisäinen ja ympäristön kanssa vuorovaikutuksessa rakentuva, elämänlaatuun vaikuttava kokemus. Kirjoittajan esiin nostamat arvottomuuden ja näkymättömyyden kokemukset identiteetin rakennuspalikoina toistuvat aineistossa eri tavoin kuvattuina. Etenkin pitkäkestoisien köyhyyden vaikutukset yksilön minäkuvaan, identiteettiin, olivat merkittävät.

Ulkopuolisuus ja osattomuus osana identiteettiä toistuvat kertomuksissa. Koetusta köyhyydestä, joka määrittelee yksilön identiteettiä, kumpuaa takaraivossa kolkutteleva ääni, joka muistuttaa, ettet kuulu tänne ja et ole osa meitä.

Aloin muutenkin identifioitua joksikin muuksi kuin tavalliset ihmiset. Olen todella taitava säästämään, joten pääsin toteuttamaan pitkäaikaisen haaveeni ja menin katsomaan arvostettua musikaalia Oopperaan. Seisoin siellä ihmisten keskellä ennen näytöksen alkua ja väliajalla ja ajattelin: ”Eivätpä tiedäkään, että en kuulu tänne!”. Tuntui, kuin olisin ollut paikalla luvatta. (73)

Kirjoittaja (73) kuvaa identifioituvansa joksikin muuksi kuin ”tavalliseksi ihmiseksi” kuvaten elävästi ”tavallisen” ja ”köyhän” välistä eroa, joka kiteytyy esimerkiksi kulttuurisiin kulutustottumuksiin tai ravintolaelämyksiin. Hän kuvaa kokevansa olevan jopa luvatta tilassa, jonne hän ei kuulu, tavallisten ihmisten keskellä. Tämänkaltainen voimakas kuulumattomuuden ja ulkopuolisuuden kokemus rakentuu vuorovaikutuksessa lähiympäristön kanssa. Hall (1992, 19) tuo esille toiseuden käsitteen identiteettiä rakentavana vastavoimana arjessa, johon peilaten käsitys itsestä muodostuu. Hänen mukaansa toinen on lähellä meitä sen sijaan että olisi kaukana jossain, muodostaen vertailukohteen. Myös suomalaista köyhyyttä ja köyhyyden kulttuuria tutkinut folkloristi Eija Stark on tarkastellut sananlaskujen ja elämänkerrallisten aineistojen kautta, kuinka suomalaisessa kulttuurissa on ollut perinteisesti jako kahteen: herroihin ja rahvaaseen. Stark näkeekin historiallisen köyhyyspuheen vastakkainasetteluineen antavan mahdollisuuden ymmärtää jotain myös nykypäivästä. (Stark 2011, 111–112.) Mielestäni mielenkiintoista on, kuinka tilanteessa läsnäoleva valta näkyy kirjoittajien tulkinnoissa. Toiseus, ulkopuolisuus, asettuu kertomuksissa usein köyhän puolelle siinä missä tavalliset, hyvin toimeentulevat ihmiset muodostavat vertauskohteen, sisäringin, jonne köyhällä ei ole pääsyä.

Hyvällä mielellä ollessani, en niin sieluni syövereissä ja ns. järjissäni yritän ajatella, että olen yhtä arvokas ja osa ”tuota” toista ihmisryhmää ja täysivaltainen osallinen tässä yhteiskunnassa. Yritän käsittää, että olen yrittänyt ja se ja minä riitän sellaisena kuin olen. (35)

Kirjoittajan (35) kuvauksessa on tulkittavissa myös toiseuden aiheuttama ulkorinki, josta hän pyrkii määrittelemään itseään pois hyvänä hetkenä. Kokemus siitä, ettei ole riittävän arvokas kuuluakseen tai ollakseen täysivaltainen osallinen yhteiskunnassa, on voimakas kuvaus yksilön kokemuksesta itsestään.

Ajatus siitä, muuttuuko huono-osaiseksi seuransa myötä, jos ulospääsyä ei tilanteesta ole ja tuleeko köyhydestä osa minua, identiteettiäni, herätti huolta.

Eniten hirvittää muistella, miten identiteettini alkoi muuttua. Kävin joskus ruuanjakotilaisuudessa lähiössä. Siellä kävi tietenkin kaikenlaisia ihmisiä, mutta erään kerran jälkeen aloin miettiä, että en tahdo käydä siellä enää. Istuin humalaisten keskellä, ja lähellä oleva mies laski alleen eikä itse joko huomannut tai välittänyt. Muistan ajatelleeni, että jos käyn täällä vielä kauan, minusta tulee yksi joukosta. (73)

Kirjoittajan (73) kuvaus siitä, millainen köyhä ja millaista köyhyys on, on jotain mihin hän ei itse halua kuulua. Ruuanjakotilaisuus oli hänelle tilanne, jossa hän pelkäsi köyhän identiteetin tarttuvan häneen, muuttavan häntä perustavanlaatuisesti. Kirjoittajan havainnossa on tulkittavissa köyhyyteen liittyvä stigma. Goffmanin (1968) mukaan stigma edustaa pilattua identiteettiä (*spoiled identity*), jolloin se ei vastaa yhteiskunnan odotuksia tai standardeja. Poikkeavuus, erilaisuus tai muut ei-halutut ominaisuudet johtavat stigman muodostumiseen. Stigma määrittyy suhteessa muihin ja muiden katseesta, jolloin sen on olemukseltaan julkinen ja ihmisten välinen. Stigma on myös olemukseltaan tartuttava, jolloin pelkästään stigmatisoidun henkilön läheisyys voi tartuttaa. (Lewis 1995, 194–195 & 200; Goffman 1968.) Tämänkaltainen tartuttava toiseus aiheutti kirjoittajassa pelkoa oman identiteettinsä muuttumisesta ja tekee näkyväksi sen, etteivät ruokajonossa käyvät ole samanlaisia tai samanarvoisia keskenään. Köyhyys ja köyhän identiteetti on jotain, mitä tulee välttää ja mistä tulee olla huolissaan myös silloin, kun on tullut lokeroitua köyhäksi. Perheellisillä samankaltainen ajattelu nousi esiin lapsista puhuttaessa.

Meni monta vuotta kunnes tajusin olevani köyhä. En usko, että lapsenikaan ovat sisäistäneet sitä, että perheemme on köyhä. He tietävät, että meillä on vähän rahaa emmekä osta jatkuvasti tavaraa tai käy ulkomaanmatkoilla, mutta köyhyys ei ole päässyt sisään heidän identiteettiinsä. Meillä on kaikki mitä tarvitsemme. Silti perheemme on elänyt jo monta vuotta köyhyysrajan alapuolella. (11)

Kirjoittaja (11) tuo esille, että hänellä itsellään meni pitkään ymmärtää olevansa köyhä. Erityisen huolissaan hän oli lapsistaan ja koki merkitykselliseksi sen, ettei köyhyys ollut päässyt osaksi heidän identiteettiään, jolloin köyhyys ei määritellyt heitä. Kirjoittajalle oli myös tärkeää tuoda esille, että heillä on kaikkea mitä he tarvitsevat, vaikka elävät köyhyysrajan alapuolella. Launis, Bergroth ja Ahonen havaitsivat, että luokkaa representoidaan köyhyyskirjoituksissa lähinnä tekemällä eroa kertoen millainen en ole ja mihin en kuulu. Teksteistä oli heidän mukaansa tulkittavissa tietoisuus normatiivisesta sisäpuolesta sekä ulkopuolesta, jonne kirjoittajat paikantuivat. Ulkopuolelle eriarvoisessa tilanteessa jää ”ylijäämäihmisten” ”luokaton luokka”. (Launis, Bergroth & Anttila 2020, 165.) Tähän ulkopuolelle jääneiden ylijäämäihmisten luokkaan kuulumisen oli kirjoituksissa jotain mitä pyritään välttämään.

Merkityksellistä on myös se, kuka määrittelee sen, kuka on köyhä ja millaisen merkityksen ulkopuolelta lankeava leima luo yksilön arkeen. Koettuun köyhyyden vaikuttavat esimerkiksi yhteiskunnan rakenteet, kuten poliittiset ja taloudelliset päätökset ja viranomaispuhe (Virkkunen 2010, 260).

En yleensä tunne itseäni köyhäksi, kunnes sain kirjeen postista. Kela oli päättänyt puolestani, että kyllä, olet köyhä. (4)

2000-luvulla luin uutisista ja tilastoista, että olen elänyt vuosia köyhyysrajan alapuolella. Uutinen tuli minulle yllätyksenä. Tietenkin olin tietoinen, että minulla on niukat varat käytettävänä kuukausittain, mutta en tiennyt olevani ”köyhä”. (2)

Kun ihminen joutuu työttömäksi tai jää työkyvyttömäksi, ympäröivä yhteiskunta haluaisi lokeroida hänet heti. Ja vähintään tukien ja sosiaalietuuksien takia on suostuttava lokeroitavaksi - jos ei muuta niin ainakin köyhäksi. Ja köyhyys jo itsessään jättää ihmiseen leiman. (27)

Edellä kirjoittajat kuvaavat tilannetta, jossa köyhyyden määritelmä tuli ulkopuolelta ja mahdollisesti heille yllätyksenä. Ensimmäinen (4) kertoo Kelan huomioineen asumistukipäätöksessään hänen taloudellisen tilanteensa huonontuneen niin, että se korotti hänen saamiaan tukia hänen tietämättään. Toinen (2) kuvaa lukeneensa uutisista köyhyysrajasta ja havainneensa tulojensa jäävän sen alle. Kolmas (27) mainitsee, kuinka hänet lokeroidaan yhteiskunnassa työttömyyden tai työkyvyttömyyden sekä köyhyyden myötä. Köyhyydelle olemassa olevat määritelmät eivät välttämättä ole yksi yhteen ihmisten subjektiivisen köyhyyskokemuksen kanssa. Kuitenkin tämänkaltaisella ulkopuolelta tulevalla leimalla on vaikutuksia yksilöön.

Viranomaisten ja virallisten tahojen lisäksi köyhyyttä ja köyhiä määritellään mediassa ja julkisessa keskustelussa.

Köyhyys on nykypäivänäkin sitä, että sinua pidetään vähintäänkin päihteiden väärinkäyttäjänä, peliongelmaisena tai mieleltäsi sairaana. Köyhyys rinnastetaan edelleen näihin. Köyhyys toimii sujuvasti synonyymina rumuudelle, vastenmielisyydelle tai sille, että haiset pahalle. (84)

Juuri vähän aikaa sitten saimme lukea, kuinka syvästi maamme vauraimmat halveksivat kaikkia omaa syytämme köyhiä olevia, meitä laiskoja, tyhmiä, saamattomia. Kas, tähän joukkoon minäkin olen nyt pudonnut. (70)

Kirjoittajat (84 & 70) mainitsevat millaisina köyhiä kuvataan ja millaisina heidät nähdään. Köyhyys saa rinnalleen erilaisia liitännäismääritelmiä päihteiden väärinkäyttäjistä, peli- ja mielenterveysongelmiin. Köyhät nähdään rumina, vastenmielisinä, laiskoina, tyhminä ja saamattomina. Virkkunen huomauttaakin toiseuden olevan ilmaus vallasta ja vallankäytöstä esimerkiksi niin, että valta-asemassa olevien toimesta toista voidaan kuvata tietyin piirtein tai ominaisuuksin representaatioiden kautta. (Virkkunen 2010, 19). Köyhyyteen liittyvät ominaisuudet ovat lähtökohtaisesti negatiivisia, kuten kirjoittajatkin ovat listanneet. Ulkopuolelta tulevan köyhän leiman kylkiäisenä koettiin, että köyhyys on yksilön omana syynä.

Tuntuu, että tässä ajassa ja yhteiskunnassa on valitettavasti vallalla mielikuva ja käsitys siitä, että köyhyys on oma vika, että kyse on asenteesta ja laiskuudesta, yrittämisen puutteesta. Se on monella tavalla vääristynyt ja harhaanjohtava käsitys. (35)

Mutta kun olet köyhä, sinussa ajatellaan olevan jotain muutakin vikaa. Ethän muuten olisi köyhä. Olet jollain tavoin sössinyt asiasi. Olet omaa syytäsi joutunut tuohon loukkoon. Ei köyhyytesi mitenkään muuten voi olla mahdollista. Emme me halua uskoa, että hyvinvointivaltiossa voi tulla köyhäksi muutoin kuin omaa syytään. (27)

Köyhyyttä pidetään omana vikanasi lähes poikkeuksetta. Köyhyys on sitä, että olet heikko yksilö. (84)

Köyhyys nähdään usein yhteiskunnallisessa keskustelussa köyhän omana syynä. Syiksi köyhyyteen nähdään yksilön ominaisuudet, jotka estävät häntä kohentamasta taloudellista tilannetta. Historiallisesti "köyhään toiseen" on suhtauduttu kaksijakoisesti vuoroin sääliä herättävänä, apua ansaitsevana ja vuoroin stigmatisoituna, jota kuuluu rangaista (Virkkunen 2010, 19 & 223-225). Tämänkaltainen kahtiajako kunniattomiin, työtä vieroksuviin köyhiin ja kunniallisiin työtä tekeviin köyhiin heijastuu vielä nykypäivänkin käsityksiin köyhyydestä ja köyhistä (Alcock 1997, 9) sekä keskusteluun siitä, kuka on ansaitseva, "oikeanlainen" köyhä. Toiseuttaminen, köyhäksi lokeroiminen, oikeuttaa myös väestönryhmään kohdistuvan hallinnan.

Edellisen kaltaiset kuvaukset köyhistä sekä vallitseva yhteisymmärrys siitä, että köyhyys on köyhän syytä vaikuttavat väistämättä köyhän kuvaan itsestään.

Köyhyys on osa identiteettiäni ja olen ilmeisesti huono kansalainen, pelkkä kustannusrasite. (31)

Tämän päivän Suomessa koen olevani nyky-yhteiskunnan alinta kastia, se työtön ja rahallisesti köyhä. (35).

Kirjoittajien kuvaama arvottomuuden kokemus osana identiteettiä on kuluttava. Tulkinta siitä, että on yhteiskunnallisesti pelkkä kustannusrasite tai alinta kastia, vaikuttavat väistämättä identiteettiin. Huomionarvoista on, että identiteetti voi olla myös jotain mikä tulee ulkopuolelta pakotettuna (Yuval-Davis 2006, 203). Köyhiin kohdistuu merkittävästi toiseuttavia käsityksiä ja ennakkoluuloja niin yhteiskunnan, viranomaisten kuin ympäröivän yhteisön ja läheistenkin taholta. Voidaanko heille asetettua identiteettiä tarkastella jo heille pakotettuna? Minuuden muovautumisen taustalla vaikuttavat erilaiset, osin järjestelmälliset vallankäytön muodot, jotka määrittävät tietyt tavat ymmärtää ihmisyyttä normaaliksi ja toivottavaksi. Tämän seurauksena poikkeaminen näistä normeista altistaa yksilön erilaisille virallisille ja epävirallisille rangaistuksille ja seuraamuksille. (Saastamoinen 2006, 176.) Hallinnan näkökulmasta tämä sidotaan

osaksi yksilön vapautta olla oma autenttinen itsensä. Esimerkiksi kun yksilö pyrkii toteuttamaan itseään ja olemaan vapaa ja erilainen, hän yleisesti ottaen tekee niin kuluttamalla, työskentelemällä ja kouluttautumalla. Epänormaalina, sanktioitavana nähdään näitä ideaaleja vastaan toiminen. Länsimaissa tehokas tapa hallita on ollutkin diskurssi vapaudesta ja valinnoista. (Rose 1999, 61–97; Saastamoinen 2006, 176.) Tämänkaltainen ajattelumalli säilyttää vastuun epäonnistumisesta myös yksilön harteille, koska kaikilla on vapaus valita. Tätä logiikka noudattaen on myös valinta elää köyhyydessä.

Huolimatta taloudellisen tilanteen muuttumisesta köyhyydestä voi tulla pysyvä yksilöä määrittävä identiteetin osa.

Köyhyys on sitä, että vaikka taloudellinen tilanne jossain vaiheessa paranisikin, tieto osattomuudesta ja ulkopuolisuudesta pysyy tiukasti kiinni. (50)

Vaikka tienaisin tulevaisuudessa miten paljon tahansa, ei tämä köyhyys poistu minusta koskaan. (78)

Kirjoittajat (50 & 78) kuvaavat kokevansa köyhyyden muuttuneen pysyväksi osaksi heitä, huolimatta taloudellisesta tilanteestaan. Tämänkaltainen huomio kertoo hyvin siitä, miten subjektiivinen köyhyyskokemus on. Aineistoissa toistuvat perustavanlaatuiset, syvälle menevät kuvaukset köyhyyden vaikutuksista kirjoittajien minäkuvaan. Saaren mukaan (2015, 38) huono-osaisuuden identiteetin tutkimuksessa on olennaisena pidetty yksilön omaa kokemusta taloudellisesta tilanteestaan sekä sitä, missä määrin hän määrittelee huono-osaisuuden tai köyhyyden olevan osa identiteettiään. Toisaalta edellä on tullut kuvattua, kuinka köyhyyttä identiteetin osana vältellään ja siitä kieltäydytään. Lister muistuttaakin, ettei köyhyys välttämättä ole osa yksilön identiteettiä sen edustaessa enemmän sosioekonomista asemaa kuin ominaisuutta. Ja vaikka köyhyyteen samaistuttaisiinkin, ei se välttämättä johda kollektiiviseen identiteettiin, sillä köyhien muodostama ryhmä ei ole homogeeninen tai kiinteä. Lister kiteyttää ettei lippu ”Olen köyhä ja ylpeä siitä” houkuttele osallistujia alleen. (Lister 2015, 153–154.) Aineistosta on tulkittavissa köyhyyden vaikuttavan minuuteen ja identiteettiin merkittävästi. Ulkopuolisuus, arvottomuus tai toiseus ovat mahdollisina identiteetin osina yksilöä ja hänen toimintaansa voimakkaasti hallitsevia.

5.2 Köyhyyden ruumiillisuus

Tässä luvussa tarkastelen, miten köyhyyttä kuvaillaan ruumiillisten kokemusten kautta. Kirjoituksissa kuvaillaan hyvinkin konkreettisesti arjessa mukana kulkevia tuntemuksia sekä kehollisia kokemuksia.

Vähävaraisuus on ihan jatkuvasti iholla, kaiken aikaa. (55)

Köyhyys on kuin sellainen painava peitto koko ajan pääsi yläpuolella ja yrität vain jotenkin työntää sitä koko ajan edes hiukan sivummalle nähdäksesi hetken päivänvaloa. (57)

Aineistoon tutustuessa ja sitä lukiessa mieleen jäivät ensimmäisenä voimakkaat keholliset kuvaukset, kuten edellä olevat lainaukset, joilla köyhyyttä kuvattiin. Köyhyys on kirjoituksissa jotain käsinkosketeltavaa kuten painava peitto pään yläpuolella, kuten kirjoittaja (55) kuvaa. Tai jotain mikä on fyysisesti kietoutunut iholle seuraavan kirjoittajan (57) mukaan. Tulkinnoissa on luettavissa tuon tuntemuksen tukahduttava ahdistuvuus ja jatkuva arkea varjostava läsnäolo. Köyhyys tuntui aineistossa myös konkreettisena puutteena ja niukkuutena.

Istun pöytäni ääressä ja kirjoitan. Päälläni on kahdet housut, kolme villapaitaa, kauluri, kaulahuivi ja pipo. Paikoillaan ollessani alan helposti palella. (9)

On mennyt vuosia, ettei kohdallani ole täyttyneet Maslowin tarvehierarkian alimmaisetskaan tasot, jotka luovat perustan ylemmille. (34)

Suomalaisen hyvinvointiyhteiskunnan kontekstissa ja suhteellista köyhyyttä tarkastellen on mahdollista unohtaa, että puute voi näkyä niukkana ja puutteellisena arkena, jossa perustarpeetkaan eivät välttämättä täyty. Ensimmäinen kirjoittaja (9) kuvaa kuinka sähkölaskuissa säästääkseen hän pyrkii lämmittämään asuntoaan yön halvempina tunteina, jolloin päivisin lämpötila laskee niin, että hän palelee. Tätä hän tekee silloin, kun hänen lapsensa on koulussa tai isänsä luona. Toinen kirjoittaja (34) pohtii milloin hänen perustarpeensa ovat viimeksi täyttyneet. Anu Raijas huomauttaakin, että myös perusturvan riittävyyden arviointiryhmä on tuonut esille, ettei perusturva ole riittävä, vaan suurin osa sen varassa elävistä kotitalouksista ei kykene kattamaan kohtuullista kulutusta. Tämä näkyy huolena toimeentulosta, säästämisenä ruuasta tai lääkkeistä sekä kasvaneina leipäjonoina, sillä esimerkiksi ravintomenoihin suhteutettuna tuen määrä ei yksinkertaisesti ole riittävä suurelle osalle sitä nostavista. (Raijas 2017, 470) Suhde ruokaan olikin yksi aineistossa toistuvista teemoista.

Säännöstelen päivittäin syötävän ruoan määränkin. Elämäni tärkein kysymys on, että onko minulla varaa elää? (55)

Opin kirjaimellisesti, mitä se on, kun on niin nälkä, että näköä haittaa ja jalat pettävät. Koululounas maistui hirveän hyvälle ja minä mietin, miten voisin syödä vatsani täyteen niin, ettei kukaan huomaa. Kouluruokalassa ruokaa nimittäin kuului kyllä ottaa, mutta sitä kuului myös näykkiä ja arvostella ja jättää lopulta syömättä. Vuosien kuluessa koulutoverini kaatoivat valtavia määriä ruokaa roskiiin ja minulla ei edelleenkään ole sopivia sanoja sille hiljaiselle kokemukselle, jota sen katseleminen minussa aiheutti. (26)

Kuukausittaisten menojen ollessa tarkkaan harkittuja myös suhde ruokaan ja mahdollisuuksiin kuluttajana ruokakaupassa ovat rajattuja. Toimeentulon ollessa niukka ruoka on yksi ensimmäisistä asioista, josta säästöjä haetaan, ja nälän tunne oli kirjoituksissa toistuva kertomus. Sen riittävyys herätti huolta, sitä säännösteltiin ja siinä säästettiin. Ravintolakäynteihin ja kalliin ruuan ostamiseen suhtauduttiin ”retkahtamisena”, joka kadutti jälkikäteen. Perheelliset ja lapselliset kertoivat, että pyrkivät huolehtimaan ruuan riittämisestä lapsille pyrkiessään itse syömään säästeliäästi. Kirjoittaja (55) pohti, onko hänellä varaa elää säännöstellessään arjessaan syömäänsä ruokaa. Ja jos perustarpeetkaan eivät tule tyydytetyksi, niin millaista elämää se on. Seuraava kirjoittaja (26) kuvaa kokemustaan lapsuuden kouluruokailusta. Nälkäisenä kouluruokailu oli tilanne, jolloin ruokaa sai riittävästi verrattuna muuhun arkeen. Kirjoittaja kuvaa myös ruokailua sosiaalisena tilanteena, jossa ruokaa kuului ikätovereiden tavoin väheksyä ja jopa jättää syömättä. Suhde ruokaan oli hänellä ikätovereihinsa nähden erottava ja vielä vuosienkin jälkeen hän muisti, miltä tuntui vierestä katsoa ruuan haaskaamista.

Ruokaan liittyy myös sen hankkiminen, joka saattaa vaatia aikaa ja resursseja.

Olen saanut kokea, etten yhteiskunnan silmissä tuottava tai arvokas, koska en tee työtä. Olen saanut kuulla, että samahan minun on täytellä Kelan lomakkeita tai seisoa leipäjonossa, sillä jotainhan minun kuulemma pitää elantoni eteen tehdä. Lausujina ovat olleet niin sosiaali- ja terveysalan ammattilaiset kuin läheiseni. (34)

Köyhyys käy työstä. Suurin osa päivästäsi kuluu ruuan hommaamiseen konkreettisesti. Ero kivi-kautiseen elannon hankkimiseen on vain siinä, että ruoka hankitaan ylijäämäruuan varastoista; pitkin kaupunkia ja eri tahoilta. Rieskaa sieltä, tomaattimurskaa täältä. Leipäjonoissa menee aikaa, mutta sitähan köyhällä on. (84)

Riittävän ravinnon saaminen saattoi olla myös sidottu erilaisiin palveluihin kuten ruokajonoihin. Näihin turvautuminen vaatii myös aikaa ja vaivaa. Kirjoittaja (34) kuvaa myös kuinka viranomaiset sekä läheiset olettavat hänellä olevan aikaa sekä voimavaroja esimerkiksi leipäjonossa käymiseen. Seuraava kirjoittaja (84) toteaa köyhyyden käyvän työstä hänen haaliesaan päivän ruuan eri tahoilta ympäri kaupunkia. Raijas (2017) toteaa, ettei halvalla ja

terveellisesti syöminen ole itsestäänselvyys. Usein myös oletetaan, että pienituloisen voi nähdä vaivaa ruokailun ja ruuan hankkimisen suhteen. Ei kuitenkaan voida vaatia, että köyhien tulisi olla valmiita käyttämään aikaa ja vaivaa ruuan hankkimiseen ja ruuanlaittamiseen kompensoidakseen puuttuvia taloudellisia resursseja. Taloudelliset ongelmat voivat esimerkiksi johtaa vähäisiin voimavaroihin, jolloin ruokatalouden suunnittelu ja edullisten tuotteiden hankkiminen voi olla haastavaa. (Raijas 2017, 471.)

Ruumiillisuus on myös vahvasti läsnä terveyden kysymysten kautta. Köyhyys vaikuttaa yksilön hyvinvointiin ja terveyteen etenkin ollessaan pitkäkestoista (Eskelinen & Sironen 2017, 43), mutta toisaalta terveydentila voi olla myös syy köyhyyteen.

Tarkoitus kirjoittaa köyhyydestä, ja huomaan että sitä ollut vaikea tehdä ilman, että tulee kerrottua liikaakin sairaudesta. Tämä kuitenkin ehkä kertoo juuri siitä, miten vahvasti nämä kaksi ovat toisissaan sidoksissa. (20)

Terveyteni takia en ole koskaan ollut samalla viivalla kuin muut, enkä tule koskaan olemaankaan. Se tuo elämään näköalattomuutta. (9)

Kirjoittaja (20) toteaa, että hänen arjessaan köyhyys ja sairaus kulkevat rinnakkain erottamattomina toisistaan. Aineistossa sairaudet ja niiden vaikutus arkeen toistuvat eri muodoissa. Huomionarvoista on köyhyyden ja sairauden toisiaan vahvistava voima (Isola 2014, 290). Sairastuminen tai terveyden tilan yllättävä muuttuminen on myös usein jotain mitä ei voi ennakoida sen osuessa joko omalle tai läheisen kohdalle ja sillä voi olla merkittäviä seurauksia toimeentuloon niin lyhyellä kuin pitkällä aikavälillä johtaen mahdollisesti jopa työttömyyteen. Toisaalta toinen kirjoittaja (9) kertoo terveydentilan vaikuttaneen arkeensa aina. Tämänkaltainen tilanne, jossa sairaus rajoittaa ja antaa epätasa-arvoisen lähtökohdan elämään, oli myös aineistossa toistuva kertomus.

Toisaalta kehollisuuden kokemukset, kuten edellä olen kuvaillut, liittyivät köyhyydestä johtuvaan nälkään, kylmyyteen tai muuhun voimakkaasti fyysiseen kokemukseen ja toisaalta niissä on eroteltavissa häpeään sidoksissa oleva alemmuuden kehollinen kokemus, joka tulee esimerkiksi ympäristöstä poikkeavan vaatetuksen kautta.

Käyn ruokakaupassa Lidlissä ja vaateostoksilla kirpputoreilla. Niihin tunnen kuuluvani. Siellä kukaan ei katso minua pitkään tai käännä katsettaan pois. Hienoissa kaupoissa, kuten Sokoksella, minut valtaa tunne huonomuudesta. Ikään kuin minun ostovoimallani ei olisi merkitystä, ikään kuin en olisi arvokas palveltavaksi. Prismaankaan en koe kuuluvani, siihen ympäristöön istuvia vaatteita

minulla ei ole. Ja vaikka olisikin, minusta tuntuu sille kuin köyhyyden leima näkyisi siitä huolimatta. Olen merkitty nainen, köyhyyden merkitsemä. (84)

Välillä en pysty katsomaan itseäni edes peilistä, koska kirpputorivaatteet ja halvat eurolla ostetut meikit saavat näyttämään minut epäonnistuneelta. (55)

Olin nähnyt Aholaidan ikkunassa samanlaisia kerhotossuja kuin kirkon kerhon tavallisilla lapsilla ja vannottanut äitiäni, että juuri sellaiset minullekin täytyy ostaa. Tintti-tarhatossut ehdottomasti, eikä niitä halvempia, mutta epäkäytännöllisiä sukkamokkasiineja. Tintti-tarhatossut edustivat kuusivuotiaalle minulle normaalia elämää ja huolenpitoa. Innokkaista ponnisteluistani huolimatta kävi kuitenkin niin, että minä aloitin opintopolkuni esikoulussa halvoissa sukkamokkasiineissa. (26)

Edellä olevat ovat kertoneet, kuinka ulkopuolisuus ja eriarvoisuus kiteytyy heille vaatteissa ja ulkomuodossa. Vaatteisiin liittyvä ulkopuolisuus konkretisoituu etenkin sosiaalisissa tilanteissa kuten ensimmäinen kirjoittaja (84) kuvaa. Hän kokee olevansa ulkopuolisten silmissä merkattu nainen ollen hyvin tietoinen siitä, minne hän kuuluu ja minne hän ei kuulu ulkomuotonsa puolesta. Käytetyistä vaatteista ja meikeistä voi tulla yksilölle määrittävä tekijä suhteessa muihin kuten seuraava kirjoittaja (55) kertoo. Viimeisen kirjoittajan (26) kokemus on lapsuudesta, jossa hänelle köyhyyden mittariksi muodostuivat Tintti-tarhatossut. Erottuminen voidaan kokea häpeällisenä herättäen voimakkaita ulkopuolisuuden tunteita. Suhteellisen köyhyyden kautta tarkasteltuna köyhyyden ruumiilliset kokemukset voivatkin kiteytyä esimerkiksi vaatteisiin, kuten Adam Smith teoksessaan *The Wealth of Nation* havainnoi. Smith kuvaa, kuinka eri aikakausina ja eri kansojen välillä välttämättömydet elämiselle vaihtelevat. Hän kuvaa kehityskulkua pellavapaidan ja nahkakenkien kautta, jotka olivat 1770-luvulla olennainen välttämättömyys itseään kunnioittavalle kansalaiselle, siinä missä roomalaiset ja kreikkalaiset aikanaan pärjäsivät hyvin ilman näitä hyödykkeitä. Samoin nahkakengät määrittivät Englannissa ihmisen asemaa, kun taas Skotlannissa tai Ranskassa ei ilman kenkiä kulkemisessa ollut häpeää. (Niemelä 2005, 468–469; Kangas ja Ritakallio 2008, 4). Myös aineistossa viitataan usein vaatteiden myötä tulevaan kokemukseen toiseudesta, ulkopuolisuudesta ja häpeästä. Hyvinvointiyhteiskunnassa esimerkiksi nuhruisuus ja vaatteiden kuluminen ovat kiinnittäneet huomiota ja herättäneet alemmuuden tunteita. Toisaalta kirjoituksissa nostettiin esille hetkiä, jolloin erottelevilta katseilta pystyi piiloutumaan.

Ainoita paikkoja, joissa köyhyys ei erotu tai tuota erottautumista, ovat kaupungin uimahallit, joissa käyn kahdesti viikossa. Köyhyys voi toki näyttäytyä riutuneena ja alipainoisena ruumiina, mutta länsimaissa myös ylimääräisenä rasvakerroksena tai oluesta turvonneena vatsana. Paljas kehomme ei paljasta sosiaalista taustaamme suihkussa tai saunan lauteilla, jossa kuka vain voi istua vieresämme tai puhdistaa itseään yleisissä suihkutiloissa uimahallin tarjoamilla suihkugeeleillä. Köyhyys piiloutuu suljettuun pukukaappiin, josta voi löytyä asunnottoman koko omaisuus muovipussissa tai hyvin toimeentulevan arkivaatteet siististi viikattuina. (18)

Edellä olevassa lainauksessa kirjoittaja (18) kertoo, kuinka hän kokee paljaan kehon ilman vaatteita takaavan yhdenvertaisen aseman uimahallin saunassa. Köyhyyden tunnusmerkkinä toimivat vaatteet on suljettu pukuhuoneen kaappiin ja päällepäin näkyviä erottavia tekijöitä ei ole havaittavissa. Myös Hannele Harjusen näkökulmat ruumiillisuuteen lihavuustutkimuksen kautta osuvat mielenkiintoisesti sekä luokkayhteiskunnan, terveyden että ruumiillisuuden risteyskohtiin. Hänen mukaansa tällä hetkellä terveystaloudessa talouden rooli on korostumassa, jolloin talous ja taloudelliset olosuhteet läpileikkaavat käsityksiämme "oikeanlaisista" ja "hyväksyttävistä" ruumiista, kuten myös itse ruumiisiin sekä ruumiillisiin kokemuksiin (Harjunen 2017, 176). Vaikka kirjoittaja kuvaakin paljaan kehon olevan myös riisuttu köyhyyden tunnusmerkeistä, Hannele Harjusen havaintojen mukaan lihavuus yhdistyy mielikuvien tasolla yksilön luokkastatukseen, jolloin luokalle pystytään luomaan ulkoinen tunnistettava merkki. Lihavuus ja alhainen luokkastatus vahvistavat hänen mukaansa molemminpuolisesti niihin liitettyjä stereotypioita (Harjunen 2012; Harjunen 2017, 174). Tämä ei toki ole aina yksilötasolla toteutuva yleistys, kuten kirjoittajan mainitsema esimerkki uimahallista yhdenvertaisena tilana tuo esiin.

Vaatteiden, ulkomuodon ja päällepäin nähtävän sekä fyysisesti kaihtavan perustarpeiden tyydyttymättömyyden lisäksi köyhyyden kokemusta kuvattiin syvemmälle ulottuvana, yksilöä määrittelevänä kehollisena kokemuksena.

Ruokaravintolan ohi mennessä tunnen joskus voimakasta, pusertavaa ja musertavaa fyysistä kipua. Mietin, miltä tuntuisi istua sisällä muiden joukossa saaden tilata juuri mitä haluaa. Olla osa muita, tuota ryhmää. Kahtiajako tuntuu välillä kovinkin vahvalta vähävaraisten ja parempi tuloisten kesken. (35)

Kirjoittaja (35) kuvaa köyhyyden kokemusta fyysisenä kipuna, joka herää voimakkaasti ulkopuolisuuden, toiseuden kokemuksesta hänen ohittaessaan ravintolan. Luokan ruumiillisuudesta arjen köyhyyden kokemusten kautta on kirjoittanut myös Harley Bergroth. Hän havainnoi, kuinka arkipäivän luokkapuhe on siirtynyt koskettamaan ruumiista koskevia puhetapoja, joilla määritellään "normaalin" ja samalla "epänormaalien" eroja. Tällöin sosiaalista epäarvoisuutta käsitteellistävä yhteiskuntaluokka muuttuu eläväksi ruumiissa. Bergroth toteaa, että ruumiillisuuden tutkimuksen kautta on mahdollista hahmottaa erontekojen dynamiikkaa, luokan häivyttämisen sekä löytämisen käytäntöjä sekä kokemuksia luokasta arjessa. Hänen mukaansa huomionarvoista on myös, että ruumiin arvottaminen on aina sidoksissa poliittisiin perusteisiin. (Bergroth 2016, 166–168.) Lainauksessa kirjoittaja asemoi itsensä ulkopuoliseksi,

vähävaraiseksi toiseksi katsoessaan sisälle ravintolaan. Bergroth kuvaakin köyhän näkevän itsensä usein patologisena toisena, joka voi johtaa minuuden osittaiseen torjuntaan (Bergroth 2016, 183).

Mielenkiintoista on, miten ruumis asetetaan arvioivan katseen kohteeksi toistuvasti ja miten syvälle köyhyyden koetaan ulottuvan.

Köyhyys on niin syvälle nahkaani tatuoituna, että uskon sen näkyvän kasvojeni ilmeistä, puheistani, ruumiini asennoistakin. Köyhyys on juurtunut olemukseeni sillä tavalla, etten koskaan voi esittää uskottavasti hyvinvoivan osaa. (50)

Vaikka elämässäni on tälläkin hetkellä käynnissä yhteiskuntatieteistä tuttu käsite, sosiaalisen liikkuvuuden ilmiö (ja erityisesti hierarkian huipun suuntaan), köyhyys ikään kuin asuu edelleen minussa. Se kummittelee vanhoina elettyinä muistoina ja kokemuksina, sekä toimii kokemusten myötä merkittävänä hiljaisena tieto- ja osaamisvarantona arjessa sekä opinnoissani. Lisäksi köyhyydellä on myös merkittävä ruumiillinen puoli: se näkyy ja tuntuu edelleen pukeutumisessani, eleissäni, tavassa kantaa itseäni. (18)

Kirjoittaja (50) kuvailee köyhyyttä ”nahkaansa tatuoituna” häntä perustavanlaatuisesti määrittävänä ja muotoilevana niin ettei hän koskaan voi ”esittää” muuta. Jälkimmäinen kirjoittaja (18) tulkitsee köyhyyden asuvan edelleen hänessä elettyinä muistoina ja kokemuksina. Molemmissa lainauksissa kirjoittajat kuvaavat köyhyyden kokemusta, joka perustavanlaatuisesti määrittää heitä vaikka taloudellinen tilanne muuttuisikin. Kaiken kaikkiaan köyhyys tuntuu, tukahduttaa, näännyttää ja kaihertaa eikä näitä tuntemuksia ole aina helppo karistaa hartioilta vaikka taloudelliseen tilanteeseen tulisi muutos.

Bergrothin mukaan ruumis kokevana subjektina, tarkkailtava objektina sekä tuotettuna minuu-tena on yksilön tapa olla suhteessa ympäröivään yhteiskuntaan. Hän toteaa sekä Pierre Bourdieun että Foucault’n nähneen ruumiin sosiaalisen hallinnan ja vallan välikappaleena. Bourdieun kuuluisaksi tekemä käsite *habitus* pureutuu yksilön asemaan luokkayhteiskunnan verkostossa myös hänen ulkoisten ominaisuuksiensa kautta, jossa tiedostetut ja tiedostamattomat maailmassa olemisen tavat sekä maku ja tyyli määrittelevät sosiaalista asemaa. Foucault taas näkee vallan tuottavan subjektin sekä yksilön arkisen kokemuksen. Hänen mukaansa vallassa olevien diskurssien myötä tietyt ruumiit määritellään normaaleiksi ja toiset epänormaaleiksi, jolloin tämänkaltaisen normalisoivan biovallan kautta ihmis- ja ruumismassat asetetaan kontrolloidusti tuotantokoneistoon. Foucault näkee vallan kohdistuvan myös yksilöön itseensä tämän sisäistämien minätekniikoiden kautta. Bergroth huomauttaa ruumiin arvottamisen olevan

aina sidoksissa poliittisiin perusteisiin (Bergroth 2016, 167–168). Ruumiillisuus kietoutuukin usein yhteen ”normaaliuden” vaatimuksen kanssa. On olemassa luotu ideaali, jonka saavuttaessasi tulet hyväksytyksi ja kuulut joukkoon siinä missä poikkeava, epänormaali suljetaan ulkopuolelle.

5.3 Hallitseva häpeä

Häpeä on yksi voimakkaimmista tunteista, mitä köyhyys herättää. (69)

Kuten kirjoittaja kertoo, häpeä on yksi voimakkaimmista köyhyyden aiheuttamista tunteista, sen ollessa hallitseva, yksilöä kurissa ja nuhteessa pitävä. Häpeä on kulttuurista riippumatta läsnä lapsuudesta lähtien yksilöä ohjaavana tekijänä, joka kasvattaa meidät noudattamaan yhteisön normeja ja sääntöjä. Perinteisesti häpeä määritellään tunteena, joka herää arvioituamme toimineemme tai tehneemme jotain väärin ja se toimii perustavanlaatuisena rakennusaineena muun muassa itsearvotukselle (Strong 2020, 74; Lewis 1995, 2). Anges Hellerin mukaan häpeän tunne saa meidät mukautumaan kulttuuriympäristöömme. Muiden katse ohjaa meitä tunteiden ja kehon reaktioiden kautta jo lapsuudesta asti ja häpeän tunnetta voi hänen mukaansa tulkita sisäsyntyiseksi moraaliseksi tunteeksi siitä, mikä on hyväksyttävää ja mikä ei. Näin ollen se on olennainen osa esimerkiksi sosialisaatiota, jolla yksilö asettuu osaksi yhteisöä. (Heller 1982, 215–216.) Hellerin huomiot todentavat myös sen, kuinka voimakas hallinnan muoto häpeä on yhteisön tai yhteiskunnan näkökulmasta. Onhan häpeä tunne, jota yhteiskunnassa voidaan käyttää hallinnan välineenä, sen toimiessa tehokkaana kontrollin ja kurinpidon välineenä ohjaten yksilöä sopeutumaan yhteiskunnan normeihin, odotuksiin ja arvoihin.

Vaikka sivusin jo edellisissä analysointiluvuissa häpeän kokemuksia identiteetin sekä ruumiillisten kokemusten yhteydessä, tarkastelen sitä vielä erillisenä köyhän arkeen vaikuttavana tekijänä tässä luvussa. Häpeä on usein laaja-alaisesti tutkijoita kiinnostava aihe, jota voi tarkastella monitahoisesti joskaan ei ongelmitta. Esimerkiksi Elina Oinas huomauttaa, kuinka haastava tutkimuksen kohde häpeä on. Tämä johtuu siitä, että vaikka häpeän tunne on löydettävissä aineistoista, on se usein piilotettu tulkitsijalta ja sitä harvoin ilmaistaan suoraan (Oinas 2021, 151). Valitsemassani aineistossa tilanne oli toisenlainen. Häpeä tuntui läpileikkaavan erilaisia kertomuksia ja sitä sanoitettiin toistuvasti erilaisten esimerkein ja kokemusten kautta.

Aineistoon tutustuessani koin, etten voi sivuuttaa niin vahvasti esiin nousevaa teemaa. Vaikka häpeä on osin läsnä taustalla myös muissa aineistoluvuissani, koen merkitykselliseksi nostaa sen yhdeksi yksilön itseensä kohdistamaksi hallinnan muodoksi ja tarkasteltavaksi teemaksi, sillä koin sen toistuvasti yksilöä arkea hallitsevana kokemuksena.

Köyhyydestä tehdään tilastoja ja lasketaan rajoja, joiden avulla sitä voidaan tarkastella lukuina tai määrinä. Köyhyys ei ole kuitenkaan pelkkiä lukuja tai määriä: siihen sisältyy hyvin paljon tunteita. Siihen liittyy huonommuuden ja epäonnistumisen tunnetta sekä häpeää. (65)

Kuten kirjoittaja (65) toteaa, köyhyys ei ole pelkistettävissä lukuihin ja määriin, vaan niiden taakse jää yksilön subjektiivinen kokemus köyhyydestä sekä paljon erilaisia tunteita. Kati Launis, Harley Bergroth ja Anu-Hanna Anttila ovat tarkastelleet eriarvoisuuden ja luokattomuuden kokemuksia vuoden 2006 Arkipäivän kokemuksia köyhyydestä -kirjoituskilpailuaineistosta. He määrittelivät köyhyyden sosiaalisena tilana, jossa käsitys itsestä sekä omasta tilanteesta muotoutuu aina suhteessa toiseen. He havaitsivat köyhyyden kokemuksellisuus ilmenevän kirjoituksissa tunteina, joista vahvimmin esiin nousi häpeä. Häpeän kokemukset kietoutuvat yhteen myös vihan, kapinan, toivottomuuden, vaihtoehdottomuuden ja alistumisen tunteisiin. (Launis, Bergroth & Anttila 2016, 163–164.)

Etenkin häpeän tunne toistuu kirjoituksissa hallitsevana, asemoiden kirjoittajat yhteiskunnan ulkoreunalle ja alistaen heidät muiden arvioinnille arjessa.

Köyhyys merkitsee minulle häpeää. Se merkitsee sitä, että olen yhä uudelleen väärä ihminen väärässä paikassa väärään aikaan. Se on kykyä tunnistaa paremmat ihmiset ja painaa katseensa alas, se on pelkoa kiinnijäämisestä. (50)

Köyhyys on saanut katseeni painumaan maahan satoja kertoja sekä häpeämään itseäni ja elämäni. Epäilemään omaa ihmisarvoani. (84)

Arkielämässä asioidessani apteekissa koen alistuneisuutta ja huonommuutta, sillä kun käytännössä huomataan, että on toimeentulotuen asiakas. Sama vaikka olisikin ollut töissä pienellä palkalla ja vähillä tunteilla, ja silti saat merkin otsaasi, että olet ”juuri heitä”. Hävettää, leikkii kuin ei olisi-kaan. Mietti, että mitähän he miettivät tai katsovatko pahasti. (35)

Kirjoittajat kuvaavat häpeän kokemista heidän ollessaan sosiaalisissa tilanteissa katseen kohteena. Arjessa erilaisia kohtaamisia sävyttävät toistuvat alemmuuden, toiseuden ja häpeän tunteet, jotka saavat painamaan katseen alas kuten kirjoittajat (50 & 84) mainitsevat. Myös katseen kohteena oleminen pistää seuraavan kirjoittajan (35) miettimään näkevätkö muut, että olen ”heitä”. Vaikka häpeän tunne on yksityinen ja henkilökohtainen, se heijastuu usein ympäristön reaktioista tai ennakkoluuloista, ovat ne sitten todellisia tai eivät. Samuel Strongin mukaan

häpeä onkin prosessi, jota harjoittavat häpeän tuottajien lisäksi myös sen kokijat. Häpeä ei ole hänen mukaansa myöskään vain yksityinen tunne vaan sillä on myös poliittisesti ja sosiaalisesti rakennettu luonne, jolla tuotetaan normatiivisia toimintamalleja. (Strong 2020, 74.) Hallinnallisuuden näkökulmasta häpeä on hyödyllinen tunne, joka ohjaa yksilön käytöstä yhteiskunnan jäsenenä.

Kun köyhyys muodostuu osaksi identiteettiä, ihminen voi syrjäytyä ja uskoa, ettei hänestä ole työelämään. Tähän saattaa liittyä myös voimakasta häpeää ja nimenomaan häpeä voi syrjäyttää ihmisen entistä pahemmin yhteiskunnasta. Tästä yhteiskunnan eriarvoistumisesta ollaan huolissaan ja syystäkin, sillä jokaiselle on annettava samat mahdollisuudet ja turvattava riittävä toimeentulo. Häpeän sukupolvien ketju on katkaistava, sillä juuri sukupolvelta toiselle periytyvä opittu häpeä on suurin ongelma, ei itse köyhyys. (1)

Kirjoittaja (1) tulkitsee, millaisia vaikutuksia yhteiskunnallisella eriarvoistumisella ja köyhyydellä on yksilötasolla. Köyhyyden muodostuttua osaksi identiteettiä, muuttaa se ihmisen ymmärrystä itsestään perustavanlaatuisesti, herättäen häpeää. Psykologi Michael Lewis on kuvannutkin, että häpeään johtavat teot, jotka koetaan ja arvioidaan häpeälliseksi omaa toimintaa refleктоitaessa. Itsellä ja itsetietoisuudella on suuri merkitys häpeän syntymisessä. Häpeä on myös syvemmälle ulottuvaa, ei vain toimintaan sidottua tunnetta ja häpeän määrittäessä perustavanlaatuisesti itsen olemassa oloa se lamauttaa ja estää muutoksen. (Lewis 1995, 33). Kirjoittajan kuvaama tilanne työelämän ulkopuolelle jäämisestä ja syrjäytymisestä voidaan nähdä toimintana, joka häpeää aiheuttaa. Lewisin kuvaama muutoksen estävä lamaannus voi olla seuraus esimerkiksi pitkäaikaisesta työttömyys- tai köyhyysjaksosta.

Lister toteaa, että köyhyyteen kuuluvan materiaalisen puutteen lisäksi myös ihmisarvoa heikentävä sosiaalinen suhde yhteiskuntaan. Se näkyy muun muassa siinä miten köyhistä puhutaan ja miten heitä kohdellaan. Kun epäkunnioitus, häpeä ja kokemus heikentyneenä kansalaisena olemisesta juurtuvat ihmiseen, ne luovat sosiaalista etäisyyttä rakentaen pohjan toiseuden kokemukselle. (Lister 2013, 112–113.) Yksi toistuva häpeää aiheuttava teema oli avun hakeminen, jossa korostui tilanne yhteiskunnallisesta etäisyydestä avunantajien kanssa.

Kun seison kirkon ruokajonossa ja näen kuinka ohikulkijat tuijottavat, tunnen häpeää. Mitähän he minusta ajattelevat, että olen juoppo tai narkkari, joka on tuhannut kaikki rahansa aineisiin ja nyt kerjää ilmaista ruokaa? (1)

Ruokajaossa ja leipäjonossa olen käynyt pahimpina aikoina, mutta se ovat todella nöyryyttäviä ja ihmisarvoa alentavia. Pukeudun johonkin vanhoihin risoihin, jos joku tuttu sattuu näkemään. Turvaudun siihen vain silloin, kun ei ole varaa ostaa ruokaa. (65)

Molemmat kirjoittajat (1 & 65) kuvaavat ruokajonoihin liittyvää häpeää. Kirjoituksista on tulkittavissa kuinka häpeä konkretisoituu muiden katseen kohteena olemisesta. Virkkunen toteaa köyhyyden herättäneen häpeän tunteita jo 1930-luvun Suomessa, jolloin myös erityisen nöyryyttävänä koettiin julkinen köyhäinavun pyytäminen ja kerjuu. Näihin turvauduttiin vasta viimeisinä keinoina, sillä ne merkitsivät vastaanottajalleen mahdollisesti pilkan kohteeksi joutumista ja moraalisaarnaa. Avusta myös saatettiin kieltäytyä osoittaen itsekontrollia. Tähän Virkkunen viittaa kiistämisen kulttuurina¹⁰, vastahankaan asettumisena ja vastarintana alistajia vastaan. (Virkkunen 2010, 258–260.) Myös nyky-Suomessa avun hakemiseen, saamiseen ja vastaanottamiseen voi liittyä häpeän tunteita. Esimerkiksi leipäjonoissa käymiseen liittyvä häpeä on koettu ongelmallisena suomalaisen hyvinvointivaltion mittapuussa (Ohisalo, Laihiala & Saari 2015, 443). Merkityksellinen havainto, jonka Walker ja Chase ovat tutkimuksissaan tehneet on se, kuinka stigmaa tai häpeää aiheuttavat avun muodot ovat myös psykologisesti kuormittavia. He viittaavatkin ILO:n (International Labour Organisation) suositukseen 202, jossa päättäjiä ja tutkijoita kehoitetaan tarkastelemaan poliittisia ohjelmia ja toimenpiteitä myös häpeän linssien kautta pitäen silmällä huomioivatko ne ihmisarvon. Vaikka ihmisarvo ei ole häpeän antonyymi, arvokkuus huomioimalla on mahdollista karistaa häpeän tuomaa varjoa ja tukea köyhyyttä kokevien itsetuntoa. Samaa linssiä tutkijoiden mukaan olisi hyvä hyödyntää politiikassa ja mediassa, jossa avunsaajat esitetään stereotyyppisesti pummeina, taakkana tai alaluokkana. (Walker ym. 2013, 231.) Tämänkaltaiset leimaavat mielipiteet ja niiden vaikutukset yksilöön olivat läsnä myös aineistossa. Häpeän yhteydessä tämä johti viime kädessä siihen, että syy köyhyyteen nähtiin olevan yksilön itse aiheuttama.

Köyhyydestä puhuminen on häpeällistä. Kukaan ei halua kuulla siitä eikä ottaa siihen kantaa. Minua syytetään köyhyydestäni ja velkaantumisestani. Se on raskas taakka kannettavaksi. (22)

En ole pystynyt kertonut muille rahallisesta tilanteestani, koska olen hävennyt itseäni suunnattomasti. Aivan kuin köyhyys olisi minun oma vikani. (28)

Kirjoittajat (22 & 28) kuvaavat, kuinka häpeä omasta tilanteesta hiljentää. Sisimmässä oleva kokemus siitä, että on itse aiheuttanut toiminnallaan tilanteen, on raskas häpeää aiheuttava taakka. Aiemmin mainitsemani häpeän kaksoisluonne julkisen ja yksityisen välillä on nähtävissä näissäkin lainauksissa. Strongin mukaan häpeä paljastaa sitä kokevan asemoiden

¹⁰ Käsitteellä kiistämisen kulttuuri viitataan valtasuhteeseen alistetun ryhmän tai kansanosan ja ylemmän ryhmän välillä. Toiminnan tavoitteena on puolustautua yhteiskuntaluokan hegemoniaa vastaan. (Virkkunen 2010, 259.)

subjektin yhteiskunnan normien ja arvojen alapuolelle. Näin ollen häpeää määrittää dualistisuus paljastavan ja toisaalta piilottavan luonteensa vuoksi. Olennaista on, millainen yhteiskunnallinen alennustila häpeän kokemus sitä kokevalle on. (Strong 2020, 74.) Myös Chase ja Walker määrittelevät häpeän olevan sisäisesti koettu, mutta ulkoisesti määrätty (Chase & Ban-tebya-Kyomuhendo 2015, 284; Chase & Walker 2013.) Köyhän kokeman häpeän voi ajatella vertautuvan keskiluokkaiseen normaaliin, jolloin vastakohtaksi rakentuvat yhteiskunnallinen tarpeettomuus ja sosiaalinen kelvottomuus (Launis, Bergroth & Anttila 2016, 163–164).

Tässä luvussa olen tarkastellut, millaisia muotoja yksilön itseensä kohdistama hallinta saa identiteetin, ruumiillisuuden ja häpeän teemojen alla. Huomionarvoista on, että yksilön itseensä kohdistama hallinta on luvussa rakentunut lähes poikkeuksetta vastinparina ulkopuolelta häneen kohdistuville hallinnan elementeille. Tulkinnat identiteetistä rakentuvat vertautuessaan esimerkiksi keskiluokkaan samoin kuin ruumiillisissa kokemukset olemassa olevaan ”normaaliin”. Häpeän tunteen kaksijakoisuus yksityiseen ja toisaalta julkiseen noudattelee myös tätä samaa periaatetta. Häpeä on myös voimakkaasti sekä identiteettiin että ruumiillisuuteen heijastuva elementti. Hallinnan muotona häpeä on tehokas muovaten yksilön suhdetta yhteiskuntaan perustavanlaatuisesti sekä ohjaten tavoittelemaan yhteiskunnan normien mukaisia ominaisuuksia sekä statusta.

6 VASTARINTAA JA NEUVOTTELUA HALLINNASTA

Aiemmissa aineiston analysointiluvuissa olen tarkastellut, millaista hallintaa köyhään kohdistuu ja toisaalta millaista hallintaa he itseensä kohdistavat. Tämän luvun tavoitteena on tarkastella, millaisia vastauksia hallintaan ja valtaan kirjoituksista on tulkittavissa. Köyhän arjessa ovat erilaiset taloudelliset, kulttuuriset ja sosiaaliset rajat usein voimakkaasti läsnä. Vaikka rajalliset toiminnanmahdollisuudet ja resurssit toimivat taustakertomuksena, voi rinnalle nostaa toisenlaisen tavan tarkastella köyhyyden asettamia realiteetteja arjessa. Tässä luvussa avaan millaisia toisin tekemisen ja olemisen muotoja, sekä vastarintaa kirjoittajien kertomuksista on tulkittavissa.

6.1 Arjessa selviytyminen

Kuukaudesta on tullut minulle eräänlainen yksikkö selviytymispelissä, jossa ideana on saada autiomaa kukoistamaan lähes olemattomilla resursseilla. (55)

Aineistossa arkea kuvataan usein selviytymisenä. Esimerkiksi edellä olevassa lainauksessa kirjoittaja (55) kuvaa ajattelevansa kuukautta yhtenä yksikkönä selviytymispelissä, jossa olemattomilla resursseilla on saatava arki toimimaan. Tämä kuvaa mielestäni hyvin arkeen liittyviä köyhyyden asettamia rajoja, joiden puitteissa yksilö pyrkii ”pelaamaan”, selviytymään. Isolan ja Turusen mukaan selviytyminen on ollut köyhyyden tutkijoita laajasti kiinnostanut teema, jota on lähestytty yhteiskunta- ja käyttäytymistieteellisessä tutkimuksessa muun muassa

toimintakyvyn ja -mahdollisuuksien, resilienssin ja hyvinvoinnin kautta. Näin tarkasteltuna selviytyminen voi pelkistyä yksilön suoritukseksi, vaikka sosiaalisena prosessina siihen liittyvät yksilön ulkopuoliset järjestelmät, kuten valtio ja lähiyhteisö toimineen ja tavoitteineen. Vaarana yksilöön keskittymisessä on yhteiskunnallisten rakenteiden ja ehtojen, kuten sen miten yksilön odotetaan ohjautuvan ja toimivan, sivuuttaminen. Nämä rakenteet ja ehdot kuitenkin määrittelevät selviytymisen suuntaa, mahdollisuuksia ja rajoja. Yksilön ja ympäröivän järjestelmällä tavoitteet voivat usein kohdata, vaikka tavat ja keinot saavuttaa ne vaihtelisivatkin. Toisaalta valtion ja yksilön tavoitteet voivat olla ristiriidassakin keskenään. (Isola & Turunen 2014, 7–12.)

Selviytymistä voi tarkastella myös yksilön vastauksena häneen kohdistuvaan valtaan ja hallintaan. Selviytymistä pidetään liian helposti itsestäänselvyytenä, eikä sitä tunnisteta toimijuuden ilmentymänä (Lister 2015, 147). Se on ainut keino, tapa, millä vastata taloudellisesti, sosiaalisesti ja kulttuurisesti rajoitettuun arkeen, jossa muun muassa byrokratia ja köyhiin kohdistuvat ennakkoluulot ovat läsnä. Pääsääntöisesti selviytymiseen suhtauduttiin aineistossa käytännönläheisesti yksilötasolla tuoden esille erilaisia esimerkkejä kuinka arjessa pärjätään. Muun muassa kuluttamisen vähentäminen, tarpeettomien hankintojen välttäminen, kierrättäminen, käytettynä ostaminen, tarjoukset ja avun vastaanottaminen olivat osa köyhyydestä selviytyjän arkea. Selviytyminen herätti erilaisia ajatuksia ja tunteita kirjoittajissa.

Meillä ei ole varaa jäädä surkuttelemaan pettymyksiä, joten yritämme uudelleen tai yritämme täysin toisenlaista ratkaisua. Mutta me yritämme. Ja me selviydymme. Olen aika ylpeä oikeastaan, ja enimmäkseen tyytyväinen. Stressiä aiheuttaa jatkuva hakeminen, anominen ja suorastaan kerjääminen. Se on vain pitänyt hyväksyä osaksi elämäntilannetta, jota ei voi muuttaa näillä voimilla eikä näillä käsillä. (46)

Kirjoittaja (46) kertoo selviytymisen olevan osa elämäntilannetta, joka tulee vain hyväksyä. Vaikka arki on ajoittain kuormittavaa ja esimerkiksi jatkuva taloudellinen huoli hakemuksiin aiheuttaa stressiä, ovat hänen päällimmäisiä tunteitaan selviytymisestä kertoessa ylpeys ja tyytyväisyys. Arjessa ei jäädä miettimään pettymyksiä, vaan niistä pyritään laskemaan irti ja yritetään uudelleen. Tämänkaltainen kuvaus arjesta ja selviytymisestä nousi esiin aineistossa toistuvasti. Köyhyys koettiin arjen seuralaisena, jonka kanssa opittiin elämään tai sitä opittiin sietämään.

Köyhyys on osa jokaista päivää ja kaikkia arkielämän toimintoja. Se näkyy monien asioiden poissaolona, mutta myös huolten jatkuvana läsnäolona. Köyhyys on pitkälti sopeutumista ja hyväksymistä. Lopulta siitä tulee elämäntapa, jos ei ole mahdollisuuksia muuttaa tilannetta. (65)

Köyhyydestä selviytymisen koettiin esimerkiksi olevan pitkälti sopeutumista ja asioiden hyväksymistä kuten kirjoittaja (65) tulkitsee. Tilanteen jatkuessa muuttumattomana hän miettii sen muuttuvan jopa elämäntavaksi. Selviytymisen tunnistettiin kuitenkin syövä voimavaroja. Seuraava kirjoittaja kiteyttää kokemansa köyhyyden viitaten lukemiinsa köyhyystutkimuksiin.

Minun köyhyyteni on aivan samanlaista köyhyyttä kuin muidenkin köyhien. Tunnistan kaikista mahdollisista köyhyystutkimuksista itseni. Eräässä tutkimuksessa kerrottiin, että köyhyys on kuin aivoja syövä loinen, joka tuhlaa inhimillistä pääomaa ja resursseja. Olen samaa mieltä. Mahtaisin olla suorastaan Einstein ilman tätä jatkuvaa, loputonta ahdistusta siitä, kuinka selviämme seuraavaan viikkoon. En oikein edes osaa kuvitella elämää, jossa köyhyys ei kutistaisi aivokapasiteettiani. (19)

Kirjoittaja (19) tunnistaa tutkimuksista köyhyyden voimavaroja ja toimintamahdollisuuksia kaventavan vaikutuksen. Kun ajatukset pyörivät päivittäin arjesta selviytymisen ja välttämättömän toimeentulon ympärillä, ei ymmärrettävästi ole resursseja niin sanotusti ylimääräiseen. Tunnetilana on kirjoittajan kuvaama loputon ahdistus. Selviytyminen muuttuu jatkuessaan kuukaudesta ja mahdollisesti vuodesta toiseen olotilaksi, joka hallitsee ja kaventaa yksilön arkea. Saari toteaaakin yksilön toimintakapasiteetin heikkenevän taloudellisen niukkuuden seurauksena, vaarantaen kyvyn tehdä päätöksiä sekä suoriutua arjen rutiineista (Saari 2015, 39). Vaikean tilanteesta tekee myös sosiaaliturvan vaatima byrokratia, jolloin toimeentulo on useamman lomakkeen ja hakemuksen takana, kuten jo ensimmäisessä aineistoanalysointiluvussa osoitin. Huolta arjessa aiheuttaa myös se, ettei toimeentuloon voi aina luottaa, vaan tuki saattaa jäädä saamatta.

On myös aina varauduttava siihen, että perustoimeentulotukea ei syystä tai toisesta makseta joka kuukausi, joten olen aina henkisesti varustautunut siihen, että joudun todellakin koko kuukauden tulemaan toimeen neljällä sadalla eurolla ilman mahdollisuutta helpotukseen. (55)

Kirjoittajan (55) kuvaama tilanne, jossa kuukausittainen budjetti saattaa yllättäen leikkautua huomattavasti pienemmäksi, jopa olemattomaksi elämisen kustannukset huomioiden, aiheuttaa jatkuvaa stressiä. Tähän varautuminen niin taloudellisesti kuin henkisesti on kuluttavaa. Ruth Lister (2015, 148) huomauttaakin, kuinka arjesta selviytyminen köyhyydessä vaatii aikaa, erilaisia selviytymisstrategioita ja on usein luonteeltaan monimutkaista.

Olennaista kirjoittajien huomioiden mukaan oli, kuinka pitkä kokemus köyhyydestä oli.

Köyhyys on myös henkistä taistelua itsensä kanssa, kun huomaat, että se ei ollutkaan tilapäinen vaihe vaan siitä on tullut pysyvä osa elämää. (65)

Olen ollut niin kauan pienituloinen, etten oikein enää osaa sanoa, miten selviän arjestani, mitä selviytymiskeinoja käytän pärjätäkseni pienillä tuloilla. Keinot ovat olleet niin pitkään pysyvä osa jokapäiväistä elämääni, että ne ovat sulautuneet arjen osaksi. (31)

Edellä olevissa lainauksissa kirjoittajat kuvaavat kuinka köyhyydestä on tullut pysyvä osa elämää, jopa elämäntapa. Kirjoittajan (65) mukaan tilapäisen köyhyyden muuttuessa pysyväksi osaksi elämää muuttuu myös suhde koettuun köyhyyteen. Hän kuvaa sitä henkiseksi taisteluksi itsensä kanssa. Seuraava kirjoittaja (31) kuvaa, kuinka arjesta selviytyminen ja erilaiset keinot pärjätä ovat olleet osa arkea, että niitä on jo vaikea tunnistaa. Molemmat kirjoittajat ovat kokeneet köyhyyttä jo pitkään. Moisio (2006) mukaan köyhyyden toistuvuuden ja keston kuvaamiseksi toisistaan erotellaan tilapäis-, toistuvais- ja pitkäaikaisköyhyys. Tilapäisen köyhyyden osuessa syystä tai toisesta kohdalle on yleensä mahdollisuus turvautua säästöihin, lainaan tai elintapoja voi hetkellisesti muuttaa. Tilanteen jatkuessa toimeentulovaikeudet kuitenkin muuttuvat vakaviksi. Huomionarvoista on, että lyhytkin köyhyysjakso nostaa uusiutumiskäynnin vuosiksi ja köyhyyden kestäessä pidempään on tilannetta haastavampi muuttaa. (Moisio 266, 644–655.) Lyhyt- ja pitkäkestoinen köyhyysjakso vaativat myös erilaisia poliittisia toimia. Siinä missä lyhyt köyhyysjakso vaatii usein vain etuuskien tason ylläpitämistä, pitkäkestoinen köyhyys tarvitsee lisäksi muitakin tukitoimia kuten koulutusta, jotta köyhyydestä päästäisiin pois eikä se toistuisi. Huolestuttavaa onkin, että pitkittynyt köyhyys on lisääntynyt (Kauhanen, Riihelä & Tuomala 2020, 27) ja köyhyyden on jo pitkään pelätty muuttuneen ratkaisevalla tavalla ohimenevästä ilmiöstä pitkäkestoiseksi arjen seuralaiseksi (Penttilä ym. 2003, 14). Yksilön näkökulmasta puhutaan myös hyvin erilaisista vaikutuksista arkeen, riippuen köyhyysjakson pituudesta.

Kirjoitelmissa viitataan ajoittain myös elämisen arvoiseen elämään ja arvioidaan, onko köyhän elämä elämisen arvoista.

Elämäni tärkein kysymys on, että onko minulla varaa elää? Elämä tuntuu vain selviytymiseltä, jossa ei juurikaan ole varaa huvitteluun eikä mihinkään ylimääräiseen. (55)

On todella vaikeaa yrittää nähdä asioiden hyvät puolet ja jaksaa kun köyhyyden selviytymistaistelu vaan jatkuu ja jatkuu. Siihen alkaa turtumaan. (57)

Ensimmäinen kirjoittaja (55) miettii, onko hänellä varaa edes elää, sillä arki muodostuu vain selviytymisestä ilman muunlaista sisältöä. Toinen kirjoittaja (57) kokee loppumattoman

selviytymistaistelun turruttavan, jolloin on vaikea nähdä asioiden hyvät puolet. Loputon arjessa selviytyminen herättää monenlaisia tunteita. Vaikka osalle niukoilla resursseilla selviytyminen on osa elämää, sen enempää tilannetta arvottamatta, moni kuvasi tilanteen kuormittavan, luovan stressiä ja toivottomuutta. Pahimmillaan loputon ”selviytymistaistelu” passivoi ja katke-
roittaa.

Joskus puute tekee ajattelusta niin sysipimeää, ettei sieltä näe seuraavaan päivään, tämäkin hetki tuntuu liialta. Ei jaksa yrittää selviytyä, ei jaksa olla urhea ja kiitollinen elämästä. (69)

En aio palata enää koskaan siihen puuduttavaan ja turruttavaan elämään, joka on elämistä äärimmäisessä köyhyydessä. On paljon parempi siinä kohtaa vain lähteä oman käden kautta, koska pelkkä olemassa oleminen ei riitä ihmiselämäksi. Kun ei ole enää mitään koettavaa eikä mitään saavutettavaa, voisi yhtä hyvin olla kuollut. (8)

Toistuva arjessa selviytyminen sai kirjoituksissa myös hyvin synkkiä sävyjä. Kirjoittaja (69) kuvaa köyhyyden johtavan lamaan tilanteeseen, jossa ei enää jaksa. Toinen (8) miettii suoraan, ettei äärimmäinen köyhyys turruttavuudessaan ole elämisen arvoista elämää. Virkkunen huomauttaakin, että vaikka köyhyydestä syntyvät voimakkaat toiseuden kokemukset voivat herättää vihaa ja halua protestoida sekä kaunaa vallanpitäjiä kohtaan, ne voivat johtaa myös voimattomuuden ja alistumisen tunteisiin. (Virkkunen 2010, 274.) Edellä olevien kirjoittajien tulkinnoissa köyhän arki koettiin toivottomana. Toisaalta aineistosta oli havaittavissa myös miten vihan ja katkeruuden tunteet herättivät joitakin kirjoittajia miettimään myös moraalisen merkitystä.

Nälissään ja kylmissään sitä joutui venyttämään omatuntoa, pohti varastamiseen liittyviä etiikan kysymyksiä ihan eri kantilta kuin filosofian luennolla aikanaan. Ajankulussa oppi sietämään syyllisyydentunteita ja alkoi Robinhoodilaisesti uskoa, ettei varastaminen välttämättä väärin olekaan. (69)

Tavallaan ajattelee, että miksi edes yritän, eikö olisi sama panna ranttaliksi vaan, tehdä lisää velkaa ja mennä ulosottoon. Se kun kuitenkin näyttäisi olevan se ainut oikea keino saada yhteiskunnalta apua muuttuneeseen heikkoon tilanteeseen ainakin silloin kun tiput köyhyyteen. (57)

Edellä olevat kirjoittajat miettivät vaihtoehtojaan arjessa. Ensimmäinen (69) pohtii, onko varastaminen välttämättä väärin elämäntilanteessa, jossa vaihtoehtoja ei ole. Jälkimmäinen (57) miettii, miten pitkään on yritettävä kunnes luovuttaa ja ”heittää ranttaliksi”, milloin on ainakin oikeutettu apuun. Isola ja Suominen toteavatkin huono-osaisuuden synnyttävän vastakulttuuria silloin, kun yksilöllä ei ole mahdollisuuksia tavoitella tai saavuttaa yhteiskunnallisesti arvostettavia asioita. Voimattomuus, joka syntyy vallan puutteesta voi aiheuttaa vastareaktion, jossa kielletään yleisesti tavoiteltavien asioiden arvo sellaisenaan. Tämä voi johtaa pahimmassa tapauksessa myös häiriökäyttäytymiseen, palveluista kieltäytymiseen tai rikollisuuteen, sillä

yhteiskunnan säännöt tulkitaan epäreiluiksi. (Isola & Suominen 2016, 29.) Mielestäni huomionarvoista on, kuinka Isola ja Turunen kuvaavat selviytymistä prosessiksi, jonka ymmärtäminen auttaa kohdentamaan sosiaalipoliittisia toimia niitä tarvitseville. Olennaista tehokkaiden poliittisten ohjelmien luomisessa on kohderyhmän kuunteleminen, sillä jos taustaolettamukset ja tulkinnat eroavat merkittävästi, kohderyhmä voi asettua vastarintaan eivätkä heille tueksi aiotut toimet toteudu. (Isola & Turunen 2014, 5.) Edellytyksenä hyvinvoinnille tulee olemaankin se, että ihmiset tuntevat kuuluvansa yhteiskuntaan tai yhteisöön, sillä kokemus syrjään jäämisestä voi aiheuttaa tyytymättömyyttä sekä herättää muita tapoja vaikuttaa (Kivipelto & Saikonen 2017, 36).

6.2 Elämän arvot puntarissa

Ihmisten hyvinvointia ja tyytyväisyyttä elämään tutkinut Sakari Kainulainen (2014) on todennut onnellisia köyhiä löytyvän suomalaisesta yhteiskunnasta. Vaikka toimeentulo tiettyyn pisteeseen asti lisää tyytyväisyyttä elämään, nousevat ihmissuhteet, kansalaisyhteiskunta ja sosiaalinen pääoma taloudellisia tekijöitä merkityksellisemmiksi kokonaisvaltaisesta elämään tyytyväisyydestä puhuttaessa. (Kainulainen 2014, 485.) Stereotypiat rikkaista hyväosaisina ja köyhistä vastaavasti huono-osaisina elävät helposti tahtomatta mielissämme, mutta ne ovat läsnä myös yhteiskunnallisessa keskustelussa, jossa halutaan tietoisesti polarisoida. Kuitenkin on syytä muistaa, että yksilöt voivat olla elämäänsä hyvinkin tyytyväisiä vaikka taustalla olisi taloudellisia tai sosiaalisia vaikeuksia eikä moni pienituloisen pidä itseään todellisuudessa köyhänä. (Kainulainen 2014, 485 & 494). Rajoitetut mahdollisuudet ja niukkuus asettavat arjelle puitteet, jossa korostuu, mikä on tärkeää ja merkityksellistä. Kirjoitelmissa toistuvat pohdinnat siitä, mikä todella on yksilölle merkityksellistä ja mistä on valmis luopumaan, kun kaikkea ei ole mahdollista saada.

Köyhyys on antanut minulle oivan tilaisuuden oppia ihmisyydestä ja siitä olenkin kiitollinen. Olen oppinut katsomaan naamioiden ja kulussien taakse. Olen oppinut tavaran arvon ja sen, että se ei tuo onnea. (84)

Työttömänä ja toimeettomana oleminen on välillä tuntunut eräänlaiselta yksinpurjehdukselta tai erämaavaellukselta. Vaikka en ole keikkunut Atlantin aalloilla tehden vapaaehtoisesti irtiottoa entisestä elämästäni tai vaellellut Lapissa rinkka selässäni, ovat ajatukseni paikoitellen olleet hyvinkin syviä. Niille on kerrankin ollut aikaa ja tilaa. Vähän niin kuin yksinpurjehtijat ja vaeltajat kuvaavat, olen katsellut omaa elämäni ja ympärillä olevaa maailmaa välillä lintuperspektiivistä. Moni asia on saanut uudet mittasuhteet, niin hyvässä kuin pahassa. Elämän tarkoitus ja merkitys on alkanut aueta uudella tavalla. (27)

Ensimmäinen kirjoittaja (84) kertoo kokevansa köyhyyden antaneen tilaisuuden oppia ja arvioida uudelleen mikä elämässä on hänelle tärkeää, ”katsoen naamioiden ja kulissien taakse”. Jälkimmäinen kirjoittaja (27) kuvaa, miten työttömyys toi hänelle aikaa ja tilaa sekä perspektiiviä tarkastella elämän tarkoitusta. Molemmat tuovat esille, kuinka köyhyys on luonut tilaa tarkastella millaista elämää he elävät tai haluavat elää ja millaisia arvoja noudattaen. Sosiaalisten suhteiden rinnalla monelle kirjoittajalle tärkeitä ja merkityksellisiä osia elämää olivat myös luontosuhde ja ekologiset elämäntavat.

Käyttämäni aineiston keränneet Anna-Maria Isola ja Elina Turunen huomauttivat Sosiologi-päivien seminaariesityksessä, että ympäristöteemoista puhutaan eri tavalla vuoden 2006 Kokeuksia arkipäivän köyhyydestä -kirjoituskilpailuaineistossa verrattuna vuoden 2019 aineistoon. Vaikka teemat eivät ole täysin näkymättömissä aiemmissä aineistoissa, ovat ne selvästi enemmän läsnä tuoreimmassa aineistossa. Kestävä kehitys ja ympäristötietoisempi asenne-muutos näkyy muun muassa käsitevalinnoissa, sillä tuoreimmassa aineistossa viitataan muun muassa hiilijalanjälkeen ja kulutusvalintoja tarkastellaan tietoisemmin. (Turunen & Isola 2024.) Tämänkaltainen muutos on mielestäni aineistosta hyvin tunnistettavissa. Kestävät ratkaisut, planetaariset rajat, ekologisuus, ilmastonmuutos ja hyvä elämä ovat nostaneet merkitystään yhteiskunnallisista arvoista ja yksilön valinnoista puhuttaessa. Hyvinvointivaltiolle asetetaan jo vaatimuksia siitä, että sen tulisi olla myös ekologiset rajat huomioiva, tukien samalla ihmisten hyvinvointia (Kivipelto & Saikkonen 2017, 36), sillä on havaittavissa kuinka ilmastonmuutos tulee lisäämään globaalia jakoa rikkaisiin ja köyhiin. (Kivipelto & Saikkonen 2017, 36; Klein 2015, 66–67).

Lehdestä luen ilmastonmuutoksesta. Teen hiilijalanjälki testin. Minulla ei ole autoa, en matkustele, en ostele yhtään mitään, eikä ruokahävikkiäkään ole. Tulokseni on puolet vastanneiden keskiarvosta. Maapallo ei tuhoudu ainakaan minun takiani. (70)

Aineistossa toistuivat huomiot siitä, miten köyhän elämäntavat ovat ekologisesti kestävä. Kirjoittaja (70) huomauttaa etteivät hänen tekemässään hiilijalanjälkitestissä ympäristöä kuormita ulkomaanmatkat, ylimääräiset ostokset tai ruokahävikki. Köyhyyteen liittyvän niukkuuden koetaan myös tukevanan ekologista elämäntapaa, jossa korostuvat luovuus ja kekseliäät ratkaisut. Kuluttamistottumukset linkittyvät myös arvovalintoihin. Kokemus vähävaraisuudesta voi olla käännteentekevä yksilötasolla herättäen kyseenalaistamaan omia kulutusvalintoja ja asettaen asiat mittasuhteisiin.

Köyhänä minulle on helppoa elää omien arvojeni mukaisesti. Varattomana olen kierrättänyt ja pitänyt omia ”älä osta mitään”-päiviä jo ennen kuin kierrättämisestä ja nuukailusta tuli muotia. Hiilijalanjalkeni on pieni ja olen siihen tyytyväinen. Elämme kulutusyhteiskunnassa ja kuluttajana olen työttömänäkin tuottava yhteiskunnan jäsen. (2)

Minua toki ahdistaa vähävaraisuudessa moni asia, mutta niukkuus on toisaalta herättänyt minut pohtimaan valintoja kuluttajana ja vahvistanut arvojeni luonnonsuojelun ja kiertotalouden kannattajana. Vähävaraisuus on avannut silmäni näkemään sen, miten paljon turhaa ennen ostin ja miten paljon vähemmällä tulen oikeasti toimeen ja elämä voi silti olla siedettävää. (55)

Kirjoittaja (2) huomauttaa, kuinka köyhyys ei estä häntä elämästä arvojensa mukaista elämää. Kulutusyhteiskunnan jäsenyys ei vaadi keskiluokkaisia kulutustottumuksia vaan kuten kirjoittaja toteaa, on hän edelleen veroja maksava tuottava yhteiskunnan jäsen vaikka tilille ei säästöjä kerrykään. Seuraava kirjoittaja (55) myöntää vähävaraisuudessa monen asian ahdistavan, mutta toteaa sen samalla haastaneen arvioimaan uudelleen kulutustottumuksia sekä arvovalintoja. Tämänkaltainen kuluttajakansalaisen uudelleenmäärittely vihreiden arvojen mukaisiin rajoihin, jossa merkityksellistä on oman hiilijalanjaljen suuruus, toistui eri muodoissa kirjoituksissa.

Keskiluokkaisen kulutuskulttuurin kritiikkiä on luettavissa myös aineistosta. Useissa kirjoituksissa kyseenalaistetaan keskiluokkaisen tai ylemmän luokan elintavat sekä niiden tuomat hyödyt.

Ilmastonmuutos on aiheuttanut keski-ikäisessä kaveripiirissäni paljon keskustelua ja usein puhutaan ”meistä, jotka olemme tottuneet tiettyyn helppoon, mukavaan elintasoon”. (12)

Koetan nähdä asiat toisesta, hieman hirtehisestä näkökulmasta; jos kaikki eläisivät niin kuin maapalloa ristiin rastiin lentelevät tuttavani, maapallosta ei olisi pian jäljellä mitään. Että meitä köyhiäkin tarvitaan ylläpitämään edes jonkinlainen balanssi. (19)

Vähän aikaa normaalia, tavallisen työväenluokan elämää elettyämme tajusin pari asiaa lisää. En halua olla keskiluokkaa. En tahdo identifioitua törsäävään, itsekkääseen porukkaan, jolle ulkomaille matkustelu on välttämätöntä oman mielenterveyden vuoksi (73)

Kirjoittavat tekevät kuluttajina eron meihin ja heihin kulutusnormeihin viitaten, alleviivaten keskiluokan kestäättömiä valintoja. Keskiluokkainen kulutusjuhla on jotain mitä ei voi enää nähdä todellisena vaihtoehtona pitkässä juoksussa planeetan rajat ja kestokyvyn huomioiden. Lyhytkestoinenkin köyhyyskokemus yksilön elinhistoriassa saattoi herättää kyseenalaistamaan keskiluokkaiseen elämäntapaan kuuluvia kulutusnormeja, kuten matkustamista. Myös 2006 vuoden Arkipäivän kokemuksia köyhyydestä -kirjoituskilpailun aineistoa hyödyntäneet Lounis, Bergroth ja Anttila tekivät vastaavia havaintoja tutkimuksessaan. Keskiluokka ja rikkaiden

omistava luokka nähdään kunniallisen ja moraalisen sijaan kunniaattomana sekä moraalittomana kulutustottumuksiltaan, verrattuna köyhien ekologisesti kestävään ja henkisesti arvokkaaseen elämään. Beverley Skeggsin (2002) ajatuksiin viitaten he huomauttavatkin, että on kiinnostavaa, kuinka köyhien saadessa äänensä kuuluviin kyseenalaistuu historiallisesti normatiivinen asetelma keskiluokan kunniallisuudesta. Tämänkaltainen kulutuskulttuurin kritiikki sekä keskiluokkaisesta elämäntavasta irtisanoutuminen voidaan tulkita vastarintana ja luokkakamppailun muotona, jossa omaa identiteettiä ei rakennetakaan kulutuksen kautta (Launis, Bergroth & Anttila 2016, 148–149, 151).

Kirjoittajat pohtivat, mitä hyötyä köyhästä elämäntavasta voisi yhteiskunnallisesti ajatellen olla.

Olisiko köyhien elintavoista myös jotain opittavaa? Köyhyyden hyvistä puolista, kekseliäisyydestä, nautinnoista, jotka eivät liity rahaan. (12)

Onko tärkeämpää yltäkylläinen elämä, ja näyttävät kulissit vai minimalistinen elämä, luonnosta ja läheisistä nauttien? (24)

Eihän se meikälaisten ääni mihinkään kuulu, hiilijalanjälkemme on kuitenkin reilusti ilmastoystävällisempi. (40)

Ensimmäinen kirjoittaja (12) haastaa tarkastelemaan, olisiko köyhien elintavoista ja köyhyyden mukanaan tuomista vaatimattomista asioista nauttimisesta jotain opittavaa. Seuraava kirjoittaja (24) kysyy, mikä elämässä on tärkeää ja merkityksellistä. Viimeinen kirjoittaja (40) toteaa suoraan, ettei köyhien ääntä kukaan kuule, mutta kulutustottumuksia mitattaessa heistä voisi ottaa mallia. Jälkimmäisen kirjoittajan kommentti siitä, ettei köyhien ääntä kukaan kuuntele, on valitettavan usein heidän kokemuksensa. Universalismin periaatteeseen nojaten köyhyyden ei pitäisi määrittää ihmistä niin ettei osallistuminen yhteiseen toimintaan ole mahdollista. Yhteinen toiminta on se foorumi, missä on mahdollisuus osallistua ja vaikuttaa esimerkiksi arvojen uudelleen määrittelemiseen, ja tärkeää olisikin, että myös marginaalista tulevat äänet pääsisivät kuuluviin yhteiskunnallisessa keskustelussa. Virrankari ja Isola nostavatkin kulutuskritiikin yhdeksi esimerkiksi tämänkaltaisesta yhteiskunnallisesta keskustelusta, jossa köyhyydessä elävät voisivat toimia ekologisen elämäntavan edelläkävijöinä. Heidän mukaansa arvostusten muuttuminen yhteiskunnassa esimerkiksi kulutusvalintojen suhteen voisi parantaa samalla köyhyyttä kokevien mahdollisuuksia sekä asemaa yhteiskunnassa. (Virrankari & Isola

2021, 294–295.) Tämä on mielenkiintoinen ajatus, joka antaisi mahdollisuuden poliittisesti marginalisoidulle väestöryhmälle osallistua yhteiskunnalliseen keskusteluun.

Toisaalta Virrankari ja Isola (2021, 295) tunnistivat köyhien ekologisen elämäntavan nimenomaan pakon sanelemaksi. Tämä nostettiin myös aineistossa toistuvasti esille.

Nuukailu opetti pohtimaan ympäristöasioita ja kuluttamisen mielekkyyttä. Jos nämä vuodet ovat jostain opettaneet, niin pakkonuukailun myötä olen alkanut entistäkin enemmän kiinnittämään huomiota ilmastoasioihin ja pohtimaan ympäristömme tilaa ja luonnonvarojemme rajallisuutta. (27)

Olen vakuuttunut, että vaatimattomuudessa ja yksinkertaisuudessa on oikeasti jonkinlainen onnellisuuden siemen, mutta se toimii lähinnä valinnanvapaudesta käsin. Tässä vapaan tahdon yhteiskunnassa ja loputtoman haluamisen maailmassa köyhällä ei ole varaa valita, siksi hänen on helppo olla katkera. (69)

Vaikka niukka arki koettiin merkitykselliseksi, omien arvojen mukaiseksi elämäntavaksi, on se köyhän elämässä myös välttämätön paha. Toisaalta ”nuukailun” koettiin antavan mahdollisuuden arvioida elämää uudelleen ja oppia arvostamaan asioita eri tavalla, kuten ensimmäinen kirjoittaja (27) pohtii. Olennaiseksi toinen kirjoittaja (69) nostaa kuitenkin valinnanvapauden, jolla päätös ekologisesta, niukasta elämästä tehdään. Kun vapaus valita ja päätös haluamastaan elämäntavasta viedään, on siitä vaikea kokea onnellisuutta, vaikka sen kokeekin merkitykselliseksi.

Hallinnan näkökulmasta yksilöiden elämänprojektien keskiössä ovat autenttisuus ja oman itsensä löytäminen sekä onnellisuus, joka nähdään tasapainoisena tilana, jossa yksilö kontrolloi ja hallitsee elämäänsä. Vaikka vastoinkäymiset nähdään esteenä onnellisuuden saavuttamiselle, voidaan ne tulkita myös entistä suuremman itsekontrollin mahdollistajana muutoksen tai uudistumisen kautta. (Saastamoinen 2006a, 152.) Jossain määrin myös köyhyyttä voi tämän logiikan mukaan tarkastella vastoinkäymisenä, joka mahdollistaa autenttisemmän, ”oman näköisen” elämän. Monelle tämä tuntui tarkoittavan ekologisempaa elämäntapaa ja kulutuskulttuurin kritiikkiä. Kivipellon ja Saikkosen mukaan ekologiset rajat ja niiden huomioiminen hyvinvointipolitiikassa tulevat todennäköisesti olemaan tulevaisuuden kysymyksiä ja niiden huomioiminen vaatii poliittisten tavoitteiden asettamista. Edellytyksenä hyvinvoinnille tulee olemaan se, että ihmiset tuntevat kuuluvansa yhteiskuntaan tai yhteisöön, sillä kokemus syrjään jäämisestä voi aiheuttaa tyytymättömyyttä ja muita tapoja hakea mahdollisuutta vaikuttaa.

(Kivipelto & Saikkonen 2017, 36) Tavoittelemisen arvoista olisikin luoda tilaa yhteisölle ja yhteiskunnalliselle keskustelulle, johon osallistuminen marginaalista käsin olisi mahdollista.

6.3 Voimauttava puhe

Kuten tutkielmassani olen tähän mennessä tuonut esille, köyhyyteen ja köyhiin liittyy monenlaisia ennakkoluuloja ja -asenteita. Jokaisella, taustastaan huolimatta on mielipide siitä, millaisia köyhät ovat ja millaista arkea he elävät. Saari muistuttaa, ettei huono-osaisia ja huono-osaisuutta tutkittaessa ole tarpeen sen enempää romantisoida kuin demonisoida tutkimuskohdetta (Saari 2015, 26), ja olennaista olisikin antaa heidän itse kertoa tilanteestaan. Kuitenkin tilaa köyhien äänelle tuntuu yhteiskunnassa olevan niukasti tarjolla. Aiemmissa luvuissa olen käsitellyt sitä, kuinka köyhyys on olemukseltaan ulossulkeva ja hiljentävä. Köyhyydestä puhumista ei esimerkiksi koeta sosiaalisesti hyväksyttävänä ja siitä puhuminen julkisesti on vaikeaa. Toisaalta, kun yksilö vihdoinkin rohkaistuu avaamaan suunsa ja jakamaan esimerkiksi kokemuksiaan samassa tilanteessa olevien kanssa kasvattaa se vahvistumisen ja yhteiskunnallisen vaikuttamisen tarvetta (Isola & Turunen 2014, 6). Isolan ja Turusen huomio puhumaan rohkaistumisen merkityksestä oli havaittavissa myös kirjoituksissa.

Minua auttaa arjessa se, että tunnistan tilanteeni ja olen siitä tietoinen. Uskallan nykyisin myös kertoa köyhyydestäni ja se helpottaa. Köyhyyden salaaminen sitoo valtavasti energiaa. Olen myös löytänyt köyhyyden aikana sen, kuka olen, mitä haluan elämältä ja minne olen menossa. Olen löytänyt itseni. (84)

Kirjoittaessani tätä ajattelen kuitenkin, että jollain tasolla minä olen voittanut. Kirjoitan, vaikka hävettää. Kirjoitan, vaikka olen surun ja raivon täyttämänä polkenut köyhyyden eletyn elämäni perimmäiseen kolkkaan. Kirjoitan, vaikka usein meidän yhteiskunnassamme köyhyys halutaan vaieta kuoliaaksi. Köyhyys ei ehkä koskaan irrota kynsiään minusta, mutta minä olen oppinut huomamaan, että tiukasta otteestaan huolimatta se on vain yksi pala elämäni palapelissä. Eikä se ole palloista suurin. (50)

Omalla kohdallani köyhyydessä on auttanut kirjoittaminen. Kirjoittamalla olen prosessoinut tunteitani. Pitänyt pääni kasassa. Osallistunut. Voittanut. Saanut ääneni kuuluviin. Ollut MINÄ. (82)

Ensimmäinen kirjoittaja (84) kertoo, kuinka tilanteen tunnistaminen ja tiedostaminen on auttanut häntä. Helpottavaksi hän kokee sen, että salaamisen sijaan hän uskaltaa kertoa köyhyydestään avoimesti. Myös seuraava kirjoittaja (50) kokee aiheesta kirjoittamisen vapauttavana vaikka tunteekin häpeää ja kokee, että köyhyydestä tulisi yhteiskunnassa vaieta. Köyhyys on asettunut yhdeksi palaksi häntä, mutta se ei ole häntä määrittävä. Kolmas kirjoittaja (82) tuo

samoin esille kirjoittamisen olleen hänelle tärkeä tuki köyhydessä ja itsensä ilmaisemisessa. Todennäköisesti myös aineistonkeruuseen, kirjoituskilpailuun, osallistuminen on ollut hänelle merkittävä väylä tuoda ajatuksiaan esille. Köyhydestä puhumisen ja kirjoittamisen voimaannuttava merkitys on tulkittavissa edellä olevista kirjoituksista. Oman tilanteen esiin tuomisessa ja siitä avoimesti puhumisessa on häpeästä vapauttava voima. Kirjoittajat viittaavat myös löytäneensä jotain itsestään avoimuuden myötä. Köyhydessä ja köyhän identiteetin kollektiivisessa tunnistamisessa piileekin myös mahdollisuus muutokseen. Riesmann huomauttaa, että tarinat voivat luoda myönteisiin muutokseen tähtäävää toimintaa kuten esimerkiksi vähemmistön jakaessa keskenään kokemuksiaan arjessa kohtaamastaan syrjinnästä. (Riesmann 208, 8–9.) Myös Yuval-Davis viittaa Franz Fanonin (1961) tulkintoihin sorrettujen sisäistetyistä ja pakotetuista identiteeteistä, jotka tulisi huomioida vastarinnan politiikassa taloudellisen ja sosiaalisen aseman rinnalla (Yuval-Davis 2006, 203). Lister ehdottaakin, että köyhyden representaatio olisi syytä haastaa ihmisoikeusdiskurssia hyödyntäen. Tämä helpottaisi köyhyden leiman hyväksymistä sekä madaltaisi kynnyksiä samaistua muihin köyhydessä eläviin. Kollektiivinen identiteetti, jota ryhmään identifioituminen synnyttää, mahdollistaisi tehokkaamman poliittisen toimijuuden. Ihmisoikeusnäkökulma antaisi mahdollisuuden valita myönteisemmän diskurssin verrattuna vallitseviin köyhyteen liittyviin diskursseihin, jotka lähes poikkeuksetta ovat kielteisiä, alentavia sekä epäkunnioittavia. (Lister 2013, 114.) Köyhien toimijuuden tunnustaminen on yksi tapa luoda ”vastakertomus” vallalla olevalle ymmärrykselle köyhydestä ja köyhistä. On kyseessä sitten hyvä apua ansaitseva tai laiska sosiaaliturvasta riippuvainen köyhä passiivisen objektin sijaan häneen tulisi suhtautua toimijana. (Lister 2015, 145.) Köyhiin ja köyhyteen kohdistuvat ennakkoluulot ovat tiukassa, kuten seuraava kirjoittaja kuvaa.

Köyhyys on edelleen tabu, joka pitää murtaa, köyhä ihminen ei aina ole yhteiskunnasta syrjäytynyt sääliä aiheuttava epäonnistuja, vaan hän voi olla ahkera ja aktiivinen vaikuttaja, jos hänelle vain annetaan siihen mahdollisuus. Jos tabua pidetään yllä, myös köyhät ihmiset alkavat uskoa olevansa epäonnistujia ja häpeä saa heidät vaikenemaan. (1)

Kirjoittaja (1) huomauttaa, kuinka köyhyden taustalla oleva häpeän ja epäonnistumisen pelko ovat sidottuja yhteiskunnallisesti ylläpidettyyn tabuun köyhydestä, joka määrittää köyhyyttä kokenutta yksilöä. Kieltäytymällä tuntemasta häpeää köyhät haastavat toiseuden, jonka kohteeksi he joutuvat, vaatiessaan tunnustusta, kunnioitusta ja ihmisarvoista kohtelua (Lister 2015, 154). Köyhien syrjäytymisen taustalla voi olla myös heihin kohdistunut syrjintä, johon on mahdollista myös puuttua yhteiskunnallisilla toimilla. Walker (2014) huomauttaa, kuinka köyhiin kohdistuvaan syrjintään voidaan tarttua samalla tavalla kuin esimerkiksi on tartuttu myös

muihin vähemmistöihin kohdistuviin syrjinnän teemoihin kuten rasismiin tai sukupuoleen kohdistuvaan syrjintään. Ensinnäkin hän mainitsee köyhyyden vastaisten toimintaohjelmien toimivan ajoittain niiden omia tavoitteitaan vastaan. Tavoitteiden mukaista ei ole, että toimintaohjelmat aiheuttavat köyhän toimijuutta lamauttavaa häpeää tai heikentävät itsetuntoa. Toiseksi häpeän aiheuttamisen (*shaming*) voi ajatella olevan laitonta sen kohdistuessa haavoittuvassa asemassa olevaan väestönryhmään, jonka asemaa pyritään kohentamaan erilaisin kansainvälisin sopimuksin. (Walker 2014, 192–193.) Jo pienillä muutoksilla köyhiin kohdistuviin toimenpiteisiin voisi olla suuri vaikutus köyhyyttä kohtaavien arjessa (Walker 2015, 8).

Aineistossa toistui muun muassa jaettu ymmärrys siitä ettei köyhyyttä kokematon voi tietää miltä niukka toimeentulo ja arjessa selviytyminen todella on, sen ratkaisumalleista puhumatta.

Tunnen usein suurta surua ja tunnen tulleetni monellakin tapaa väärinymmärretyksi, kun näen köyhyyskeskustelua mediassa. Kaikilla tuntuu olevan jokin mielipide, mutta vain harvalla omakohtaista kokemusta. Jokainen kuitenkin kokee oikeudekseen laukoa mielipiteensä ja jakaa ”hyviä neuvoja”. (27)

Kirjoittaja (27) kokee olevansa väärinymmärretty nähdessään, miten köyhyydestä puhutaan ja millaisia mielipiteitä se herättää. Hyvää tarkoittavat neuvot koetaan vähättelynä tilanteessa, apua todella tarvittaisiin, vähättelynä. Neuvojen ja ohjeiden koettiin harvoin kohtaavan köyhien todellisuuden kanssa. Enemmän niissä korostui valtasuhde, jossa hyvintoimeentuleva kansalainen kokee oikeudekseen ojentaa asiansa sotkenutta köyhää.

Köyhyys terminä nousee esille säännöllisin väliajoin eri yhteyksissä. Pelkoni kuitenkin on, että köyhyys jää muodottomaksi ja sieluttomaksi käsitteeksi, joka on helppo jättää oman itsensä ulkopuolelle, asiaksi ”joka ei koske minua”. Tai termiksi, jota käyttämällä voi viestittää ympäristölle olevansa ajan hermolla, ”tiedän ajankohtaiset agendat”, pitäen kuitenkin epämukavan aiheen turvallisen välimatkan päässä itsestään. (84)

Suomessa eletään erilaisissa taloudellisissa todellisuuksissa; se pitäisi tunnustaa ja pyrkiä eriarvoistumiskehityksen pysäyttämiseen. (11)

Kirjoittaja (84) miettii, kuinka käsitys ja ymmärrys köyhyydestä on usein kapea huolimatta siitä, että siitä puhutaan paljon. Hän on huolissaan etenkin siitä, että kun köyhyydestä ei ole omakohtaista kokemusta, on se helppo sivuuttaa tai olla vain näennäisesti tietoinen ja kiinnostunut köyhyydestä. Tämänkaltaisen suhtautuminen ei luo pohjaa muutokselle köyhien olosuhteiden parantamiseksi. Myös toinen kirjoittaja (11) peräänkuuluttaa, että eriarvoistumiskehitykseen pitäisi tarttua sillä, että huomioitaisiin ihmisten jo elävän erilaisissa taloudellisissa

todellisuuksissa. Virrankarin ja Isolan mukaan köyhyyden vähentäminen ei ole kiinni vain taloudellisten resurssien lisäämisestä vaan olennaista olisi lisätä myös tietoisuutta siitä, kuinka vallitsevat arvot vaikuttavat köyhien asemaan sekä hyvinvointiin yhteiskunnassa. Etenkin pitkittyneessä köyhyydessä elävät eivät koe elämäänsä tavoittelemisen arvoisena, kokien syvää yhteiskunnallista ulkopuolisuutta. Kyseenalaista onkin voiko mahdollisuuksien tasa-arvo Suomessa toteutua, jos köyhyyskokemus aineellisen niukkuuden saattelemana yhdistyy tunnustuksen ja arvostuksen puutteeseen. (Virrankari & Isola 2021, 295.) Kainulainen huomauttaa, että politiikan tavoitteen tulisi olla yhteiskunnallisten rakenteiden muodostaminen niin, että ne tukisivat yhteisöllisyyden, onnistumisen ja välittämisen toteutumista. Tämänkaltaisen poliittinen panostus vaikuttaisi myönteisesti myös takaisin yhteiskuntaan. (Kainulainen 2014, 295.) Kangas ja Ritakallio (2008, 22) jatkavat, että köyhyyden poistamiseksi on olennaista antaa myös köyhyyspolitiikan kohteille mahdollisuus osallistua päätöksentekoon, joka koskettaa nimenomaan heidän arkeaan.

7 LOPUKSI

Tässä tutkielmassa olen tarkastellut köyhien kohtaamaa hallintaa hyödyntämällä aineistona vuonna 2019 kerättyä Arkipäivän kokemuksia köyhyydestä -kirjoituskilpailun kirjoituksia. Lähestyin aineistoa tarkastelemalla, miten ja missä valta on nähtävissä köyhien arjessa. Aineisto antaa mahdollisuuden tarkastella köyhien kokemuksia, ajatuksia ja tulkintoja heidän kokemastaan köyhyydestä ja siitä, millaisia muotoja se heidän arjessaan saa. Olen lähestynyt aineistoa alusta lähtien huomioiden, miten ja missä valta on nähtävissä arkipäivän kokemuksissa. Minua on kiinnostanut miten köyhyys ja köyhiin kohdistunut hallinta ilmenee kirjoittajien tulkinnoissa arjestaan. Tarkoitukseni ei ollut luoda yleistyksiä tai laajoja tulkintoja tutkimastani aiheesta vaan ymmärtää, tulkita ja antaa merkityksiä monitahoiselle ilmiölle.

Valitsemani teoreettinen viitekehys, hallintavalta ja hallinnallisuus, ohjaa tulkitsemaan valtaa monitahoisena, neuvoteltavana ilmiönä Foucault'n ajattelua noudatellen. Lähestyin aineistoa tutkimuskysymyksiin: Miten kirjoittajat kokevat tulevansa hallituiksi? 2) Millaista hallintaa he kohdistavat itseensä? 3) Millaisia vastarinnan muotoja tai toisin olemisen ja tekemisen tapoja kirjoituksista on tulkittavissa? Huomionarvoista on, ettei kysymyksenasettelusta huolimatta tavoitteenani ole ollut erottaa sisäistä ja ulkoista hallintaa toisistaan näiden ollessa perustavanlaatuisesti toisiinsa vaikuttavia. Kysymyksenasettelulla tarkoitukseni on ollut havainnoida ja eritellä hallinnan saamia eri muotoja köyhän arjessa painottaen eri näkökulmia. Ulkoista hallintaa lähestyin hallitun arjen, sosiaalisesti ulossulkevan köyhyyden ja poliittisen marginaalisuuden kautta. Sisäisen hallinnan tulokulmiksi valitsin sen, miten köyhyys vaikuttaa identiteettiin, miten sitä koetaan kehollisesti ruumiillisina kokemuksina sekä miten häpeä vaikuttaa

yksilön arkeen. Toisin olemisen ja tekemisen tavoiksi tulkitsin selviytymisen, elämän arvojen uudelleen tarkastelun ja etenkin ekologisemman elämän puolesta puhumisen sekä voimauttavan puheen, jolla haetaan yhteiskunnallista tilaa.

Tutkimukseni asettuu osaksi yhteiskunnallista köyhyystutkimuksen perinnettä, jossa ilmiötä lähestytään kokijan näkökulmasta ja ääni pyritään antamaan köyhille. Hallinnallisuuden ja hallintavallan teoreettisella tutkimusotteella on pitkät kytkökset köyhyyteen ja köyhiin kohdistuneeseen tutkimukseen niin kansainvälisesti kuin Suomessakin, jonka jatkumoksi koen tutkimukseni luontevasti asettuvan. Tutkielman aineisto on mielenkiintoinen ja rikas, mahdollistaen erilaiset lähestymistavat. Tutkielmani keskiössä ovat köyhät hallinnan kohteena subjektin näkökulmasta. Valitsemani hallintavallan ja hallinnallisuuden teoreettinen lähestymistapa on köyhyyden tutkimukselle luonteva, antaen työkaluja yksilön kokemusten ja tulkintojen tarkasteluun narratiivisin keinoin.

Hallinta ja hallinnallisuus köyhän arjessa rakentuu alati muuttuvan yhteiskunnallisen vallan verkostolle, jossa tavoitteet ja ohjaavat elementit rakentuvat muun muassa köyhyyden käsityksiin, yhteiskunnallisiin normeihin sekä poliittisiin ohjelmiin. Toisaalta kääntöpuolen muodostaa myös yksilöön itseensä kohdistama hallinta, joka muovautuu subjektiin kohdistuvien odotusten ja yhteiskunnallisten normien kanssa vuorovaikutuksessa. Tutkimuksessa voidaan todeta, että köyhyys on yksilön kannalta kokonaisvaltainen kokemus, joka vaikuttaa lähes kaikkiin elämän osa-alueisiin. Yhteiskunta näyttäytyi köyhän arjessa erilaisten rajojen ja hallinnan värittämä. Hallinnan näkökulmasta yksilöllä voi olla ajoittain hyvinkin vähän toiminta- ja valinnanmahdollisuuksia arjessa. Yksilöstä riippumattomien asioiden kerrannaisvaikutuksilla voi olla yksilön elämän kannalta suuria vaikutuksia. Köyhän arkea rajoittivat monitahoiset yhteiskunnalliset rakenteet ja tukijärjestelmät. Saaren (2015, 26) mukaan kontrollijärjestelmät ovat läsnä yksilön arjessa sitä voimakkaammin mitä huono-osaisemmista puhutaan.

Tukijärjestelmien ja -palveluiden moninaisuus ja elämäntilanteiden tuomat erilaiset haasteet kuormittivat arkea, jossa toiminnanmahdollisuudet ja vaihtoehdot ovat rajatut. Sosiaaliturvajärjestelmä koettiin ajoin epäselvänä, epäjohdonmukaisena ja mielivaltaisena, jonka oikeudenmukaisuudesta tai yksilön huomioonottamisesta ei ole aina takeita. Tuen saaminen edellytti usein hakijalta toistuvaa hakemusten, selvitysten ja liitteiden toimittamista. Olennaista oli se,

ettei toimeentuloon voinut luottaa vaan kuukausittainen epävarmuus ja siitä aiheutuva stressi ja ahdistus olivat voimakkaasti läsnä köyhän arjessa. Suomalainen sosiaaliturvajärjestelmä tunnistetaan monimutkaiseksi ja sen käyttämisen vaativan yksilöltä hyvää asiointiosaamista sekä voimavaroja (Metteri 2014, 308 & 318.), jotka voivat olla rajalliset esimerkiksi terveydentilan seurauksena. Vaikka sosiaaliturvajärjestelmää kritisoitiin ja siihen haluttiin turvautua vasta viimeisenä keinoa, siitä koettiin myös kiitollisuutta.

Kuormittavana arjessa koettiin valvonta, tarkkailu ja arviointi, johon sosiaaliturvajärjestelmään turvautuvan on usein alistuttava. Aineistossa esimerkiksi kuvattiin, kuinka valvontaa ja arviointia koettiin erilaisten viranomaisten toimesta tukipäätöksiä tehtäessä, jolloin kaikki yksilön elämässä olevat yksityiskohdat olivat alistettuina tarkkailulle. Tämänkaltainen hallinta näyttäytyi osittaisena yksityisyyden menettämisenä, jossa viranomaisella on oikeus tarkastella yksilön elämää, tehtyjä valintoja ja päätöksiä niitä arvioiden. Foucault toteaaakin sisäänrakennetun vallan tekevän sosiaaliturvajärjestelmästä vaarallisen. Valtasuhde ei itsessään ole hyvä tai paha, mutta sen vaikutus yksilön arkeen on merkittävä ehdottaen yksilölle tietynlaista elämäntapaa. (Foucault 1995, 94–96.) Hallinnan kokemuksen koettiin olevan myös kokonaisvaltainen niin, että viranomaisten, lähipiirin ja -ympäristön lisäksi myös yksilö itse tarkkailee, valvoo ja arvioi omaa toimintaansa.

Tutkimuksessa tarkasteltiin köyhyyden vaikutuksia sosiaalsiin tilanteisiin arjessa. Ulkopuolisuuden kokemukset eri yhteyksissä nousivat aineistosta kertomukseksi, jossa kokemukset liittyvät taloudellisen tilanteen luomiin rajoihin ja ilmenivät etenkin vuorovaikutuksessa ympäristön kanssa. Suhde muihin ihmisiin arjessa tulkittiin ajoittain kirjoitelmissa hyvinkin ulossulkeväksi erilaisissa sosiaalisissa tilanteissa ja usein taustalla oli kuluttamiseen keskittynyt kulttuuri, jossa köyhällä ei ollut yksinkertaisesti varaa toimia yhteiskunnan ja lähipiirin odottamalla tavalla. Kirjoittajat kertoivat köyhyyden aiheuttavan näissä tilanteissa esimerkiksi yksinäisyyden tunteita. Toisaalta vaikka köyhyys aineistossa koettiin sosiaalisesti rajoittavana, monet kirjoittajat mainitsivat sosiaalisen elämän ja läheisten olevan heitä arjessa kannatteleva voimavara. Apua ja tukea kerrottiin saatavan nimenomaan vastaavassa tilanteessa olevilta.

Huomionarvoista sosiaalisesti ulossulkevaa köyhyyttä tarkasteltaessa oli, miten köyhyys vaikutti myös tapaan ajatella ja olla. Siinä missä paremmin toimeentulevan ei tarvitse miettiä

sosiaaliseen elämään liittyviä kustannuksia, ovat ne toistuvasti läsnä köyhän ajatuksissa vaikuttaen esimerkiksi siihen, miten ystävien seurasta on mahdollista nauttia (Shah ym. 2018, 8–9). Erityisen ulossulkeviksi koettiin keskiluokkaiseen kulutuskulttuuriin kuuluvat tilanteet ja tapahtumat. Mielenkiintoista oli, miten köyhyyteen suhtaudutaan ja millaisia merkityksiä se saa sosiaalisissa tilanteissa esimerkiksi puhuttaessa rahasta. Osa kirjoittajista koki, ettei köyhyydestä saa puhua ja toisaalta, jos taloudellisista vaikeuksista mainitsee, ne herättävät hiljaisuutta. Samalla kirjoittajien kokemus oli, että paremmin toimeentulevat puhuvat toistuvasti sosiaalisesti hyväksyttävästi rahasta keskiluokkaisen kulutuskulttuurin mukaisesti esimerkiksi hankintoina, harrastuksina tai lomamatkoina. Tämän tulkitsen kertovan siitä, kuinka erilaisissa todellisuuksissa elämme ja mikä koetaan hyväksyttäväksi normien mukaiseksi elämäntavaksi.

Köyhyys vaikutti myös yksilön yhteiskuntasuhteeseen sekä poliittisiin osallistumis- sekä vaikuttamismahdollisuuksiin kaventavasti. Köyhyyden koettiin määrittävän yksilön suhdetta yhteiskuntaan, jolloin hänet lokeroidaan tietynlaiseksi kansalaiseksi. Köyhän kokemusta väritti usein kokemus ulkopuolisuudesta, jossa köyhälle annetun roolin koettiin kaventuvan vähempiarvoiseksi sivustakatsojaksi, tarkkailtavaksi toimeentulotuen saajaksi ilman oikeutta osallistua tai vaikuttaa yhteiskunnalliseen toimintaan. Poliittinen ja yhteiskunnallinen osallistuminen koettiin kaukaiseksi tai niiden nähdään olevan jopa evättyjä kirjoittajilta. Esimerkiksi toiminnan mahdollisuudet ja yksilön käytössä olevat resurssit koettiin rajoittavaksi tekijöiksi yhteiskunnalliselle osallistumiselle. Myös luottamus yhteiskuntaan ja poliittisiin päättäjiin oli heikko. Yhtenä syynä tähän tuotiin esille, ettei poliitikkojen uskota ymmärtävän köyhien arkea. Suomalaisessa yhteiskunnassa onkin havaittavissa väestöryhmien välille jännitteitä aiheuttavaa sosiaalista etäantymistä, jossa arkitodellisuudet ovat erkaantuneet toisistaan (Saari, Kainulainen & Mutanen 2017, 206). Kirjoituksissa tuotiin toistuvasti myös esiin, kuinka köyhyys tulkitaan usein yksilön omaksi syyksi, kun ymmärrystä köyhyydestä tai köyhyyteen johtaneista syistä ei löydy. Aineistosta on tulkittavissa, kuinka yhteiskunnallisesti tarkasteltuna köyhyys nähdään, asemoidaan ja sitä hallinnoidaan yksilön ongelmana, jolloin usein myös ratkaisukeinot ovat yksilökeskeisiä. Yksilön vastuuttaminen on hallinnan näkökulmasta myös tehokasta ja järkevää, kuten hallinnan tutkijat ovat huomauttaneet. Yksilön ollessa vastuussa taloudellisesta tilanteestaan, tekemistään valinnoista ja arjestaan esimerkiksi kouluttautumalla, huolehtimalla terveydestä sekä kuluttamalla huolehtii hän samalla siitä, kuinka ilmaisee identiteettiään sekä autenttisuuttaan olemassa olevin ideaalien mukaisesti. Yhteiskunnallisesti ja

taloudellisesti tarkasteltuna on köyhyyttä helpompi hallinnoida yksilön ongelmana sen sijaan, että juurisyihin tartuttaisiin. (Saastamoinen 2006a, 154.)

Aineistosta voidaan tulkita köyhyyden vaikuttavan minuuteen ja identiteettiin merkittävästi. Sen mukanaan tuomat ulkopuolisuuden, toiseuden, arvottomuuden kokemukset ovat identiteetin osina yksilöä ja hänen toimintaansa hallitsevia. Köyhän identiteetti on jossain määrin ristiriitainen. Subjektiiivinen kokemus köyhyydestä ei aina vastannut yhteiskunnallisia määritelmiä köyhyydestä. Esimerkiksi, vaikka kirjoittaja ei itse kokenut identifioituvansa köyhäksi, saatettiin hänet lokeroida köyhäksi järjestelmän toimesta. Näin ollen köyhän identiteetti koetaan jossain määrin pakotettuna, ulkopuolelta tulevana leimana, jonka syntyy vuorovaikutuksessa yhteiskunnan ja ympäristön kanssa.

Kirjoituksissa köyhyyttä kuvattiin toistuvasti kehollisena kokemuksena. Köyhyiden ruumiillisuus konkretisoitui ajoin todelliseen niukkuuteen, jossa perustarpeet eivät välttämättä täyty. Nälkä ja huoli riittävästi ravinnosta olivat toistuvia kertomuksia. Riittävän ja terveellisen ravinnon hankkiminen voi vaatia arjessa aikaa ja resursseja, joita kaikilla ei välttämättä ole. Köyhien esimerkiksi odotetaan tarvittaessa turvautuvan ruokajonoihin taloudellisia resursseja kompensoidakseen, ottamatta huomioon niihin kuluva aikaa ja vaivaa (Raijas 2017). Köyhyiden vaikutukset terveydentilaan ja toisaalta yksilön ja hänen läheistensä terveydentilan vaikutukset taloudelliseen toimeentuloon olivat toisiinsa kietoutunut narratiivi. Köyhyiden ruumiillisuus on tulkittavissa myös kertomuksissa, joissa kuvataan köyhyiden vaikutuksia yksilön ulkomuotoon ja sen herättämiin ulkopuolisuuden, toiseuden ja arvottomuuden kokemuksiin. Esimerkiksi käytetyistä ja nuhruisista vaatteista, halvoista meikeistä tai tietyn merkkisistä tossuista saattoi muodostua yksilölle köyhyiden kokemuksesta määrittävä tekijä. Toisaalta köyhyyttä edustavien tunnusmerkkien riisuminen uimahallissa saattoi edustaa yhdenvertaista hetkeä arjessa.

Fyysisesti kaihtavan perustarpeiden tyydyttymättömyyden sekä ulkomuodon ja päällepäin nähtävän ulkopuolisuuden lisäksi köyhyiden kokemuksesta kuvattiin syvemmälle ulottuvana, yksilöä määrittelevänä kehollisena kokemuksena. Ruumiillisuus kietoutuikin yhteen usein ”normaaliuden” vaatimuksen kanssa. On olemassa luotu yhteiskunnallinen ideaali, jonka saavuttamiseksi tulet hyväksytyksi ja kuulut joukkoon siinä missä poikkeava, epänormaali suljetaan ulkopuolelle. Bergrothin mukaan ruumiin voi nähdä subjektin eli itseyden ja objektin eli

toiseuden välisenä rajapintana, jolloin se toimii sekä merkitysten kantajana että niiden lähteenä (Bergroth 2016, 168). Aineistossa oli havaittavissa tämä kehollisiin kokemuksiin ja ilmaisuihin kiteytyvä itseyden ja toiseuden välinen ristiriitainen suhde. Köyhyyttä kuvattiin hallitsevana, ”nahkaan tatuoituna”, ”elettyinä muistoina ja kokemuksina”, jotka määrittivät yksilöä vaikka taloudellinen tilanne olisi muuttunutkin.

Yksilön hallinnan näkökulmasta häpeä on hyödyllinen ja tehokas hallinnan muoto, joka muo-
vaa yksilön suhdetta yhteiskuntaan, ohjaten tavoittelemaan yhteiskunnan normien mukaisia
ominaisuuksia sekä statusta. Häpeä oli aineistossa tulkittavissa oleva, usein päällimmäisenä
koettu tunne, jota koettiin niin erilaisissa vuorovaikutustilanteissa kuin yksityisesti. Häpeää
koettiin etenkin avunhakemiseen ja -saamiseen, liittyen esimerkiksi ruokajonotilanteissa, jossa
häpeä konkretisoitui arvioivan katseen kohteena olemiseen. Tämä toimii hyvin myös esimerk-
kinä häpeän dualistisesta luonteesta sen ollessa sisäisesti koettua, mutta ulkoisesti määrättyä
(Chase & Bantebya-Kyomuhendo 2015, 284; Chase & Walker 2013). Häpeää voi tarkastella
myös prosessina, jonka osapuolina ovat häpeän kokijoiden lisäksi myös sen tuottajat, jolloin
häpeän tunteella on yksityisen tunteen lisäksi sosiaalisesti ja poliittisesti rakennettu luonne,
jolla luodaan normatiivisia toimintamalleja (Strong 2020, 74.) Kirjoittajat kokivat köyhyyteen
liittyvän häpeän hiljentävän ja lamaannuttavan etenkin tilanteissa, jossa köyhyys nähtiin yksi-
lön omana syynä. Aineistosta oli myös tulkittavissa, että köyhyyden kokemus on subjektiivinen
eikä sitä välttämättä määrittele taloudellinen tilanne tai ulkopuolelta tuleva leima. Toisaalta
taloudellisen tilanteen koheneminen, köyhyydestä nouseminen tai tuen parista pois siirtyminen
ei välttämättä kuitenkaan poistanut köyhyyden mukanaan tuomaa identiteettiä, ruumiillista ko-
kemusta tai häpeää. Osa kirjoittajista kuvasi köyhyyden olevan perustavanlaatuisesti osa heitä.

Aineistoa analysoidessa mielenkiintoista oli, kuinka yksilöön kohdistuva hallinta yhteiskunnan
puolelta sekoittuu ja on sidoksissa yksilöön itseensä kohdistuvaan hallintaan, on kyseessä sitten
identiteetti, ruumiilliset kokemukset tai hallitseva häpeä. Hallinnalliset rakenteet kietoutuvat
yhteen subjektin muovautumisen kanssa. Esimerkiksi köyhistä yhteiskunnallisessa keskuste-
lussa toistetut stereotypiat ja ennakkoluulot toistuivat myös yksilön puheessa itsestään. Vaikka
niitä ei aina allekirjoitettu, tai niitä jopa vastustettiin, olivat ne aina läsnä taustalla, luoden läh-
tökohdan mistä käsin omaa tulkintaa sanoitettiin tai mihin sitä peilattiin. Huomionarvoista on-
kin, miten suuren painoarvon köyhiin kohdistuva puhe saa heidän suhteessaan itseensä.

Ulkopuolelta tulevat määritelmät siitä, millaisia köyhät ovat, vaikuttavat vääjäämättä siihen, miten köyhä subjektina näkee oman paikkansa ja toimijuutensa yhteiskunnassa. Näin köyhä päätyy osin uusintamaan ja tuottamaan uudelleen häneen kohdistuvia vallan- ja hallinnanmekanismeja.

Edellä olen purkanut auki, millaista hallintaa köyhiin kohdistuu ja toisaalta millaista hallintaa he kohdistavat itseensä. Vallan ja hallinnan ilmenemismuotoja ja vaikutuksia on mahdollista kyseenalaistaa ja muuttaa, sillä mikään ei ole lopullista tai pysyvää yhteiskunnallisissa vallan verkostoissa. Toisin olemisen ja tekemisen muotoja voidaan tarkastella osana laajempaa yhteiskunnallista ja poliittista toimintaa, jossa yksilöt ja ryhmät pyrkivät muuttamaan vallitsevia valtasuhteita ja edistämään esimerkiksi yhdenvertaisuutta. Toisin tekemisen ja olemisen muotoja voidaan tulkita myös vastarintana, jolla pyritään vastaamaan ulkoiseen sekä sisäiseen hallintaan.

Aineistossa arkea kuvataan toistuvasti selviytymisenä, joka muuttuu jatkuessaan kuukaudesta mahdollisesti vuodesta toiseen olotilaksi, joka hallitsee ja kaventaa yksilön arkea. Lister (2015, 147) huomauttaa, että selviytymistä pidetään usein itsestäänselvyytenä sen sijaan, että se tunnustettaisiin toimijuuden ilmentymänä. Selviytymistä voikin tarkastella yksilön vastauksena häneen kohdistuvaan valtaan ja hallintaan, sen ollessa usein ainut vaihtoehto taloudellisesti ja sosiaalisesti rajoitetussa arjessa, jossa yhteiskunnallinen byrokratia ja köyhiin kohdistuvat enakkoluulot ovat voimakkaasti läsnä. Isolan ja Turusen mukaan yhteiskunnalliset rakenteet ja ehdot ohjaavat selviytymisen suuntaa, rajoja ja mahdollisuuksia, joten kyseessä ei ole vain yksilön käsissä oleva toiminta eikä sitä tulisi sellaisenaan tarkastella. Yksilön ja ympäröivän järjestelmän tavoitteet voivat olla samat vaikka keinot ja tavat niihin pääsemiseksi eroavaisivatkin. Toisaalta yksilön ja valtion tavoitteet voivat olla myös vastakkaisia. (Isola & Turunen 2014, 7–12.) Selviytymisen koettiin olevan elämäntilanteen hyväksymistä ja siihen sopeutumista. Vaikka arjen koettiin olevan kuormittavaa ja ajoittain stressaavaa etenkin taloudellisen epävarmuuden seurauksena, suhtauduttiin siihen käytännönläheisesti erilaisia pärjäämisen keinoja hyödyntäen. Kuitenkin pitkään jatkuneen köyhyyden ja ”selviytymistaistelun” koettiin passiivoin ja katkeroittavan. Tällöin toisin tekemisen ja olemisen tavaksi voi tulkita myös vetäytymisen ja yhteiskunnan ulkopuolelle asettumisen.

Aineistossa toistui kertomus siitä, kuinka köyhyyden kokeminen muuttaa yksilön arvomaailmaa. Rajoitetut mahdollisuudet ja niukkuus arjessa korostavat sitä, mikä on elämässä arvokasta. Lähimmäisten ja perheen rinnalle merkitykselliseksi kirjoituksissa nostettiin omien arvojen mukainen elämä. Aineistosta oli tulkittavissa, kuinka ekologinen elämäntapa ja kuluttamisen vähentäminen oli köyhyyttä kokeville merkityksellistä omien arvojensa mukaan elämistä, vaikka se tuli osittain pakotettuna elämäntilanteen ja niukkojen taloudellisten resurssien seurauksena. Toisaalta keskiluokkaisia kulutustottumuksia kritisoitiin ja niistä haluttiin osin irtisanoutua. Kirjoittajat herättelivät kysymystä, olisiko köyhien elintavoissa ja arvomaailmassa jotain mistä kaikki voisivat oppia. Isola ja Virrankari (2021, 294–295) näkevät tämänkaltaisen keskustelun mahdollisuutena, jolla köyhät voisivat siirtyä marginaalista edelläkävijöiksi ekologisesta elämäntavasta puhuttaessa, parantaen samalla köyhyyttä kokevien asemaa sekä mahdollisuuksia yhteiskunnassa.

Köyhyyteen liittyvät ennakkoluulot ja -asenteet ovat yhteiskunnassa voimakkaasti hallitsevia, jolloin köyhät helposti sivuutetaan esimerkiksi heitä koskevissa asioissa sekä päätöksenteossa. Kokemus siitä, ettei tule nähdä tai kuulla on lamauttava, missä vastavuoroisesti nähdä tulleminen ja oman asian sekä tilanteen kertominen on yksilöä sekä köyhien yhteisöä voimaannuttava. Olennaista olisikin tunnustaa köyhät aktiivisina toimijoina, passiivisten sosiaaliturvasta riippuvaisten objektien sijaan (Lister 2015, 145), sillä köyhyyden poistamiseksi tärkeää olisi antaa myös köyhyyspolitiikan kohteille mahdollisuus osallistua heitä koskettavaan päätöksentekoon (Kangas ja Ritakallio 2008, 22).

Mielestäni mielenkiintoista oli, kuinka yhteiskunnassa läsnäoleva valta näkyi kirjoittajien tulkinnoissa köyhien yhteisöä hajottavana voimana. Toiseus, ulkopuolisuus, asettuu kertomuksissa usein köyhän puolelle, siinä missä tavalliset, hyvin toimeentulevat, keskiluokkaiset, normaalit ihmiset muodostavat vertailukohteen, sisäringin. Aineistosta oli tulkittavissa hetkiä, jolloin köyhyys yhdisti ja loi yhteisymmärrystä esimerkiksi yhteisten arvojen, yhteisöllisyyden tai ekologisen elämäntavan kautta. Kuitenkin pääsääntöisesti köyhyyden kokemuksia sävyttivät yksinäisyys, toiseus ja ulkopuolisuus. Luokattomuutta 2006 vuoden kirjoituskilpailuaineistosta tutkineet Launis, Bergroth ja Anttila (2016, 165) tekivät vastaava havainnon ”ylijäämäihmistien” ”luokattomasta luokasta”, joka muodostuu yksinäisistä itsensä arvottomaksi tuntevista köyhien yksilöiden pirstaloituneesta joukosta. Lister näkee tässä yhteiskunnallisesti

toiseutetussa köyhien ryhmässä potentiaalisen poliittisen voiman jos sen on mahdollista järjestäytyä kollektiivisen identiteetin taakse. Yhdistäväksi tekijäksi hän ehdottaa ihmisoikeuksia, jotka takaisivat yhtäläisen mahdollisuuden yhteiskunnalliseen vaikuttamiseen taloudellisesta statuksesta huolimatta. (Lister 2013, 2015.) Ehdottaisin Virrankarin ja Isolan ajatuksiin viitaten, että yhdistäväksi tekijäksi voisivat nousta myös ekologiset arvot, joilla poliittisesti marginaalisesta asemasta köyhien olisi mahdollista toimia yhteiskunnallisesti toisenlaisen elämäntavan edelläkävijöinä (Virrankari & Isola 2021).

Kuten johdannossa mainitsin, tutkimukseni aihe on ajankohtainen köyhyyden lisääntyessä myös Suomessa. Köyhyys on yhteiskunnallinen ilmiö, jonka ennaltaehkäiseminen ja ratkaiseminen konkretisoituvat usein yksilön arkea koskettavina yhteiskunnallisina ratkaisuuina. Jatko-tutkimusten kannalta arkipäivän kokemuksia köyhyydestä -kirjoituskilpailu tarjoaa tutkijoille laajan aineiston, jonka kautta on mahdollista ymmärtää köyhyyttä ilmiönä syvällisemmin. Mielienkiintoinen jatkotutkimusaihe piilee mielestäni huomiossa, että lähes kuka tahansa voi olla vaarassa tipahtaa köyhyyteen elämäntilanteen muutoksen seurauksena. Vaikka huono-osaisuudella on tapana kasaantua ja ylisukupolvinen köyhyys on merkittävä osatekijä, voi yllättävä muutos terveydentilassa, työttömyys tai läheisen muuttunut tilanne, olla mahdollinen syy taloudellisen tilanteen äkilliselle heikkenemiselle. Ymmärryksen lisääminen köyhyyteen johtaneista syistä sekä köyhyyden kokemuksista voi auttaa löytämään myös toimivia keinoja köyhyyden vähentämiseen sekä ennaltaehkäisemiseen. Näin ollen ylipäättään köyhien äänen mukaan tuominen tutkimuksiin on tulevaisuudessa tärkeää.

LÄHTEET

- Alasuutari, P. (2001). *Johdatus yhteiskuntatutkimukseen*. Gaudeamus.
- Alcock, P. (1997). *Understanding poverty*. Macmillan Press LTD.
- Banik, D. (2006). *Poverty, Politics and Development. Interdisciplinary Perspectives*. Bergen: Fagbokforlaget.
- Bergroth, H. (2016). Luokan ruumiillisuus arjen kokemuksissa köyhyydestä. Teoksessa *Luokan ääni ja hiljaisuus: Yhteiskunnallinen luokkajärjestys 2000-luvun alun Suomessa*. Toim. A-H. Anttila, R. Kauranen, K. Launis & J. Ojajärvi. (s.166-204). Vastapaino
- Blomqvist S. & Gertsch, M. (2023). Köyhistä on aina puhuttu rumasti, mutta nyt se on aiempaa hyväksytympää. YLE, verkkouutinen 27.12.2023. <https://yle.fi/aihe/a/20-10006004> (Viitattu 31.3.2024)
- Chase E. and Bantebya-Kyomuhendo, G. (2015). Poverty and Shame. Teoksessa Chase E. and Bantebya-Kyomuhendo, G. *Poverty and Shame Global Experiences*. Oxford University press.
- Chase, E., & Walker, R. (2013). The Co-construction of Shame in the Context of Poverty: Beyond a Threat to the Social Bond. *Sociology*, 47(4), 739-754. <https://doi.org/10.1177/0038038512453796>
- Goffman, E. (1986). *Stigma: Notes on the management of spoiled identity*. Penguin Books.
- Dean, M. (2010). *Governmentality: Power and rule in modern society* (2nd ed.). Sage.
- Dean, M. (1999). *Governmentality: Power and rule in modern society*. Sage.
- Dean, M. (1997). Köyhyyden hallinnon genealogia. Teoksessa S. Hänninen & J. Karjalainen (toim.) *Biovallan kysymyksiä*. (s. 64–110) Helsinki Gaudeamus.
- Eskelinen, N. & Sironen, J. (2017). *Köyhyys. Syitä ja seurauksia*. Suomen köyhyyden ja syrjinnän vastainen verkosto EAPN-Fin. Kuopio.
- Foucault, Michel (1988). The Political Technology of Individuals. Teoksessa L.H. Martin. & H. Gutman & P.H. Hutton (toim.) *Technologies of the Self: A Seminar with Michel Foucault* (s.145–162) London: Tavistock.
- Foucault M. (1991) *Governmentality*. Teoksessa: Burchell G., Gordon C., & Miller P. (1991). *The Foucault effect: Studies in governmentality*. University of Chicago Press cop.

- Foucault, M. (1995). Rajallinen järjestelmä kohtaa rajattomana vaatimuksen. Teoksessa R. Eräsaari & K. Rahkonen (toim.) *Hyvinvointivaltion tragedia: Keskustelua eurooppalaisesta hyvinvointivaltiosta*. (s.87–108) Helsinki: Gaudeamus.
- Foucault, M. (2010). *Seksuaalisuuden historia* (2. uud. laitos.). Gaudeamus Helsinki University Press.
- Hall, S. (1999). *Identiteetti*. Tampere: Vastapaino.
- Hannikainen-Ingman K. & Saikkonen P. (2017). Kansalaisten asenteet ja taloudellisen tasa-arvon tavoite. Teoksessa S. Hänninen & P. Saikkonen (toim.) *Hyvinvointivaltio ylittää jälkensä*. (s.40-60) Terveyden ja hyvinvoinnin laitos.
- Harjunen, H. (2017). Terveys, talous ja tehokkaat ruumiit. Teoksessa *Tehostamistalous*. T. Eskelinen, H. Harjunen, H. Hirvonen, E. Jokinen, H. Hirvonen & L. Mankki. (s. 163–180). Jyväskylän yliopisto.
- Heikkilä, M. (2002). Eettisiä ongelmia yhteiskuntatieteellisessä tutkimuksessa. Teoksessa S. Karjalainen, V. Launis, R. Pelkonen & J. Pietarinen (toim.) *Tutkijan eettiset valinnat*. Gaudeamus.
- Heikkinen, H. (2015). Kerronnallinen tutkimus. Teoksessa *Ikkunoita tutkimusmetodeihin 2. Näkökulmia aloittelevalle tutkijalle tutkimuksen teoreettisiin lähtökohtiin ja analyysimenetelmiin*. Toim. R. Valli & J. Aaltola. (s.149-167) PS-kustannus.
- Helén, I. (2004). Hyvinvointi, vapaus ja elämänpolitiikka: foucault'lainen hallinnan analytiikka. Teoksessa K. Rahkonen (toim.) *Sosiologisia nykykeskusteluja*. (s.206–235) Helsinki: Gaudeamus.
- Helén, I. (2010). Hyvinvointi, vapaus ja elämän politiikka: Foucault'lainen hallinnan analytiikka. Teoksessa Kaisto, J. & Pyykkönen, M. (toim.) *Hallintavalta. Sosiaalisen politiikan ja talouden kysymyksiä*. Gaudeamus, Helsinki.
- Huhtinen A-M. & Tuominen J. (2020). Fenomenologia. Ihmisten kokemukset tutkimuskohteena. Teoksessa A. Puusa & P. Juuti (toim.) *Laadullisen tutkimuksen näkökulmat ja menetelmät*. (s. 296-307) Helsinki: Gaudeamus.
- Hänninen, S. (2017). Julkisesta vastuusta yksityiseen vastuuseen. Teoksessa S. Hänninen & P. Saikkonen (toim.) *Hyvinvointivaltio ylittää jälkensä*. (s.97-110) Helsinki: Terveyden ja hyvinvoinninlaitos.
- Hänninen, S. & Karjalainen, J. (1997). Johdanto. Teoksessa S. Hänninen & J. Karjalainen (toim.) *Biovallan kysymyksiä*. (s.7–27) Helsinki: Gaudeamus.

- Isola, A-M. (2017). Köyhien tulkintoja sairauden ja terveyden sosiaalisista tekijöistä. Teoksessa A. Metteri, H. Valokivi & S. Ylinen (toim.) *Terveys ja sosiaalityö*. (s. 271–295) Jyväskylä: PS-Kustannus.
- Isola, A-M. & Suominen, E. (2016). *Suomalainen köyhyys*. Helsinki: Into Kustannus.
- Isola, A-M. & Turunen, E. (2014). *Syrjäytymisestä selviytymiseen Suomessa. Köyhyydestä ja sosiaalisista mahdollisuuksista kertovan laadullisen seuranta-aineiston (2006–2012) kuvaus*. Kelan tutkimusosasto. Työpapereita 62.
- Isola, A-M., Turunen, E., & Hiilamo, H. (2016). Miten köyhät selviytyvät Suomessa? *Yhteiskuntapolitiikka*, 81(2), 150–160.
- Jakonen, M., Säilyvaara J. & Ikonen H-M. (2023). "Eipä tässä käteen jää juuri yhtään mitään, kun toisesta päästä leikataan heti" työssäkäyvien köyhien kokemuksia prekaarista työstä ja sosiaaliturvasta 2000-luvun Suomessa. *Työväentutkimus*, 37, 7–28. [<https://journal.fi/tyovaentutkimus/article/view/131469>]
- Junttila, N. (2022). *Yksinäisyyden monet kasvot*. Tammi.
- Järvinen, A. (2023). *SOSTEn laskelmat: Näin sosiaaliturvan kumuloituvat leikkaukset vaikuttavat käteen jääviin tuloihin – köyhyys lisääntyy*. SOSTE, verkkouutinen 18.9.2023 <https://www.soste.fi/uutiset/sosten-laskelmat-nain-sosiaaliturvan-kumuloituvat-leikkaukset-vaikuttavat-kateen-jaaviin-tuloihin-koyhyys-lisaantyy/> (Viitattu 31.3.2024)
- Järvinen, A. & Saarinen, E. (toim.).(2021). *Köyhyysraportti 2021*. Suomen köyhyyden vastainen verkosto EAPN-Fin. <https://www.eapn.fi/wp-content/uploads/2021/10/EAPN-FIN-Koyhyysvahti-2021-Suomen-koyhyysraportti.pdf>
- Kainulainen, S. (2014). ”Raha ja rakkaus hyvinvoinnin lähteinä.” *Yhteiskuntapolitiikka* 79:5, 485–497.
- Kainulainen, V. (2013). *Työssäkäyvät köyhät: Katsaus aiheeseen tutkimuskirjallisuuden valossa*. Palvelualojen ammattiliitto PAM.
- Kaisto, J. & Pyykkönen, M. (2010). *Hallintavalta: Sosiaalisen, politiikan ja talouden kysymyksiä*. Gaudeamus.
- Kallio, M. (2004). *Mitä köyhyys on? Köyhyyden kulttuurisista jäsennyksistä subjektiivisiin merkityksiin*. Tilastokeskus, katsauksia 2. Helsinki: Multiprint.

- Kangas, O. & Ritakallio, V-M. (2008). *Köyhyyden mittaustavat, sosiaaliturvan riittävyys ja köyhyyden yleisyys Suomessa*. Sosiaali- ja terveysturvan selosteita 61/2008. Helsinki: Kelan tutkimusosasto.
- Kauhanen, A. Riihelä M. & Tuomala M. (2020). Köyhyys ja köyhyyden pitkittyminen Suomessa. *Kansantaloudellinen aikakauskirja* 1/2020, 6–29.
https://www.doria.fi/bitstream/handle/10024/176826/KAK_1_2020_K%c3%b6yhyys%20ja%20k%c3%b6yhyyden%20pitkittyminen%20Suomessa.pdf?sequence=1&isAllowed=y
- Kivipelto, M- & Saikkonen, P. (2017). Sosiaalityö ekologisiin rajoihin mahtuvassa hyvinvointivaltiossa? Teoksessa S. Hänninen & P. Saikkonen (toim.) *Hyvinvointivaltio ylittää jälkensä*. (s.25–39) Helsinki: Terveiden ja hyvinvoinninlaitos.
- Laihiala T. & Ohisalo, M. (2017). Sosiaalipummit leipäjonossa? – Kansalaisten käsityksiä huono-osaisten ansaitsevuudesta. Teoksessa J. Saari (toim.) *Sosiaaliturvariippuvuus: Sosiaalipummit oleskeluyhteiskunnassa?* (s. 233–258). Tampere University Press.
- Launis, Kati & Bergroth, Harley & Anttila, Anu-Hanna (2016). ”Luokattomuus” ja eriarvoisuuden kokeminen köyhyyskirjoituskilpailun teksteissä. Teoksessa Anu-Hanna Anttila, Ralf Kauranen, Kati Launis ja Jussi Ojajärvi (toim.) *Luokan ääni ja hiljaisuus. Yhteiskunnallinen luokkajärjestys 2000-luvun Suomessa*. (s. 134–165) Tampere: Juvenes Print Oy.
- Lewis, M. (1995). *Shame: The exposed self*. Free Press, New York.
- Lister, R. (2013). ‘Power, not Pity’. *Poverty and Human Rights, Ethics and Social Welfare*, 7:2, 109-123. <https://doi.org/10.1080/17496535.2013.779002>
- Lister, R. (2015). ”To count for nothing”: Poverty beyond the statistics. *Journal of the British Academy* 3, 139–165.
https://www.thebritishacademy.ac.uk/documents/1563/05_Lister_1817.pdf
- Martikainen, J. (2021). Poliittinen köyhyys kokemuksellisen vapauden menettämisenä. *Ajatus*, 78, 289–299. <https://journal.fi/ajatus/article/view/125155>
- Metteri, A. (2014). Terveys- ja sosiaalityö, eriarvoistava sosiaalipolitiikka ja asiakkaiden kohtuuttomat tilanteet. Teoksessa A. Metteri, H. Valokivi & S. Ylinen (toim.) *Terveys ja sosiaalityö*. (s. 296–328) Jyväskylä: PS-Kustannus.

- Miller, P. & Rose, N. (1997). Köyhiä ohjelmoimassa: köyhyyslaskelma ja asiantuntijatieto. Teoksessa S. Hänninen & J. Karjalainen, *Biovallan kysymyksiä: Kirjoituksia köyhyiden ja sosiaalisten uhkien hallinnoimisesta*. (s.111–149). Gaudeamus.
- Miller, P. & Rose, N. (2010). *Miten meitä hallitaan*. Tampere: Osuuskunta Vastapaino.
- Ohisalo, M. Laihiala, T. & Saari J. (2015). Huono-osaisuuden ulottuminen ja ksautuminen leipäjonoissa. *Yhteiskuntapolitiikka* 80:5, 435-446
- Oinas, E. (2011). Häpeä, arki ja ruumiillisuus. Teoksessa Kainulainen S. & Parente-Čapková, V. *Häpeä vähän! Kriittisiä tutkimuksia häpeästä*. University of Turku.
- Penttilä I., Kangas, O., Nordberg, L. & Ritakallio V-M. (2003). *Suomalainen köyhyys 1990-luvun lopulla – väliaikaista vai pysyvää?* Helsinki 2003. Sosiaali- ja terveysministeriön julkaisuja.
- Pekonen, K. (2005). *Suomalaisen hallitsemiskäsitteistön historiaa*. Yliopistopaino.
- Polkinghorne, D.E. (1995). Narrative Configuration in Qualitative Analysis. Teoksessa A.J. Hatch & R. Wisniewski. *Life history and narrative*. Falmer Press.
- Puusa, A. & Hänninen, V. & Juuti, P. (2020). Narratiivinen lähestymistapa organisaatiotutkimuksessa. Teoksessa Anu Puusa & Pauli Juuti (toim.) *Laadullisen tutkimuksen näkökulmat ja menetelmät*. (s. 216–227). Gaudeamus.
- Puusa, A. & Julkunen S. (2020). Uskottavuuden arviointi laadullisessa tutkimuksessa. Teoksessa Anu Puusa & Pauli Juuti (toim.) *Laadullisen tutkimuksen näkökulmat ja menetelmät*. (s. 189–201). Gaudeamus.
- Puusa, A. & Juuti, P. (2020). *Laadullisen tutkimuksen näkökulmat ja menetelmät*. Gaudeamus.
- Procacci, G. (1997). Sosiologian köyhät. Teoksessa S. Hänninen & J. Karjalainen. *Biovallan kysymyksiä: Kirjoituksia köyhyiden ja sosiaalisten uhkien hallinnoimisesta* (s.28–63). Gaudeamus.
- Raijas, A. (2017). Onko kaikilla varaa syödä terveellisesti ja vastuullisesti? *Yhteiskuntapolitiikka* 82(4), 468–471.
https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/135194/YP1704_Raijas.pdf?sequence=2&isAllowed=y
- Rajavuori, A. (2022). Johdanto. Teoksessa A. Rajavuori. *Eriarvoisuuden tila Suomessa 2022*. (s.11–18). Helsinki: Kalevi Sorsa -säätio.
- Riessman, C. K. (2008). *Narrative methods for the human sciences*. Sage Publications.

- Rose, N. (1999). *Powers of Freedom: Reframing Political Thought*. Cambridge University Press.
- Saari, J. (2015). *Huono-osaiset: Elämän edellytykset yhteiskunnan pohjalla*. Gaudeamus.
- Saari, J. (2017). Oleskeluyhteiskunta. Teoksessa J. Saari (toim.) *Sosiaaliturvariippuvuus: Sosiaalipummit oleskeluyhteiskunnassa?* (s.13-36). Tampere University Press.
- Saari, J. (2017b). Sosiaaliturvariippuvuus – Asenteet ja politiikka. Teoksessa J. Saari (toim.) *Sosiaaliturvariippuvuus: Sosiaalipummit oleskeluyhteiskunnassa?* (s.69-96). Tampere University Press.
- Saari, J., Kainulainen, S., & Mutanen, A. (2017). Köyhyyskartta: Kuka pitää köyhää laiskana? Teoksessa J. Saari (toim.) *Sosiaaliturvariippuvuus: Sosiaalipummit oleskeluyhteiskunnassa?* (s. 189–206). Tampere University Press.
- Saarinen, E. (2021). *Köyhyys jää yhteiskunnassa piiloon, jos ihmiset eivät ole valmiita kertomaan siitä julkisuudessa*. EAPN-Fin, 19.11.2021. <https://www.eapn.fi/koyhyys-jaa-yhteiskunnassa-piiloon-jos-ihmiset-eivat-ole-valmiita-kertomaan-siita-julkisuudessa/> (Viitattu 31.3.2024)
- Saastamoinen, M. (2006a). Yksilö, riskitietoisuus ja psykokulttuuri. Teoksessa P. Rautio & M. Saastamoinen (toim.) *Minuus ja identiteetti, Sosiaalipsykologinen ja sosiologinen näkökulma*. (s.136-167) Tampere Press.
- Saastamoinen, M. (2006b). Minuus ja identiteetti tutkimuksen haasteina. Teoksessa P. Rautio & M. Saastamoinen (toim.) *Minuus ja identiteetti, Sosiaalipsykologinen ja sosiologinen näkökulma*. (s.168-178) Tampere Press.
- Saastamoinen, M. (2010). Aktiivisen kansalaisuuden vastatulkintoja. Neuroottinen ja hylätty kansalaisuus. Teoksessa J. Kaisto, J. & M. Pyykkönen. *Hallintavalta: Sosiaalisen, politiikan ja talouden kysymyksiä*. (s. 230–253). Gaudeamus.
- Sandberg, O. (2015). Hallittu syrjäytyminen. Miten syrjäytymisestä muodostui lähes jokaiseen meistä ulottuva riski? Väitöskirja, Tampereen yliopisto. <https://trepo.tuni.fi/bitstream/handle/10024/96542/978-951-44-9677-6.pdf?sequence=1>
- Shah, A. K., Zhao, J., Mullainathan, S., & Shafir, E. (2018). Money in the Mental Lives of the Poor. *Social cognition*, 36(1), 4-19. <https://doi.org/10.1521/soco.2018.36.1.4>
- Stark, E. (2002). Agraariköyhyyden muistot nykyhetkessä. *Yhteiskuntapolitiikka* 67:6. <https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/101031/026stark.pdf?sequence=1>

- Stark, E. (2011). Kulttuurinen tieto ja köyhyyden kulttuuri. *Elore*.vol 18 – 2/2011. Suomen tutkijain Seura ry.
- Turunen, E. (Helsingin yliopisto) & Isola, A-M.(2019). *Arkipäivän kokemuksia köyhyydestä - kirjoituskilpailu 2019* [sähköinen tietoaaineisto]. Versio 1.0 (2020-11-25).
Yhteiskuntatieteellinen tietoaarkisto [jakaja].
<https://urn.fi/urn:nbn:fi:fsd:T-FSD3475>
- Turunen, E. & Isola A-M. (2024). *Köyhyyttä kokoneiden ajatuksia ympäristövalinnoista*.
Muistiinpanot konferenssisitelmistä. Sosiologipäivät. Itä-Suomen yliopisto, Kuopio,
21.3.2024.
- Townsend, P. (1979). *Poverty in the United Kingdom*. London, Allen Lane and Penguin Books.
- Virkkunen, G. (2010). "*Köyhyydestä ei puhuttu, sitä vaan elettiin*": Köyhyyden kokemus ja selviytyminen 1930-luvun pulan oloissa Suomen maaseudulla. [Väitöskirja, Helsingin yliopisto] Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Virrankari, L. & Isola, A-M. (2021). Miten käy mahdollisuuksille köyhyydessä?
Yhteiskuntapolitiikka, 86(3), 287–296.
<https://www.julkari.fi/handle/10024/142700>
- Walker, R. (2015). Preface. Teoksessa E. Chase & G. Bantebya-Kyomuhendo. *Poverty and Shame*. (s.5–8) Oxford University Press.
- Walker, R. (2014). *The Shame of Poverty*. Oxford University Press.
- Walker, R., Kyomuhendo, G.B., Chase, E., Choudry, S., Gubrium, E.K., Yongmie Nicola, J., Lødemel I., Mathew, L., Mwiine, A., Pellissery S & Ming, Y. (2013). *Poverty in Global Perspective: Is Shame a Common Denominator?* Cambridge University Press.
- Wass, H. & Ohisalo, M. (2017). Demokratiapolitiikka eriarvoistuvassa yhteiskunnassa.
Yhteiskuntapolitiikka, 82: 5, 605–607.
- Yuval-Davis, N. (2006). Belonging and the politics of belonging. *Patterns of prejudice*, 40(3), 197–214.

LIITTEET

LIITE 1

Kutsu kirjoituskilpailuun ja kirjoitusohjeet (<http://urn.fi/urn:nbn:fi:fsd:T-FSD3475>)

Arkipäivän kokemuksia köyhyydestä -kirjoituskilpailu

Järjestämme kirjoituskilpailun, jonka aiheena on köyhyys arjessa. Keräämme tavallisten ihmisten kokemuksia siitä, minkälaista on olla köyhä nyky-Suomessa. Tavoitteena on lisätä ymmärrystä suomalaisesta köyhyydestä.

Toivomme, että kirjoitat vapaamuotoisesti omin sanoin siitä, miten köyhyys tuli elämäsi ja mitä keinoja käytät arjessa pärjätäksesi. Tärkeää on, että kirjoitat omista kokemuksistasi ja että kerrot, mihin ajankohtaan kokemuksesi suunnilleen sijoittuvat.

Palkitsemme kirjoitukset

1. palkinto 3 x 500 €
2. palkinto 3 x 100 €

Palkinnonsaajat valitsee raati, johon kuuluvat Jouko Karjalainen, Meri Larivaara, Juha Mikkonen, Anna-Stina Nykänen, Maria Ohisalo ja Mathias Rosenlund.

Palkintokriteerit

- omasta elämästä todenmukaisesti ja suorasanaisesti kerrottu
- kuvaa tämän ajan köyhyyttä
- tuo myös uusia näkökulmia köyhyyteen

Lähetäessäsi kirjoituksesi lisää viestiin nimesi, puhelinnumerosi ja sähköpostiosoitteesi/osoitteesi. Nämä tiedot muodostavat henkilörekisterin. Tutustu tietosuojailmoitukseen, jossa kerrotaan tietojen käyttämisestä <https://blogs.helsinki.fi/arkipaivankokemuksiakoyhydesta/files/2019/07/Tietosuojail-moitus.pdf>

- lisää viestiin seuraava lause: ”Kirjoitukseni saa arkistoida Tietoarkistoon. Tutkijat saavat arkistoida yhteystietoni seurantakeruuta varten”. Näin kirjoituksesi voidaan arkistoida tutkimuskäyttöä varten. Voit keskeyttää tutkimukseen osallistumisesi milloin tahansa ilmoittamalla siitä järjestäjille.
- Voit osallistua myös pelkkään kilpailuun.

Vastaan mielelläni kysymyksiin ja kiitän lämpimästi osallistumisestasi.

Elina Turunen, väitöskirjatutkija, Helsingin yliopisto [yhteystiedot poistettu]

Kirjoitusohjeet

- Kirjoituksen pituus voi olla enintään 10 sivua / 30 000 merkkiä. Pienet ja lyhyetkin kirjoitukset ovat arvokkaita.
- Voit kirjoittaa nimimerkillä. Älä käytä samaa nimimerkkiä, jota käytät muualla, vaan keksi nimimerkki vain tätä kirjoituskilpailua varten. Vältä kirjoituksessasi oikeiden nimien käyttöä silloin, kun kerrot yksityisistä henkilöistä. Hälvennä jo kirjoitusvaiheessa asioita, joiden perusteella sinut tai muut henkilöt voisi tunnistaa.
- Lisää kirjoitukseesi tiedot sukupuolestasi, iästäsi, paikkakunnastasi, koulutuksestasi ja ammatistasi tai entisestä ammatistasi. Nämä tiedot ja mahdollinen nimimerkkisi liitetään kirjoitukseesi, kun se arkistoidaan.
- Kilpailuun voivat osallistua täysi-ikäiset henkilöt.
- Tutkimushankkeen päätyttyä kirjoituksesi arkistoidaan Tietoarkistoon (www.fsd.uta.fi) tieteellistä tutkimus- ja opetuskäyttöä sekä yliopistojen ylempiä opinnäytteitä varten. Arkistoituja kirjoituksia käyttäviltä edellytetään aineiston käyttöä koskeva käyttöehtositoumus. Kirjoituksiasi käsitellään tietosuojasetuksen mukaisesti akateemisen ja kirjallisen ilmaisun tarkoitukseen.
- Tutkijat säilyttävät henkilö- ja yhteystiedot sisältävän koodiavaimen mahdollisia vapaaehtoista seurantatutkimusta koskevia yhteydenottoja varten. Rekisterinpitäjä on Helsingin yliopisto. Yhteyshenkilöt ovat Elina Turunen [yhteystiedot poistettu] ja Anna-Maria Isola [yhteystiedot poistettu].
- Sinulla on oikeus peruuttaa suostumus, saada pääsy yhteystietoihisi, oikaista niitä ja rajoittaa ja vastustaa niiden käsittelyä.

• Kilpailuaika on 3.7.–15.10.2019. Lähetä kirjoituksesi sähköpostin liitetiedostona osoitteeseen [yhteystiedot poistettu] tai käsin kirjoitettu teksti osoitteeseen Elina Turunen, [yhteystiedot poistettu].

Kirjoituskilpailun järjestävät: Elina Turunen (Helsingin yliopisto), Heikki Hiilamo (Helsingin yliopisto) ja Eeva-Maria Grekula (Turun yliopisto), Anna-Maria Isola, EAPN-Fin – Suomen köyhyyden ja syrjäytymisen vastaisen verkoston kansalaistoimintaryhmä sekä Kuka kuuntelee köyhää? -verkosto

Kirjoituskilpailua ovat tukeneet: EAPN-Fin – Suomen köyhyyden ja syrjäytymisen vastainen verkosto, MIELI Suomen Mielenterveys ry, Työttömien Keskusjärjestö ry, Mannerheimin lastensuojeluliitto, Suomen Setlementtiliitto ry, Takuusäätiö, Suomen Ammattiliittojen Keskusjärjestö SAK, Kirkon Diakonia ja sielunhoito, Suomen Punainen Risti sekä Ehkäisevä päihdetyö EHYT ry.

Kirjoituskilpailun tulokset julkaistaan 31.3.2020 mennessä kilpailun verkkosivuilla (<https://blogs.helsinki.fi/arkipaivankokemuksiakoyhyhydesta>). Palkinnon saajiin otetaan yhteyttä henkilökohtaisesti, ja heidän kanssaan sovitaan kirjoitusten julkaisemisesta.

Helsingin yliopiston Ihmistieteiden eettisen ennakoarvioinnin toimikunta on antanut lausunnon tutkimuksen eettisyydestä 16.4.2019